

పెద్దిభాట్ల సుబ్బరామయ్య

శాసనాశ్రయ

చే దు మా త్ర

శ్రీ పెద్దిభొట్ల సుబ్బరామయ్య

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం,

విజయవాడ - 2.

ప్రచురణ : నెం. 564

ప్రథమ ముద్రణ

ఏప్రిల్ 1965

వెల : రు. 1-25

ముద్రణ :

సోమేశ్వర ప్రింటింగు ప్రెస్,

విజయవాడ-2.

కృతజ్ఞత

నన్ను అదీనుంచీ అదరించి ప్రోత్సహించిన
వారు 'భారతి' 'ఆంధ్ర పత్రికా'ధిపతులు.
ఈ సవలిక ప్రముఖ సాహిత్య మాస పత్రిక
'భారతి'లో ప్రచురించబడింది. వారికి
సర్వదా కృతజ్ఞుడను.

రచయిత

ముఖచిత్రం, ప్రఖ్యాత నటులు
శ్రీ జి. యస్. ఆర్. మూర్తి.
వారికి రచయిత కృతజ్ఞుడు.

అంకితం

ఆయన నాకున్న అతి కొద్దిమంది మంచి
మిత్రులలో ఒకడు. సర్వకాల సర్వావస్థల
లోనూ తాను నవ్వుతూ ఎదుటి వారిని
నవ్వించగలిగిన నిర్మల హృదయుడు.
అన్నిటికీ మించి పలువురను మెప్పించగల
నటుడు. నిర్మలమైన ఆయన అంతఃకరణ
అందరివలెనే నన్ను ముగ్ధుణ్ణిచేసింది.
ఆ స్నేహశీలి, శ్రీ సందూరి వేంకటేశ్వర
రావుకు ఈ చిన్న కృతి బహూకృతి.

రచయిత

చేదుమాత్ర....

చేదుమాత్ర అనగానే కళ్ళు మూసుకొని. నొసలు చిట్లించి, తల
పైకెత్తి, ఒళ్ళు బలవరిస్తుండగా గుటుక్కున మ్రింగుతున్న రోగి
కళవళికల బృహత్ రూపం మీముందు సాక్షాత్కరించ వచ్చు.

కాని ఈ చేదుమాత్ర మ్రింగిన శ్రీహరి మీ కలా స్ఫురించదు
ఇంతకు పూర్వం అతడు ఎన్ని చేదుమాత్రలు మ్రింగి ఉండలేదు
గనుక :

జీవితం అందరికీ 'వడ్డించిన, విస్తరి' కాదు. అమృతమూ హాలాహలం
గర్భస్థమైన సాగరం లాంటిది జీవితం. కంటకావృతమూ, మిట్ట
పల్లాలతోగూడిన జీవిత పంథాను నిరాటంకంగా అనుగమించడానికి
ఎంతో ముందు చూపు అవసరం. ఎంతో గుండె దిటపు ఆవశ్యకం.

ఇవన్నీ ఉన్నా శ్రీహరి జీవితంలో ఎన్నో చేదుమాత్రలు
మ్రింగాడు. అందులో మెట్రిక్ పరీక్షకు హార్పుని అవమానం
పాలైన ఘటనే ఈ చేదుమాత్ర.

నాలో ఫారంత్ స్వస్తి చెప్పి నల్లరి పిల్లల తండ్రై, ముదుసలి
తల్లితో మూడు పాతికల రూపాయల జీతంతో జీవితం వెళ్ళమార్చు
తున్న శ్రీహరి మామూళ్ళు, లంచాలు పుచ్చుకోని వాట్టి పిచ్చి
వాడు. ఉన్న ఒక్క ఉంగరమూ అమ్మి పరీక్ష ఫీజు కట్టి.

ముప్పయి ఆరేళ్ళ ప్రాయంలో మెట్రిక్ పరీక్షకు కూర్చుని.... ఆ పరీక్షలో గట్టెక్కితే ప్రమోషన్, మరో పాతికో పరకో అదనపు రాబడి అంటూ కలలుగనే శ్రీహరిరావు (కు) లెక్కలురావు. ప్రక్కనున్న పసివాడు కాపీ కొట్టవలసిందని ప్రోత్సహించినా - తా నలాంటి ప్రలోభానికి విముఖుడైనా - వాచర్ చే చీవాట్లూ అవ మానమూ పొంది - చేదుమాత్ర మ్రింగి....

ఇదేమిటి? మీరు చదవ్వలసిన కథ నేనే చదివేస్తున్నాను. మళ్ళీ మొదటి కొస్తాను.

శ్రీహరిరావు చేత చేదుమాత్ర మ్రింగించిన శ్రీ పెద్దిభొట్ల సుబ్బ రామయ్యగారిని అతనికి తరణోపాయం చూపించలేదని కోప్పడ కండి. “కష్టసుఖాలు కావడికుండలు” అని వేదాంతి శుష్క వేదాంతంతోగాని, “ఇలాంటి జీవితం ఇక పనికిరాదు. ఈ జీవి తాన్ని మార్చాలి. ఈ సమాజాన్ని మార్చితిరాలి” అని విప్లవా దర్శాలపట్ల ప్రగాఢ విశ్వాసంగల రాజకీయ సిద్ధాంతాలతోగాని సుబ్బరామయ్యగారికి ప్రమేయం లేదు. “ఇడుగో శ్రీహరిరావు. ఇదిగో మన జీవితంలో చేదుమాత్ర మీరేమంటారు?” అని మనల్ని ఆయన ప్రశ్నిస్తున్నాడు.

ఆ ప్రశ్న ఎంత కఠోరమైనది? ఎంత కరుణాభావ స్ఫోరకమైనది? ఎంత కర్తవ్యప్రబోధకాత్మకమైనది?

తనంత సంగీత విద్వాంసుణ్ణి చేయాలని విఫలమైన తండ్రి, తన కొడుకు కోసం సర్వస్వం త్యాగంచేసే మాతృమూర్తి, ఎపుడో మెరపులా మెరసి అంతరంతరాల్లో స్థినివాస మేర్పర్చుకొన్న వైదేహి, తీరని కోర్కెలతో అసంతృప్తితో సతమతమయ్యే భార్య

దుర్గ, కర్కటకుడైన బావ చేతిలో తమ బీదరికం మూలంగా
నానాహింసలూపడే అక్క దుర్గ....

ఎంత సజీవంగా చిత్రించారు సుబ్బరామయ్యగారు : ఎంత వాస్త-
వంగా రూపకల్పన చేశారు:

కథా కథనంలో నిబ్బరమూ, నిండుదనమూ ప్రస్ఫుటంగా కన్పించు-
తుంది సుబ్బరామయ్యగారి రచనలో. మనస్సును ఆకట్టి ఆహ్లాద-
మొనర్చే చక్కని కైలి. అంతరాంతరాల్లోకి నిశితంగా తొంగిచూసి
ఆ మనస్తత్వహిమోన్నత శిఖరాలను మన ముందుంచే నైపుణ్యం
ఉంది ఈ రచయితకు..... ఏమిటీ సొద పాత నాటకాల్లో సూత్ర-
ధారుడిలా. మీరే మ్రింగండి “చేదుమాత్ర”ను - కాదు ఆస్వా-
దించండి మన కథానికా సాహిత్యంలోని ఒక అమృత గుళికను.

తుమ్మల వెంకటరామయ్య.

శ్రీహరిరావు మెలకువ వచ్చి కళ్లు విప్పి చూడగానే కిటికీలోనుంచి ఉదయకాలపు ఎండ తళతళమెరుస్తూ కనిపించింది. అతడు అదుర్దాగా లేచి 'పైమెంత అయిందో!' అనుకుంటూ గుమ్మం వాటి ఇవతలికి వచ్చాడు.... పరంపాలో ఎవరూ లేరు. దాగా పొద్దెక్కినట్టున్నది.

అతడు హడావిడిగా పెరటి గుమ్మంలోకి వెళ్ళి కిటికీలో ఉన్న పళ్ళ పొడి పొట్లం చేతిలో విదిలించుకుంటూ "పరీక్షవేళ మించిపోయినట్టున్నది. దర్జిదదేవత ముసించినట్టు యివాళ యిలా మొద్దు నిద్ర వట్టించేమిటి? పైగా రెక్కల పరీక్ష.... అరగంట వాటితే పరీక్ష హాల్లోకి రానివ్వరు హడాను...." అనుకుంటూ రెండు నిమిషాల్లోనే త్వరత్వరగా దంత వాచనం ముగించి, నీళ్ళు పుక్కిరించి ఉమ్మివేసి, పై పంచెలో ముఖం తుడుచుకుంటూ వంట యింట్లోకి వచ్చాడు.

అతని అక్కగారు వంట గదిలో కుంపటి ముందు కూర్చున్నవల్లా రల పెత్తెత్తి "ఏమిరా? యిప్పుడేనా లేవటం?" అన్నది. శ్రీహరిరావు గాభరాగా "అప్పుడే మొహం కడుక్కోడంహడా అయిందిలే. పైమెంత అయింది?" అన్నాడు. ఆమె "ఏమో! మీ వావగారు వాచీ చేతికి పెట్టుకుని పొద్దున్నే ఎటో వెళ్ళిపోయారు.... అయినా ఏమన్నర అయిందనుకుంటాను.... ఇవాళ పాల మనిషిహడా రాలేదు. దేశకు కాఫీ రేషన్ గోనెనికి అయినను దాగా కోపం పెచ్చింది. ఉన్న పళంగా లేచి చిక్క పెళ్ళి పోయారు...." అంటున్నది....

శ్రీహరిరావు గబగదా ముందు గదిలోకి వరుగెత్తిపోయాడు. బంతెరు తగిలించిఉన్న చొక్కా తొడుక్కున్నాడు. ఆ రౌండరలో అసలే

చీరుగుపట్టిఉన్న ఆ పాత ఖద్దరు చొక్కా మరి కాస్త చిరిగింది. దానిమీద తనకు చూచూలుగా అలవాటైన గచ్చకాయ రంగు కోటు తొడుక్కున్నాడు. బల్లమీద ఉన్న కలం చేబులో పెట్టుకున్నాడు. వెనక్కు తిరిగి మధ్య గుమ్మానికి పైగా గోడమీద ప్రేలాడుతున్న వేంకటేశ్వర స్వామి పటానికి సమస్కారం చేశాడు. దాదాపు పరుగెత్తుతూనే వీధిలోకి వెళ్ళి తర్వాత పెద్ద పెద్ద అంగలలో 'ఐస్ స్టాప్' చేసుకుని ఆదుర్దాగా బస్సు కోసం ఎదురు చూస్తూ నుంచున్నాడు.

ఈ రోపల దాదాపు అరడజను మందిని, చేతులకు గడియారాలున్న వాళ్ళను ఆదుర్దాగా టైమ్ అడిగి తెలుసుకున్నాడు. ఆ అరడజను వాచీల లోనూ టైము ఒక మోస్తరుగా లేదు. ఏడు గంటల ఇరవై నిమిషాల నుంచి, ఏడూ నలభై అయిదు వరకూ రకరకాలుగా సమాధానాలు వచ్చాయి. అతడా ఆదుర్దాలో చేతికి వెండి కడియం పెట్టుకున్న ఒక మనిషినిచూచా అలాగే అడగ్గా ఆ మనిషి నివ్వెరపోయి చూశాడు.

అసలే పరీక్షచేశ దాటిపోతున్నదని అతడు ఆదుర్దా పడుతూవుంటే బస్సు ఎంతకూ రాకపోవడం అతనికి మరింత జాధ కలిగించింది. మొహాన చెమట చిందుపులు పొటమరిస్తూ ఉండగా ఆ ఉదయకాలపు ఉబ్బ ఎండలో కళ్ళు చికిలించి రోడ్డు చివరి వరకూ నిర్విమేషంగా చూస్తూ నిలుచుండి పోయాడు.

అతని మనస్సులో యిప్పుడు పరీక్షను గురించిన దిగులు తప్ప మరేమీ లేదు. అతడు ముప్పయి ఆరేళ్ళవాడు. ఆ యీసులో మెట్రిక్ పరీక్ష గ్రామవలసి రావటం అతని తేమంత ఆనందదాయకమైన విషయం కాదు. అతనికి నెలకు వెబ్బయి రూపాయల జీతం వచ్చే ఉద్యోగం ఉంది. అతడు ప్రస్తుతం కాపురం ఉంటున్నది పిడుగురాళ్ళలో. అతని ఆఫీసు డిలీ బయట చూరంగా ఉంటుంది. అతని ఆఫీసులో సిరామరకలున్న టేబుల్‌రాకట్ ఉంది. ఆ టేబులుమీద అటూ యిటూ, యింకా క్రిందనూ

మట్టిరంగు గవర్నమెంటు కాయితాలు కట్టలు కట్టలుగా ఉంటాయి. ఎవరెవరో కంట్రాక్టర్లు తమ తమ పనులకోసం ఆఫీసు చుట్టూ, ప్రత్యేకం ఆ సీటులో ఉన్న శ్రీహరిరావు చుట్టూ తిరిగుతూ ఉంటారు. తమ పనులు త్వరగా చేసిపెట్టినా, ఆఫీసరు దగ్గరికి తమ కాయితాలు త్వరగా వెళ్ళేట్టు చూసినా వారు ఆ సీటులో ఉండే ఉద్యోగికి ఎంతో కొంత చూమూలు ముట్టడెప్పటం తమ విధి అని అనుకుంటూ ఉంటారు. కాని, శ్రీహరిరావు వరుస క్రమంలో తన పనులు చెయ్యటం తప్ప ఇటువంటి ప్రలోభాలకు లొంగకపోవటం వారికి అట్టే సచ్చదు. పైగా ఆ తరహా మనుషులు అతని పరోక్షంలో చూమూళ్ళూ లంచాలూ తీసుకోని కారణంగా “ఆ! వాట్టి పిచ్చివాడు....” అనుకోవడంకూడా అతనికి తెలుసు. కాని అతని ఆఫీసరు మంచివాడనే చెప్పుకోవాలి. ఆయనకు శ్రీహరిరావును చూస్తే పైకారణం వల్లనే కొంచెం సానుభూతి. హుషారుగా ఉన్నప్పుడల్లా “ఏమయ్యా శ్రీహరి! నలుగురు పిల్లల తండ్రివి కదా! ముసలి తల్లి ఉంది కదా? ఈ మూడు పాతికల జీతంలో పదిహేను రూపాయలు ఆ అద్దె కొంపకే చెల్లిపోతాయి కదా? మిగిలిన దాంతో ఎలా సర్దుకుపోగలుగుతున్నావయ్యా?” అని అంటూవుండేవాడు. శ్రీహరిరావు అప్పుడప్పుడు తన యిబ్బందులన్నీ చెప్పుకుని బాధపడిపోయేవాడు. అదీ చాలా అరుదుగానే.... ఎక్కువ సందర్భాలలో అటువంటి మాటలు వినగానే నవ్వి చూచుకునేవాడు. ఆఫీసర్ రెండు మూడుసార్లు, “భలేవాడివే! అలా నవ్వుతా వేమిటి పైగా? నువ్వు చిన్నప్పుడు పోర్తుఫారం దాకా చదివా నన్నావుగదా! నా మాటవిని పైవేయిగా మెట్రిక్ పరీక్షకు కట్టి చదువు. అది కాస్తా అయిందనిపించా వంటే నాకు చేతనైన సహాయం చెయ్యగలను” అన్నాడు. అది ఏమిటో శ్రీహరిరావుకు తెలుసు. ఆయన తనకు ప్రమోషన్ యిప్పించగలడు. దానిమూలంగా తనకు మరొక పాతికా, ముప్పయి రూపాయల షేరకు ఆదాయం పెరుగుతుంది.... అతనిలో ఈ పొటమరించింది. ‘అవును,

నా నెండకు పరీక్షకు కట్టి చదవజూడదు? అనిపించింది. అనిపించిందే
 తడవుగా తన ఉంగరం అమ్మ దబ్బు సమకూర్చుకొని ఫీజు కట్టేసి
 ఆ కుభవార్త ఆపీసకుకు తెలియజేశాడు. ఆయన పెద్ద కొడుకు దగ్గరే
 పుస్తకాలు అప్పువప్పుకు తీసుకొని కొన్నాళ్ళపాటు చదివాడు.... ఇంగ్లీషు,
 తెలుగులలో అతని కాస్తే వాదలేదు. చిన్నదీ, తక్కువదీ అయినప్పటికీ
 ఆ ఉద్యోగంలో అతడు పన్నెండేళ్ళు పనిచేసి రకరకాల కాగితాలలో
 వ్యవహరించి ఉన్నందువల్ల ఇంగ్లీషుని గురించి అతను ఎక్కువ వాదపద
 లేదు. ఇంగ్లీషు పరీక్ష రోజున స్వంతంగా, చక్కని వాక్యాలతో జవాబులు
 వ్రాయగలిగాడు.... పోతే తెలుగు అతని కెన్నడూ సమస్య కాలేదు.
 అతడు చిన్నతనం నుంచీ కొద్దిగానో గొప్పగానో కావ్యపఠనం చేసినవాడు.
 భారత భాగవతాలు, తెలుగులో పంచ కావ్యాలు, స్థాలీపులాకంగా ఒక్క
 సారి తిరగజేశాడు చూడా. పైగా అభ్యాస వశాన పద్యరచన చూడా
 అలవడింది. అందువల్ల తెలుగు పరీక్షను అతడు సునామానంగా ఘనంగా
 పూర్తిచేశాడు.... ఇక తరువాతది కెక్కలు. ఇవాళ కెక్కల పరీక్ష అనే
 విషయం గుర్తుచేసుకుంటేనే అతనికి అద్వైతం పుట్టుకొని వస్తున్నది.
 మొదటి నుంచి అతనికి, కెక్కలకూ ఎన్నడూ సరిపడలేదు. అతని
 ముష్టి అరేళ్ళ బీబితంలోను అతడు దేనికి కెక్కలను గురించినంతగా
 భయపడలేదు. కొందరు కెక్కలలో నూటికి నూరు మూర్కులు సంపా
 యించటం అతనికి చాలా చిత్రంగా కనిపించేది. కెక్కలను చించిన
 కొరకరానికొయ్యకాస్త్రం మరొకటి యీ ప్రపంచంలో లేదని అతని దృఢాభి
 ప్రాయం. మారల మనిషిలో చేరసాల దగ్గర నుంచి అప్పుచిచ్చినవారు,
 పుచ్చుకొన్నవారూ పక్షీలను గురించి వేసే ఐంక అంకెలనుంచి, బి.ఎస్.సి.
 చదువుతూన్న తమ యిల్లు గలవారి అప్పాయి రోజూ చేసే విచిత్రమైన
 అల్లీద్రా, జామెట్రీ, బ్రెగ్నామెట్రీ పండివాటి దాకా ఏ అంశమూ అతనికి
 అర్థంకాదు. ఎక్కడో పేదీ.... ఈ కెక్కలు నాగరక మానవుని అనవస

రంగా శ్రమ పెరుచున్న పెంజూతమనీ, రెక్కలనబడే సారెగూడులో
 ఊగలా మనపుడు చిక్కుకు పోయినాడని అతని వావం. తెల్లవారి
 తేచింది మొదల పాల మనిషి దగ్గరి నుంచి ప్రతివారినోనూ రెక్కలతో
 పేచీమే.... నిత్యమూ అవసరమైన అటువంటి వాటితోనే జాధపడుతూ
 చింతే ఏమీ పనిలేనిదా రెవరో తీరి నాచ్చుని తిన్నది అరక్క అల్లీనాలు,
 జామెట్రిలు కనిపెట్టి మన స్రావాలు తీశారు. 'ఏ' 'ది' లు కలిసి 'సి'
 అయితే మనకు ఏం బరిగి పడుతుందో, కాకపోతే మన ఒక్కో పదబోమేది
 ఏది అగిడోతుందో అతనికి అర్థంకాదు. ఈ యాడులో యీ పరీక్షకు
 వచ్చినందుకు, ఎక్కువమంది పసిపిల్లల మధ్య నాచ్చుని పేపరు వ్రాయ
 వలసి వచ్చినందుకు అత డెక్కువ జాధపడలేదు.... రెక్కలతోనే జాధ
 అంతా. అందులో అతనికి ఆద్యంతాలు ఏమీ తెలియవు. అల్లీనా, జామె
 ట్రిలు సరేసరి. అంతా అమోమయం. ఇంక మిగిలింది సామాన్య
 గణితం. అందులోనూ మశతపేచీ రెక్కలు చాలా ఉన్నయ్. వాటి
 జోలికి తను పోలేదు. ఇంక మిగిలినవి కొన్ని వడ్డీ రెక్కల పంటివి.
 అతనికి అర్థమైనట్టే ఉంటాయి. కాని సాధించబోతే కుదరవు. ఎన్నడూ
 ఏ రెక్కా సజావుగా శ్రమ పెట్టకుండా అతనికి లొంగిన పాపాన పోలేదు.
 'అనలు రెక్కలు తినుకోవటం పెద్ద పొరపాటై పోయింది.' అనుకున్నా
 డతడు కొన్ని తెలలు వ్రాయుతుంది. రోజువారూ కొంతమంది మానా
 "సివిక్స్, హిస్టరీ మా అయితే మన దిన ప్రతిక విజ్ఞానం అంతా ఒలక
 పోసి పేపర్లు నింపినా నాచ్చులు పడిపోతయ్. ఈ రెక్కలు తినుకొన్నా
 వెందుకోయ్!" అన్నాడు. అయినా అప్పు డిక చేసే దేమీ లేక మొండిగా,
 'నరే, ఏది ఏమయినప్పటికీ ముప్పుడిక తప్పదు.' అనుకొని తరూరయి
 వచ్చాడు. అధీశుడు దనురో వారం రోజులు నెలపు మంజూరు చెయ్య
 వడూ. అరిదు మరొక ఊరికి వచ్చి అక్కడ అక్కగా రింట్లో మకాంచేసి
 మొదటి రెండు రోజులూ పరీక్ష వ్రాయవడూ బరిగిపోయాయి. పరీక్ష

హల్లో అతడి ముందు బెంచీలో కూర్చుని పద్నాలుగేళ్ళ కుర్రవాడొకడు అద్భుతంగా అన్ని పేషర్లు వ్రాయడం అతడు గమనించాడు. అతని పేరు రవి. ఎర్రగా, బక్కపలచగా ఉంటాడు. రెలివిటీటలు జాలువారే ముఖం. ఉంగరాల జుట్టూ, పచ్చని శరీర ఛాయూ, ముత్యాల వరుసవంటి దస్తూరీ శ్రీహరిరావును ఆకర్షించిన అంశాలు. అతడు ఆ క్రిందటి రోజున రవిని పరిచయం చేసుకొని ప్రాదేయపడుతూ, “నాకు లెక్కలు చాలా ‘డౌటు’గా ఉందండీ. ఇవాళ రాత్రి ముఖ్యమైన లెక్కలు కొన్ని చెప్ప గలరా?” అని అడిగాడు. అంత పెద్ద మనిషి అలా అడిగినందుకూ, పైగా తనను ‘అండీ’ అని మన్నిస్తున్నందుకూ అతడు నివ్వెరపోయి, తర్వాత సిగ్గుతో “అలాగేనండీ. తప్పకుండా....” అన్నాడు. అన్న ప్రకారం క్రితం రాత్రి తమ ఇంటినుంచి రెండు ఫర్లాంగుల దూరమూ వెచ్చి శ్రీహరిరావుకు రాత్రి చాలా ప్రొద్దుపోమేవరకూ - చాదాపు ఒంటి గంట చాచే వరకూ రకరకాల లెక్కలు విపులంగా చేసి చూపించాడు. అతని దగ్గర వింటున్నంతసేపూ శ్రీహరిరావుకు ఏమిటో అర్థమయినట్టే ఉంది. లెక్కలనబడే ఆ విచిత్రం చుట్టూ ఉన్న మాయతెర సూర్యకిరణ స్పర్శతో కరిగి పోయే మంచులా విడిపోతున్నట్టే అనిపించింది. పైగా క్రిందటి రాత్రి ఆ కుర్రవాడు తన యింటికి వెళ్ళిపోతూ శ్రీహరిరావుతో, “అంత భయం అక్కరలేదు చూస్తారూ. ఈసారి పేషరు తేలికగానే ఉంటుందని నా అభిప్రాయం. నే నిప్పుకు చెప్పిన నమూనా లెక్కలు పరీక్ష పేషర్లో ‘దిగటం’ భయం.” అంటూ గొంతు తగ్గించి, రహస్యం చెప్తున్నట్లు “అలానూ కాకపోతే అఖిరి అరగంటలో నేను కొంచెం పక్కకు జరిగి చూపిస్తాను. రెండు థీరమ్మూ, రెండు రైడర్నూ, ఒకటో రెండో ఆల్టిట్రా లెక్కలూ కాపీ చేసేయ్యండి, పాసు చూర్మలు పడిపోతాయి” అన్నాడు కూడా.

శ్రీహరిరావు అప్పుడయితే నవ్వి వచ్చేవాడే కాని, మునునాడు ఉదయం చిటపటలాడుతున్న ఎండలో బస్సుకోసం ఎదురుచూస్తూ నుంచుని ఉండగా ఒక విధమయిన భయమే కలిగింది. అసలే చెక్కలు. తన పాలిటి పెనుఘాతం. పై గా కిందటి రాత్రి బాగా ఆలస్యంగా పండుతున్నందు వల్ల ఇంత పొద్దెక్కి వరకు మెలకువ రానేలేదు. మొదటి అరగంట దాటితే పరీక్షకు రానివ్వకు చూడా ఈ బస్సు ఎంతమా రావటంలేదు....

అతడు అలా నిలబడి రోడ్డు చివరి వరకు చూస్తూనే గడిచారా లున్న పెద్ద మనుషులను గమనించి దాదాపు అందరినీ “టైమెంత అయిందండీ!” అని అడుగుతూనే ఉన్నాడు. కొంతమంది వినిపించుకోనట్టు ఏ అర్జంటు పనులమీదనో హడావుడిగా వెళ్లిపోతున్నారు. కొంతమంది సమాధానం చెప్తున్నారు. ఒకాయన శ్రీహరిరావుకు టైమ్ చెప్పి మరేమీ పనిలేదు కాదోలు చూనిరాగం తీస్తూ అక్కడే నుంచుని ఉన్నాడు.

శ్రీహరిరావు బస్సుకోసం అలా నిలబడి దాదాపు ఇరవై నిమిషాలవుతున్నది. అతడు పొద్దున లేచి ముఖం కడుక్కోవటం తప్పించి లోపలికి ఇంతవరకు ఏమీ తీసుకోలేదు. నిన్నా మొన్నా అతని అక్కగారు పొద్దునే కాఫీపెట్టి యిచ్చి పంపించింది. “ఇవ్వాలి పాలమనిషి రాలే” దని కదూ ఆమె చెప్పింది? అవును. నిన్న పొద్దున జరిగిన పోట్లాట తరువాత పాల మనిషి జన్మలో ఇంక ఎన్నడూ పాలు తీసుకురాదు. అయినా వాపగారి కిదేం పాడుబుద్ధి : అదేదో కంపెనీలో ఉద్యోగంచేస్తూ నెలకు నూట పాతిక రూపాయలు సంపాదిస్తున్న పెద్దమనిషి. పాల వాకీ మీద నెలలుగా నిలవ ఉంచేయడం తగునా? వారు మాత్రం మనవంటి మనుషులు రాదూ? మనకు రెండు నెలలపాటు టీరాలు ఆపచేస్తే ఎలా ఉంటుంది? మన మివ్వవలసినవాళ్ళ కివ్వకపోయినా అంతే నిన్న పాలమనిషి పోట్లాడి వెళ్లిపోయింది. మళ్ళీ డబ్బుకోసం ప్రతిరోజూ వచ్చి పోట్లాట సాగిస్తుంది నలుగురిలోనూ నగువాలు వ్యవహారం. ఈ లోపల

రోజూ యింట్లోకి పాలుండపు కాఫీ ఉండదు తాను మొగవాడు కాబట్టి జేబులో చిల్లర డబ్బులు తేసుకొని బనాచుడు వెళ్లి ఏ హోటల్లోనో కాసిని కాఫీ త్రాగివస్తాడు. ఇంట్లో ఆమె గతి ఏమిటి? పైగా ఇంట్లో యితర సరుకులు చాలా నిండుకున్నట్లున్నాయి. నిన్న ఆమె ఏదో పట్టిక వ్రాసి యిచ్చింది కాబోలు 'నెల మళ్ళలో' సరుకు కెలా వస్తాయి?' అని విసుక్కుంటున్నాడు వావగారు. ఆమె ఎంతో వాధపడుతున్నట్లు కనిపించింది. ఇన్నిటికీ తోడు వావగారికి నెంబల్లో రూములో పేకాట!

శ్రీహరిరావు అడగ్గా అటువైపు నడిచిపోతున్న సిల్కు లాల్పి పెద్దమనిషి ఎవరో "అయిదు నిమిషాలు తక్కువ ఎనిమిది" అని చెప్పి పోయాడు. శ్రీహరిరావు మొహాన పట్టిన చెమటను తుడుచుకుని 'ఇవ్వాళ అంతా పరీక్షగానే ఉందే, లేకపోతే బస్సు ఇంతవరకూ రాకపోవడం ఏమిటి?' అనుకున్నాడు.

మూలాన మిలమిలలాడే ఎండలో తళతళ రానుతూ రెండో నెంబరు బస్సు కనిపించేసరికి అతడి ప్రాచాలు తుడుట బద్దాయి. జేబులో భద్రంగా వాచిన చిల్లర డబ్బులు చేతిలోకి తీసుకుని పదిహేను పైసలు ఏరుకుని మిగిలినవి మళ్ళీ జేబులో పడేసుకున్నాడు. బస్సు ఆగగానే ఒక్క ఉమటున, దిగేవారిని దిగనివ్వకుండానే ఎక్కి లోపలికి వెళ్ళి కూర్చున్నాడు. పక్కనున్న పెద్ద మనిషిని "టైమ్ 'కరెక్టు'గా ఎంతయింది?" అని ఒత్తి అడిగాడు. ఆ మనిషి అంత గట్టిగానూ ఒత్తుతూ "కరెక్టుగా ఎనిమిదీ, అయిదు నిమిషాలు" అన్నాడు. తర్వాత రెండు నిమిషాలు రెండు యుగాలవలె గడిచాయి.

వచ్చి నిలబడిన బస్సు ఎంతకూ కదలదు. ప్రయత్నం కాఫీకి కాబోలు దిగిపోయాడు. కండక్టరు పేప్ మెంట్ మీద నిలబడి ఎవరితోనో రాజి కీమాలు చర్చిస్తున్నాడు. ఎక్కడో జరుగుతున్న ఉప ఎన్నిక రెండు ప్రముఖ పార్టీలకు ఎలా ప్రతిష్ఠకు గురించిన సమస్య అయిందో, అక్కడి

అధికార పార్టీ అభ్యర్థి ప్రతిపక్షం అభ్యర్థి చేతులలో చిత్తుగా వోడిపోవడం ఎంత భయమో చెబుతున్నావతడు ఆ ప్రక్క నున్న వ్యక్తి మాత్రం తక్కువ తిన్నావా? ప్రతిపక్ష అభ్యర్థి యింతకు ముందు జనరల్ ఎన్నికలలో ఫలానా చోట రెండు లక్షల వోట్ల తేడాతో ఎంత ఘనంగా ఓడిపోయాడో ఆయన తెలియజేశాడు. కండక్టరు “అయితేనేం? అప్పటి పరిస్థితులు వేరు. ఇప్పటి పరిస్థితులు వేరు. ఇప్పుడు ప్రతి పక్షం బలపడింది. అధికార పక్షంవారు ప్రజలమీద ఎన్నో పన్నులు వేస్తున్నారు. ఈ పన్నుల భారంవల్ల ప్రజలలో అసంతృప్తి బయలుదేరింది. ఆ ప్రతి పక్షంవారు ‘మేము పదవికి వస్తే పన్నులు లేకుండానే రాజ్యం చేస్తామని హాట యిచ్చారు’ అన్నాడు. “అవన్నీ ఎన్నికల వాగ్దానాలంటి రేపి పాటికి వారూ ప్రజలూ కూడా మరిచిపోతారు. వీళ్లు గెలిచినా మన పని ఇంతే ” అంటున్నాడు అవతలి వ్యక్తి.

శ్రీహరిరావు ఇదంతా వింటూ ముళ్ళమీద చూపున్నట్టు చూపు న్నాడు. అతని ప్రక్కనున్న పెద్దమనిషి చేతి గడియారంలో పెద్ద ముల్లు తనకొంప ఏదో మునిగిపోయినట్టుగా గబగబా తిరుగుతున్నది. బస్సేమో కదలకుండా నిశ్చలంగా ఏదీ పట్టని ఒక యోగిలా నుంచుని ఉంది ఈ కండక్టరు పేప్ మెంట్ రాజకీయాలు యిప్పట్లో తేరేట్టు లేవు. ప్రయివరు కాఫీ తాగటం యిప్పట్లో అయ్యేట్టు లేదు.

శ్రీహరిరావు మనసంతా చిరాకుగా ఉంది. ఇవాళ రెక్కలు పరీక్ష అని అతడు మొదటి నుంచీ భయపడుతూనే వచ్చాడు. దీనికి రోడు ఈ ఆలస్యం కూడా జరగటం మరీ దారుణంగా వుంది. ఆ రెక్కల పేపరు ఎలా ఉంటుందో : ఆర్టీవ్రా, జామెట్టి అంతా తనకు అగమ్యగోచరం, దాని సంగతి ఆలోచించనే అక్కర్లేదు. ఇక పోతే కాలము — పని, కాలము — మారము, పెట్టుబడులు, నిష్పత్తులు, వాచవడ్డీ, చక్రవర్తి రెక్కలు యీవడ్డీ రెక్కలు చదువుతూ ఉంటే వాగానే వుంటాయి

అర్థమవుతున్నదే ఉంటాయి. చెయ్యదోయనకి ఎలా మొదలు పెట్టాలో తెలియను. ఈ వడ్డీ లెక్కలు కనిపెట్టినవా దెవరో ? బహుశా అప్పులిచ్చేవాడయి ఉంటాడు మరొకళ్ళకు వడ్డీలో ఏం పని ? వడ్డీలకు అప్పులిచ్చి ఎందరో అక్షలు సంపాదించి మేవవా, మద్దెలూ కట్టారని రాసు విన్నాడు. అవును, అదీ ఒక పెద్ద వ్యాపారమే తన ఊరిలో రాసు ఉంటున్న యింటికి ఎవమ వైపు చూడో యింట్లో ఉండే షాపుకాయు యిదే వ్యాపారం. ఆ ఎదురింటి ఆయనకు వడ్డీకి అప్పులు తీసుకోవడమే పని ఆ షాపుకాయ అంతంత మొత్తాలకు అంతంత వడ్డీలు ఎంత సునాయాసంగా లెక్క గట్టగలవో తలుచుకుంటే ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది అది సరేసయ్యా ! ఈ బిస్సు ఎంత కాలానికి బయలుదేరును ?

ఇక పోతే మిగిలిన కాలము చూరము. కాలము — పని, నిష్పత్తులు మొదలై నవి తన కార్డు పరిచితమైన లెక్కలు కావు. వాటిలో ఏమి చేసుదో మెరికదా, మదల పేచీ నా ఉంటాయి. అదే తన కొంప తీసేవి అవే తన కర్తవ్యం కానివి

ప్రయివకు కడుపు చిల్లగా నూరేళ్ళపాటు వర్ధిల్ల గలదు కిళ్ళి సముదాయా వచ్చి తన సీటులో కూర్చుని బిస్సును స్టార్టు చేశాడు. కండక్టు తన పేప్ మెంట్ రాజకీయ మిత్రుణ్ణి పదలలేక పదిలివచ్చి బిస్సు ఎక్కి “బికెట్, బికెట్” అని అడుస్తున్నాడు.

మరొక నిమిషంలో “రైట్” అని దెసకనుంచి వినిపించడంతోనే ప్రయివకు అప్పుడే కాఫీ త్రాగి కిళ్ళి చేసుకువచ్చిన హుషారులో రిక్తాయా, బిక్సా, ముసుమయా, ముసలమ్మదా, ముక్కుపచ్చలారని పిల్లలూ, ప్రికిక్సా అన్నింటినీ అవలీలగా, హేలగా తప్పుకుంటూ ప్రయాణం సాగించాడు.

శ్రీహరిరావు మళ్ళీ టైమ్ అడిగి రెలుసుకుని ఆదుర్గా
హర్పున్నాడు.

తర్వాత బస్సు కాలేజీ భవనం సమీపించి ఆగగానే అందులోనుంచి
ఒక్క చూకు చూకి కట్టుకున్న పంచె కాళ్ళ కడంవచ్చి పడబోయి నిల
ద్రొక్కుకుని, ఉరుకులు, పరుగులుగా కాలేజీ వరాండాలో పరుగెత్తి
రూమ్ నెంబరు పందొమ్మిది ముందు అమానంలో వగచ్చుతూ నిలబడ్డాడు.
పరుగెత్తిన కుడుప్పవల్ల కేబులోని పెన్ను సిరా కక్కి రోటు అంతా ఖరాబు
చేసింది.

ఆ రూములో వాచర్లు యిద్దరున్నారు. అందులో ఒకాయన మరీ
కుర్రవాడుగా కనిపిస్తాడు. ఎర్రగా, పొట్టిగా దొచూచో పండులా
ఉంటాడు. కేవలం పాతిక మేళ్ళు చూచా ఉండవనిపిస్తుందతన్ని చూస్తే,
ఎప్పుడూ నవ్వుతూ కలకలలాడుతూ ఉంటాడు. ఖరీదైన సూటుతో
నిగనిగలాడేట్టు పాలిష్ చెయ్యబడిన స్లన్ని బూట్లతో చాలా మర్యాదస్తుడి
వలె ఉంటాడు అంత చిన్న పయసులో ఎప్పుడు ఎం. ఏ. పాస్తై,
ఎప్పుడు ఉద్యోగంలో చేరాడో తలుచుకుంటేనే శ్రీహరిరావుకు ఆశ్చర్యంగా
ఉంటుంది. రెండవ ఆయన మధ్య పయస్కుడు. గంభీరమైన మనిషి.
కదలనైనా కదలకుండానే చూపులతో ఎదురుచూచిని కాసిందేటంతటి తీచి,
దర్పమూ ఉన్నాయి ఆయనలో

మొదటి వాచరు ఆలస్యంగా వచ్చిన శ్రీహరిరావుకు చూసి తల
వూపి 'లోబలికి రమ్మని' న్నగదేసి గది చూడం చూపుకుని ఒక పనితీ
డేకదూ, ఎప్పుడో బుక్కా యిచ్చి పెనక్కు తిరుగుతూ ఉండగా
'గణగణ' మరి మొదటి వర గంట అయినట్లు తెలుపుతూ 'ఎలక్ట్రిక్
బెల్' మ్రోగింది.

శ్రీహరిరావు అసలే చూసివున్న చేతి పూలుతో మొహానికి
పట్టిన చెమటకు తుడుచుకుని, తర్వాత రెక్కల పేజుకు కొద్దిగా బయట

తున్న ప్రేళ్ళతో పట్టుకుని, గుండెలు దడదడ లాడుతూ ఉండగా పైనుంచి క్రిందిదాకా చూశాడు.

ఆ హాల్లో సరిగ్గా యిరవై అయిదు మంది అభ్యర్థులు రకరకాల పయసులవారూ, రకరకాల శరీరచ్ఛాయల వారూ, సన్నటివారూ, లాపు పాటివారూ, పొట్టివారూ, పొడుగువారూ నిశ్శబ్దంగా పరీక్ష వ్రాస్తున్నారు. అందులో నలుగురు ఆడపిల్లలు. రెండో బల్లమీద కుడి చివర కూర్చుని ఉన్నదొక అమ్మాయి. శ్రీహరిరావు రెండు రోజుల నుండి చూస్తూనే ఉన్నాడు. ఆ అమ్మాయి అందరి వెనకా తలవంచుకుని నేలను చూస్తూ నడుస్తూ వచ్చి బల్లమీద తన స్థానంలో కూర్చుంటుంది. తల వంచుకుని పేపరు అందుకుంటుంది. తల వంచుకునే మూడు గంటల సేపు ఏదో గిలుకుతూ కూర్చుంటుంది. ఒక్కసారి కూడా తల ఎత్తి చూచిన పాపాన పోలేదు. మరొక అమ్మాయి చివరి బెంచీలో గోడ పక్కన కూర్చుని ఉంది. ఆ పిల్ల ఎందుకో అంతసేపు ఉండి ఉండి జేబు కుమారులతో మొహం తుడుచు కుంటూనే ఉంటుంది. అటువంటప్పుడు అసలే ఎర్రనైన ఆమె ముఖం మరీ ఎర్రబడి చిత్రంగా ఉంటుంది. మిగిలిన ఇద్దరూ వెనుకవైపు ఒకే బల్లమీద కూర్చుని ఎక్కువకాలం ఒకరికి తెలియకుండా మరొకరు పరస్పరం దొంగతనంగా పరిశీలన చేసుకుంటూ ఉంటారు. వారిలో ఒకమ్మాయి బాగా ధనవంతుల పిల్ల కాబోయి, రోజుకొకరకం ఉల్లిపొరవంటి ఖరీదైన చీరలు జాకెట్లతో, మెకరో ధగధగలాడే నెక్లెస్లతో ఒక చేతికి ఖరీదైన వాచీ, మరొకచేతికి బంగారపు గాజులతో పరీక్షకు వస్తూఉంటుంది. ఆ పక్కనున్న అమ్మాయి చాలా అందమైనది. పయసులో పక్కనున్న ఆమెకంటే చిన్నది. సదాహు వన్నెల పసిడి ఛాయలో ఆమె శరీరం మిలమిల లాడుతూ ఉంటుంది. నున్నగా చిన్న చిన్న అద్దాలవలె కాంతురీసుతున్న ఆమె చెంపలకు చేరడేసి చక్రాలపంపి

కళ్ళున్నాయి. పిరుదులను చాచి అందంగా కదిలే ఆమె జవ పెద్ద నల్ల
త్రాచును దోలి ఉంది, అయితే ఆమె వంటిమీద చెప్పుకొ దగిన ఆభరణా
లేమీ లేవు. ధరించిన దుస్తులు చాలా సామాన్యంగానే ఉన్నాయి.

ఆ హాల్లో మిగిలిన వారందరూ రకరకాల వారున్నారు. మొదటి
వరుసలో రెండో చెంచీలో కుడివైపు కూర్చుని ఉన్న పద్మనిమిదేశ్వ
ఎర్రని కుర్రవాడు, రెండో వరుసలో చూడవ చెంచీలో ఎడమవైపు
కూర్చున్న నలభయ్యేశ్వ కళ్ళతోడు పెద్ద మనిషికి అల్లుడవుతాడు. పెళ్ళి
కొద్ది నెలల క్రితమే జరిగిందట. చాలా అల్లుళ్ళిద్దరూ మెట్రిక్ కు కట్టి
ఒక్కసారే పరీక్ష వ్రాస్తున్నారు. శ్రీహరిరావు నిన్నటి రోజున తెలుగు
పరీక్ష వ్రాసిన తరువాత, తనలో “యింత ఘనమైన చూడుగాడు పరీక్ష
తప్పి, పనివైదైన ఆ అల్లుడు పానయితే వాళ్ళ యింట్లో ఆనాడెలా
ఉంటుందో! బహుశా ‘పుత్రోత్సాహము’ అన్నట్టు చూడుగాడు సంతో
షిస్తారేమో” అనుకున్నాడు. అటువంటి పర్యవసానం తల్పుకొండేనే
అతనికి చిత్రంగా తోచింది.

ఇక తను కూర్చునివున్న చెంచీలో తన వక్కనే కూర్చుని ఉన్న
వదిహేదేండ్ల అబ్బాయి ఎవరో జమిందారుల బిడ్డదేమో! ప్రతిరోజూ
పరీక్ష వేళకు తళతళలాడే కాదులో శ్రీహరిరావు “అందులో ఒక్క
సారి ఎక్కితే ఎంత నావుంటుందో” అనుకున్నాడు చాలా ఎక్కించి
తీసుకువచ్చి చూడు ముందు దింపుతాడు. అందులోనుంచి క్షైవరు దిగి
నవినమంగా తలుపుతీసి నిలబడి ఉండగా. అతగాడు అందమైన పెరిగిన
షర్ట్తో, నల్లని ట్రైవ్ ష్యాంసుతో, మెడలో ఒంటిపేట బంగారు గొలుసుతో
మెట్టని ఎండాసికర్ బూట్లతో, చుట్టూ కమ్మగా వ్యాపించే సువాసనతో
కాదు దిగి, ‘ఎక్కడ అలుపు వస్తుందో అన్నట్టు నెమ్మదిగా నడచివచ్చి,
‘వెధవ కొయ్య బల్లమీద కూర్చుని ఎలా పరీక్ష వ్రాయటం’ అన్నట్టు
విసుగ్గా చుఖం పెట్టి ఛరీదైన జేబు సుమారులో బల్ల తుడుచుకొని

చూర్చుంటాడు. తరువాత జేబులోనుంచి ఖరీదైన బంగారు కలం తీసి ఒక గంటసేపు ఎంతో వాపికగా చూర్చుని నెమ్మదిగా ఏదో వ్రాస్తాడు. ఆ తర్వాత యిక అక్కడ చూర్చోలేక పేసరు వాచమకు యిచ్చేసి, పెన్ను జేబులో పెట్టుకొని, అంతమాత్రానికే నలిగిన మల్లెపూవులా బయటికి వెళ్ళి రావటాని చూర్చుని యింటికి వెళ్ళిపోతాడు.

మొదటి వంసలో మరొక కుర్రవాడు ఎక్కడో హోటల్లో సర్వరుగా పనిచేస్తున్నాడట. అక్కడికి తరచూ కాఫీకోసం వచ్చే ఒక స్కూలు టీచరుతో పరిచయం చేసుకొని వినయపూర్వకంగా ప్రవర్తించి, ఆయన సహృదయంతో రోడుజడగా కృషిచేసి ఏదివి మెట్రిక్ పరీక్ష వ్రాస్తున్నాడు. ఇది పాసయిన తర్వాత అలాగే యితర పరీక్షలకు కూడా ప్రయత్నించేటట్లుగానే వెళ్ళి ఒకనాటికి వజ్రసంకల్పంతో దీక్షబలంతో ఎం. ఏ. పాసయినా ఎవరూ ఆశ్చర్యపడ నక్కరలేదు. అంతా మనలో, మన సంకల్పబలంతో ఉంది. అటువంటివాడు ఈ పరీక్షలనే కాదు, జీవితపు పరీక్షను కూడా ధైర్యంతో ఎదుర్కొని ఉత్తీర్ణుడు కాగలడు. అల్లక్షజాలు లేని తనవంటివాడి జీవితం “ఎక్కడున్నావే గొంగళి” అంటే, “వేసిన చోటే ఉన్నా” సన్నతే ఉంటుంది. తన సాధనలూ, విజయాలూ కూడా అల్పంగానే ఉంటాయి. తనదోటివాడికి పెళ్ళాం పిల్లలను పోషించు కోవడమే పెద్ద ఘనకార్యం.

శ్రీహరిరావుకు ముందు రెండు పదునల తరువాత బల్ల మీద చూర్చుని ఉన్నవాళ్ళిద్దరూ చిత్రమైన ప్రకృతులవారు. ఎడమవైపున చూర్చున్న అద్భాసి ఎక్కడ ఒక్క క్షణకాలం వ్రాచా పోతుందో అన్నట్లు త్వర త్వరగా వ్రాసేస్తూ ఉంటాడు. చూర్చునే ముందే చేతి గడిమారం బల్లమీద తన ముందు పెట్టుకొని ప్రతి క్షణమూ ఎంతో విలువైనదిగా భావించినట్లు పక్కకు తిరిగి కూడా చూడకుండా వ్రాసుకు పోయేవాడు. తీరా ముందు గంటలూ అయిపోయి అందరూ లేచి బయటికి వెళ్ళినప్పటికీ,

వాచర్లు నిర్బంధంచేస్తే తప్ప పేపరు ముగించి ఇచ్చేవాడు కాదు. చివరకు
 “మూడు గంటలూ అప్పుడే అయిపోయిందా” అన్నట్లు బాధగా కదిలి
 యివతలికి పచ్చేవాడు. అతనికి ఆరు గంటల వ్యవధి ఇచ్చినా చాలవేమో
 అనిపించేది. అతని ప్రక్కనున్న కుర్రవాడు అతి సోమరిగా ఉంటాడు.
 ఎన్నడూ మవ్వెన పేరైనా విననట్లు అతని జాబ్బు దురుసుగా నుడుటిమీద
 పడుతూ ఉంటుంది. ఉండి ఉండి ఆపులిస్తూ ఉంటాడు. పేపరు తీసుకో
 గానే దాన్ని చేతులలో ఉంచుకొని మొదటి అరగంట అంతా ఊరికే
 అందులోకి చూస్తూ కూర్చుంటాడు. రెండో అరగంటలో నెమ్మదిగా
 జేబులో నుంచి కలం పైకి తీస్తాడు. అపులిస్తూ పెన్ను మూతను నెమ్మ
 దిగా వెనకభాగానికి ఉంచి ఒక్క నిమిషం దానికేసి చూస్తాడు. ఆ తర్వాత
 అన్నర్ బుక్కు మీద నెంబరు వెయ్యవలసినచోట తన నెంబరు చెక్కు
 రాడు. దానిచుట్టూ రకరకాల లతలూ, పువ్వులూ చిత్రిస్తాడు. ఇదంతా
 అయ్యేసరికి రెండో అరగంట అయిపోతుంది. గబగబమని ఆ గంట
 మ్రోగగానే కలం బల్లమీద ఉంచి బాగా అలసిపోయిన వాడివలె ప్రేళ్ళు
 విసుచుకుని మళ్ళీ ఆపులిస్తాడు. శుభవార అరగంటలో ఒక ప్రశ్న గుర్తు
 పెట్టి అన్నర్ పేపర్లో కొంచెం వ్రాస్తాడు. తర్వాత మరొక ప్రశ్నకు
 అలాగే జవాబు వ్రాస్తాడు. మధ్య మధ్యలో నిమిషమో, అర నిమిషమో
 విశ్రాంతిగా కూర్చుంటాడు. ఆ తర్వాత మూడో అరగంట కాగానే
 ‘అబ్బో! చాలా వ్రాశానే!’ అనుకొని గబగబ పెన్ను జేబులో పెట్టు
 కొని పేపరు వాచరుకు యిచ్చేసి వెళ్ళిపోరాడు. అతని ముందు బల్లమీద
 కూర్చున్నవాడివి చాలా వాడి చూపులు. దొంగ కోళ్ళు పట్టేవాడిలా అస్త
 మానం పక్క చూపులు చూస్తూనే ఉంటాడు. జేబు చుమూలు మదతపెట్టి
 బల్లమీద ఉంచి, ఉండి ఉండి దాని మదతలు విప్పబోతూ, మళ్ళీ
 మూడేస్తూ ఉంటాడు. వాచర్లు తనవైపు చూచినప్పుడు కాలు దురద పడితే
 గోచుక్కుంటున్నట్లు గంభీరంగా అభినయం చేస్తాడు. అతని వాలకం

ఒక్కొక్క అరగంట అయిపోయే కొద్దీ మరీ చిత్రంగా మారుతూ ఉంటుంది. చివరి అరగంటలో గ్రద్దలాగా దొంగ చూపులు చూస్తూ ముళ్ళమీద హుచ్చున్నవాడివలె ఆదుర్దాగా ఉంటాడు. పేపరు ఇవ్వవలసి వచ్చినప్పుడు తెచ్చుకున్న కాపీ కాగితాలు చూచేందుకు చూచా వీర్లేక పోయిందనే విచారం స్పష్టంగా కనిపించేది. ఉసూరు మంటూ దీనంగా పేపరు యిచ్చియివతలికి వచ్చేవాడు.

మరొక పథాలుగేళ్ళ కుర్రవాడు నిన్నటి తెలుగు పరీక్ష రోజున బల్లమీదుగా వంగి ఎదుటివాణ్ణి రహస్యంగా చందస్సును గురించి అడుగుతూ ఉండగా పట్టుబడి చీవాట్లు తిన్నాడు. వాచు అతనికి గట్టిగా హెచ్చరిక చేశాడు. “ఈ సారి మళ్ళీ నిన్ను యిలా చేస్తూ ఉండగా చూశానంటే ఊరుకోను జాగ్రత్త!” అని.

శ్రీహరిరావు ముందు డెంచీలో ఎడమపక్క హుచ్చున్న ఒక వ్యక్తి తెల్ల కాగితాల పాలిటి రాక్షసుడివలె ఉన్నాడు. అత డయిను నిముషాల కొకసారి లేచి నిలబడి. “పేపరు సారో!” అంటూ ఉంటాడు. ఒక్కొక్క పేజీకి పదిహేను, ఇరవై పంక్తులకన్నా ఎక్కువ వ్రాయును. తాటికాయ లంత అక్షరాలు వ్రాస్తాడు. చివరలో పేపరు దారంతో కట్టియిస్తూవుంటే ఆ కాగితాల దొత్తి చూచి మిగిలిన వారిలో కొందరు ఆశ్చర్యంతో గుండెల మీద చేతులు వేసుకోవడం చూడ జరిగింది.

శ్రీహరిరావుకు వెనుకగా హుచ్చుని ఉన్న అన్యాయీ ప్రశ్న పత్రంలో అన్నీ అనుమానాలే. నిముషాని కొకసారి లేచి మంచుని వాచును ఏదో ఒకటి అడుగుతూనే ఉంటాడు. అతడు అనుమానాల పుట్టి.

శ్రీహరిరావు ముందు బల్లమీద హుచ్చున్నవాడు రవి. అతడు చాలా తెలివైన వాడనటంలో ఏమీ సందేహంలేదు. అతడు క్రితం రాత్రి శ్రీహరిరావుకు రకరకాల రెక్కలు చెప్పటంలోనే ఆ విషయం తేలి

పోయింది. అతడు శ్రద్ధగా, నెమ్మదిగా, తొట్రుపడకుండా అన్ని పేపర్లు చక్కగా వ్రాస్తూనే ఉన్నాడు.

వాచర్లు నిశ్శబ్దంగా కాసేపు అటూ ఇటూ తిరుగుతూ, కాసేపు చూస్తున్నీ ఉంటారు. గోడనున్న గజు వెంటిలేటర్లలో నుంచి సూర్య కిరణాలు ఆ బల్బల మధ్య ఎక్కడో పడుతూ పుంటాయి. ఆ హాలుకు ఒక ప్రక్కన ఫూలచెట్లేవో ఉన్నాయి. అక్కడికి అప్పుడప్పుడూ ఏదో ఒక రంగు రంగుల పిట్ట ఎగిరి వచ్చి వాగివాగి మళ్ళి ఎగిరిపోతూ ఉంటుంది. హాల్లో పరీక్ష వ్రాస్తున్న వారి పేపర్ల రెపరెపూ, కలాల బరబరూ, వాచర్ల మెత్తని బూట్ల చప్పుడూ తప్ప అంతా నీరసంగా ఉంటుంది.

2

రెండవ అరగంట అయినట్టు 'గణగణ' మని డర్ మోగింది.

శ్రీహరిరావు కలం క్రింద వుంచి జేబు రుమారుతో మొహం తుడుచుకున్నాడు. అతని మనసంతా చీకాచుగా ఉంది. అతడు హఠాతుడై ఉన్నాడు. లెక్కల పేపరు అతని ముందు, బల్బమీద అతన్ని సవాయి చేస్తూ, అవహేళన చేస్తూ రెపరెప లాడుతున్నది. మొదటి సారి ఆ పేపరు చూసినప్పుడే శ్రీహరిరావుకు అనుమానం కలిగింది. అందులో రెండు, మూడు, నాలుగు పేజీలలో ఉన్న ఆల్బీట్రా, జామెట్రీ, ఏవో ప్రయోగాత్మకమైన లెక్కలూ అతని కనలు తెలియవు. వాటిని గురించి అతడు మొదటినుంచి ఆశలు పెట్టుకోలేదు. ఇక మొదటి పేజీలో ఉన్న సామాన్య గణితం అయినా లొంగక పోతుందా అని ఆశపడ్డాడు. ఆ వడ్డీ లెక్కలూ

కాలము - పని. కాలము - దూరము, వెక్కడా అతనికి క్రిందటి రాత్రి రవి చెప్పినప్పుడు అర్థమైనట్లే అనిపించింది. ఇప్పుడు పేషెంట్ వెక్కలు అదే వోరంటో ఉండటం మొదట్లో అతనికి ధైర్యమిచ్చి నవ్వుచేసి, సాధించబోయేసరికి అవి అతనికి తేలికగా లొంగలేదు. ప్రతి వెక్కలోనూ నూత్నమైన, చిత్రమైన మెలిక ఒకటి ఉంది, శ్రీహరిరావును చికాకు పరచేది. అలా అతడు ప్రయత్నంచేసిన ప్రతివెక్కా అసంపూర్ణంగా ఆగిపోయింది. ఒకచోట అగిపోతే తర్వాత ఎలా చెయ్యాలో తెలిసేది కాదు. అంతటితో ఆ వెక్కకు స్వస్తిచెప్పి మరొకటి ఎత్తుకునేవాడు. అదీ అలానే చిక్కులుపెట్టి అసంపూర్ణంగా ఆగిపోయేది. తర్వాత అతడు పూర్తిగా చేసిన వెక్క ఒకటి ఉంది కాని, అందులో ఎక్కడో తప్పు జరిగింది. తాను చేయవలసిన విధంగా కాక మరొక విధంగా చేశాడేమో, వెక్కలోని వివరాలనుబట్టి చూస్తేనే 'అన్నయ' తప్పని స్పష్టంగా తెలిసిపోయినది. తర్వాత కొంతసేపు ఆల్బీత్రా జోలికిపోయి కాగితాలు ఖరాయి చేశాడు. ఆ వెక్కలుఏమిటో అంతూ పంతూ లేకుండా పేజీలకు పేజీలు అర్థం లేకుండా పెరిగిపోయాయి. అరగంట తర్వాత అతని ముందు పున్న ఆన్సర్ పేషెంట్ దుగిలినది అర్థంపర్థంలేని అసంపూర్ణమైన వ్రాత - అది తన జీవితం లాగే ఉంది -

శ్రీహరిరావు కళ్ళు గట్టిగా మూసుకున్నాడు. అతని కిప్పుడు ఒక విషయం నిశ్చయంగా లేశూత్రమైనా సందేహం లేకుండా తేలిపోయింది. తాను వెక్కల పేషెంట్ ఏమాత్రమూ ఆన్సర్ చేయలేకపోయాడు - తాను ఎంత ఆలోచించవలసి ఉంటుందో ప్రతి వెక్కను గురించి అంతగానూ ఆలోచించాడు. అయినా ఏం ప్రయోజనం? ఆ వెక్కల వద్దటి మూల సూత్రాలే తెలియనప్పుడు వాటిని తాను ఎలా సాధించగలడు?

తాను ప్రయత్న లోపం ఏమీ చెయ్యలేదు. ఎనిమిది పేజీల అన్నయ పుస్తకంలోను కొన్ని పేజీలు పూర్తిగా నిండిపోయి తన ప్రయ

త్వానికి నిదర్శనంగా బల్లమీద ఉన్నాయి. ఇక తాను చేయవలసిందీ, చేయ గలిగిందీ, కూడా ఏమీలేదు.... ఇక ఇప్పుడే బయటికి వెళ్ళిపోయినా పోవచ్చు. అయినా వెళ్ళి చేసేది మాత్రం ఏం వుంది గనుక? ఒక లెక్క కూడా సరిగ్గా చెయ్యకుండా పేపరు ఇస్తున్నాడు కాబట్టి తాను పరీక్ష తప్పటం ఖాయం. ఆ విషయంలో అనుమానం ఏమీలేదు. ఇక ఇక్కడ అక్కగారి ఇంట్లో ఆ ఇబ్బందులు చూస్తూ సహిస్తూ ఉండటం కూడా అనవసరం. వారికీ అది అద్దే - సంకోషకరమైన విషయంకాదు. రాకరాక తమ్ముడు వచ్చాడే అని ఆమె సంకోషించినా యీ దారుణపు రోజులలో వారి ఇంటిమీద పడివుండటం తనకూ న్యాయంకాదు. అందునా ఎలాగూ లాభం ఏమీ లేదు కాబట్టి, ఒట్టి పేపరు ఇచ్చివేస్తున్నాం, కాబట్టి సాయం కాలమే బయల్దేరి వెళ్ళిపోవడం క్షేమం. అక్కడ సెలవు మాత్రం వ్యర్థం చేసుకోవటం ఎందుకు? అనిపించింది తననికి.

అతడలా సోమరిగా చూర్చుని ఆ హాల్లో వున్న యిరవై అయిదు మందినీ తరగతులవారీగా విభజించాడు — ఆడపిల్లలు నలుగురు — మొగ వారు ఇరవై ఒక్కమంది — అందులో పొట్టి లాగులవాళ్ళు ఆరుగురున్నారు. పంచెలవాళ్ళు నలుగురున్నారు. తనరో కలుపుకుని — మిగిలినవారందరూ ప్యాంట్లు ధరించినవారే — కళ్ళజోళ్ళవాళ్ళు ఎనిమిదిమంది ఉన్నారు. అయినా ఆ మూల చూర్చునివున్న పన్నెండేళ్ళకుర్రవాడికీ, అప్పుడే కళ్ళ బచ్చెమిటో పాపం! ఆ రోజుకీ దశనకి కళ్ళదాళు పెట్టుకుని ఉన్నాడు — పెద్దవాడైన తర్వాత 'డై నాక్యులర్స్' పెట్టుకుంటే తప్ప అతనికి ప్రసంగం కనిపించ దేమో? శరీరచ్ఛాయలు చూస్తే తన ప్రక్కన చూర్చునివున్న బిమ్మిందా రుల అబ్బామే అందరికంటే పచ్చనివాడు. ఇక నల్లనివాడు ఎవడువై పు వరుసలో చివర చూడో వెంచీలో ఉన్నాడు. ఎంత సలుపూ అంటే.... కాకిమెడ, బొగ్గుముక్క, కరక్కాయ సిరా, అలావాన్య చీకటి — వంటి ఉపదానాలు ఉపయోగిస్తే తప్ప ఆ సలుపు ఎంతటిదో అర్థంకాదు.... సరే....

ఎవరి అదృష్టం వారిది — వాని కెవరేం చేయగలరు? బ్రహ్మదేవుడు దొమ్మను
చేసి ఏరంగు చేతికి వొక్కితే ఆ రంగుపూసి, పో 'ధూలోకంలొకి' అని
విసిరివేస్తాడు కాబోలు!

శ్రీహరిరావు అలా అందర్నీ తరగతులవారీగా విభజించటం అయిన
తర్వాత జమీందార్ల అబ్బాయి చేతి 'ఎమర్లా' ఉంగరంమీద పడిన సూర్య
కిరణాలవల్ల గోడమీదపడి చిత్రంగా కదులుతున్న రంగులకాంతి సహజాహం
వంక కొంతసేపు కన్నార్పకుండా చూశాడు. ఆ తర్వాత అతనికేమీ రోచ
లేదు. నిద్ర చాలనందువల్ల కాబోలు అనులింత వచ్చింది. ఆవులించిన
తర్వాత 'ఆవులిస్తే ప్రేగులు లెక్కపెట్టడ మంటే ఏమిటో?' అని రాసేపు
అలోచించాడు. ఆ అలోచన తెగక తర్వాత కొద్దిసేపు జేబు బుర్రాలుతో
ఎలుకపిల్లను తనూచుచెయ్యాలని ప్రయత్నించాడు. అది కుదరలేదు కాని
లెక్కల పేనమిటో మర పడవ మాత్రం చక్కగా కుదిరింది.

ఆ తర్వాత అతను నిర్నిమేషంగా పై కప్పువంకచూస్తూ ఉండి
పోయాడు. క్రమంగా అతనికి చాలా మనస్తాపం కలిగింది. తాను లెక్కల
పేనల్లా ఏమీ చెయ్యలేకపోయాడు..... ఏమీ చెయ్యలేకపోయాడు.....
చెయ్యలేకపోయాడు. అదేమన్నమాట? తాను తన ముప్పయిఆరేళ్ళ
జీవితంలోనూ ఏం సాధించ గలిగాడు కాబట్టి యీ చిన్న విషయా
నికి వాదనకాది? మొదటినుంచీ తన కెదురై నవన్నీ అపజయాలే.....
తాను ఎక్కడా ఏ సందర్భంలోనూ గెలవలేకపోయాడు.... జీవితం ఒక
పరుగుపందెం అనుకుంటే ప్రపంచంలో అందరికంటె వెనక ఆయాసంతో
రొప్పుతూ పరుగెత్తుతున్నవాడు, తాను.... పరుగు పందెంలో అందరికన్నా
చివరకు వచ్చినవాడికి ఏం మిగులుతుంది? అందరూ చూపు నా వరుస
క్రమంలో ముందుగా పరుగెత్తుతున్న ఏ ఇద్దరి ముగ్గురి మీదనో ఉంటాయి.
అందరూ వారికే నూషారు యిస్తువుంటారు. వారికి గెలిచినందుకు బహు
మరులుగా పెండికప్పులూషీల్లులూ ఇస్తారు. తనకేం మిగులుతుంది? తనకీ జీవి

తండ్రి మిగిలినదేమిటో స్పష్టంగా తెలుస్తూనే ఉంది. ఎదుగు బొడుగుగా లేని వెబ్బయిరూపాయల ఉద్యోగమూ, ముసలి తల్లి, నలుగురు పిల్లలూ (అందులో ముగ్గురు ఆడపిల్లలూ!) తన నర్థంచేసుకోలేని భార్య, యివీ తనకు మిగిలినవి. తాను యవ్వనంలో కన్న బంగారు కలలు కల్గలే తన ఆదర్శాలు పట్టే, తన అధిరుచులు బూడిదపాలై, తన జీవితమే యిలా మొండిదయి పోయింది.

శ్రీహరిరావు తండ్రిపేరు విశ్వనాథశాస్త్రి. ఆయన మొదటి భార్య కాపురానికి వచ్చిన కొద్ది నెలలకే ఏదో జబ్బుచేసి చనిపోయింది. ఆమెను ఆ కొద్ది సహచర్యంలోనే ప్రాణాధికంగా ప్రేమించిన కారణంగా ఆయన మళ్ళీ ఏడాదికిరాని మామూలు మనిషి కాలేకపోయాడు. ఆయనకు ఒక విధవ అక్కగారు తప్ప ఇతరత్రా 'నా' అన్నవారెవరూ లేరు. ఆమె తమ్ముడి పంచన పడిపుండి వేశ కేదో ఇంత పండిపెడుతూ ఉండేది. ఆయనకు ఇంత విచారంలోనూ మనశ్శాంతి ప్రసాదించినది వీరి ఒక్కరే. ఆ లా లాకా మొత్తం మీద ప్రేళ్ళమీద లెక్కించదగిన అతి కొద్దిమంది సంగీత విద్వాంసులలో ఆయన ఒకడు — ఆయనను ఎవరెవరో అహ్వానించి తీసుకుపోయి కచేరీలు చేయిస్తూ. ప్రతిఫలంగా ఏదో కొంత ముట్టచెబుతూ ఉండేవారు. ఆయన చిన్నతనం నుంచీ అంతగా చదువుకున్నవాడు కాదు. సంగీతం మాత్రం శాస్త్రీయంగా మంచి విద్వాంసుల దగ్గర నేర్చుకుని నిష్టాతుడై లోజూ కొన్ని యిళ్ళలో ఆడపిల్లలకు వాడుకగా వీరి నేర్పుతూ ఎవరయినా పిలిచినప్పుడు కచేరీలు చేస్తుండేవాడు. భార్య పోయిన తర్వాత ఆయన నెలల తరబడి పాతాలు చెప్పడం మానివేసి యిండిపట్టునే ఉండి పోయాడు. అలా ఎన్నాళ్ళో గడవలేదు. ఆయన క్రమంగా యిండి వాద్యతలు పట్టించుకోక తప్పలేదు. క్రమక్రమంగా నలుగురిలో పడి మళ్ళీ పాతాలు మేర్పరచుకుని ఆయన వారిలో పడ్డాడు, వానితో ఆయన అక్కగారికి మంచి అవకాశం లభించింది. 'మళ్ళీ మళ్ళీ చేసుకుని ఒక యిండి

వాడవు కమ్మనీ', 'మన వంశం నిర్వంశం కావడం నీకిష్టమా?' అని ఒకటే రొద పెడుతూ ఉండేది. ఆయన కూడా ఆలోచించాడు. ఆమె చెబుతున్నదీ న్యాయమే అనిపించింది. ఆయన మౌనం అర్థాంగీకారంగా తీసుకుని ఆయన అక్కగారే వారితో వీరితో సంప్రదించి, పేదవారే అయినప్పటికీ మంచి సంప్రదాయం గల కుటుంబంలో మళ్ళీ సంబంధం కుదిరేట్టు చేసింది.... తర్వాత రెండు సంవత్సరాలకు వారికి ఒక ఆడపిల్ల కలిగింది.... మళ్ళీ రెండు సంవత్సరాలకు శ్రీహరిరావు కడుపున పడ్డాడు. అతడు పుట్టి సప్పటి నుంచీ వారి స్థితిగతులు మెరుగయినాయి, ఆయనకు పేరు ప్రఖ్యాతులూ, రాబడికూడా మునుపటికంటే పెరిగి కాలం సుఖంగానే జరిగి పోయింది. వెనుక వేసేందుకు ఏమీ మిగలక పోయినప్పటికీ 'లేద' నే మాట లేకుండా రోజులు గడిచిపోయేవి.

ఆయన చివరి రోజులలో దగ్గుతో, అమానంతో తీసుకుని తనువు చాలించేసరికి శ్రీహరిరావు చాలాచిన్నవాడు. నిమిదవ తరగతి చదువుతూ లోకమంటే ఏమిటో, నాధ్యతలంటే ఏమిటో తెలియక హుషారుగా తిరుగుతూ ఉండేవాడు. అతడు చదువుచున్న పట్నానికి వాళ్ళు ఉంటున్న పూరు నాలుగు మైళ్ళ దూరంలో ఉంది. శ్రీహరిరావు ప్రొద్దునే లేచి చద్దిఅన్నం తిరి, ఏదైనా హోం వర్క్ ఉంటే పూర్తిచేసుకుని క్యారియర్ తీసుకుని, పుస్తకాల సంచి మజాన తగిలించుకుని బయల్దేరేవాడు. ఒకరిద్దరు పిల్లలను కలుపుకొని పొలిచేరదాటి రోడ్డుమీదకి వచ్చేసరికి అక్కడ బట్టు బట్టు అంతా సిద్ధంగా ఉండేవారు. వాళ్ళలో ఎక్కువ భాగం క్రింద పూళ్ళ నుంచీ నడిచి వచ్చేవారు. మొత్తం పదిమందీ గోలచేస్తూ, ఒకరి నొకరు తరుముకుంటూ. పరుస్తుతూ, అలసిపోయినప్పుడు నెమ్మదిగా నడుస్తూ, మరీ ఆయానం వచ్చినప్పుడు ఏ బట్టు క్రిందనో మజిలీలు చేస్తూ ప్రయాణం చేసేవారు. అలా మెల్లగా మొదటి గంట అవుతుండే వేళకు

స్కూలుకు చేరుకుని ఎవరిక్లాసులకు వారు వెళ్లేవారు. మళ్ళీ సాయంకాలం యింటిముఖం పట్టి పొద్దుగూకుతూ ఉండగా ఇంటికి చేరుకునేవారు.

శ్రీహరిరావుకు తన బాల్యమూ, చదువూ, తలపుకు వచ్చే సరికి సవ్యు వచ్చింది. దిగువూ కలిగింది. 'తాను ఎండలో, వానలో అలా భుజాలమీద బండెడు పుస్తకాలూ, చేతుల్లో క్యారియర్లూ మోసుకుంటూ శ్రద్ధగా అన్ని మైళ్ళూనడిచివెళ్లి చదువుకున్నందుకు ఏం దక్కింది?' అనిపిస్తూ ఉంటుంది అప్పుడప్పుడు. ఆ స్నేహితు లందరూ అప్పుడప్పుడు గుర్తుకు వస్తూ ఉంటారు. తన ఊరి ఉమావతి, (ఎర్రగా బిక్కపల్చగా ఉండేవాడు) విశ్వనాథమూ, రంగడూ (వీడు ఎప్పుడూ పుస్తకాలు పోగొట్టుకుంటూ యింట్లో తన్నులుతింటూ ఉండేవాడు) నత్తి శంకరమూ (వీడికి కొప్పు, చెపులటూ ముక్కులకూ పోగులూ ఉండేవి), జిడ్డు సూర్యమూ (వీడు మొండి వాదనలు చేసేవాడు, అందుకనే 'జిడ్డు' అనే బిరుదు) చిచ్చుబుడ్డి (వీడి అసలు పేరు యిప్పుడు గుర్తులేదు. మరీ పొట్టిగా లావుగా ఉండే వాడు. అందుకని వాడిపేరు చిచ్చుబుడ్డి) — వీళ్ళందరూ ఏమైనారు? ఎక్కడున్నారు? ఎలా ఉన్నారు?

శ్రీహరిరావు తండ్రి తన కొడుకును చూచి గర్విస్తూ ఉండేవాడు. ఆయన కొక్కచే కోరిక ఉండేది. తన కొడుకును తనను మించిన సంగీత విద్వాంసుడిగా చెయ్యాలి. తాను సాధించలేని మరెవరినీ విజయాలను అతడు సాధించాలి. ఆ ఆశయంతోనే ఒక మంచిరోజు చూసి అటలకని బయటికి పోబోతున్న శ్రీహరిరావును ఆపి చూర్చోదెట్టాడు. అనాటి విషయం తలుచుకుంటే శ్రీహరిరావు కళ్ళల్లో నీళ్లు తిరుగుతాయి. తాను తన తండ్రికి ద్రోహం చేశాడు.... తనకు తాను చూడ ద్రోహం చేసుకున్నాడు. ఆ నాడు బడికి సెలవు కావటం మూలాన స్నేహితు లందరూ ఊరికి మైలు దూరంలో ఊరచెరువులో అటల ద్రోగ్రాం వేసుకున్నారు. సాయంకాలం కాగానే అటలకని తాను బయటికి పరుగెత్తిపోతూవుండగా

తండ్రి పిలిచాడు. ఆయన ఎంతో ప్రశాంతంగా గోతరార వాచమీద చూపుని ఉన్నాడు. ఎన్నో నెలల నుంచీ దగ్గూ, అమానమూ ఆయనను విపరీతంగా వాధపెడుతున్నాయి. ఊళ్ళో పున్న ఆయుర్వేద వైద్యుడిదగ్గర మందులు వాడుతున్నా గుణం ఏమీ కనుపించటంలేదు. ఉండి ఉండి దగ్గు పడుతూ వీరంగా ఆయనను గొంగదీసుకుని సతమతం చేస్తూనే ఉంది.

తండ్రి పిలవగానే శ్రీహరిరావు వెనక్కు తిరిగివచ్చి 'ఏం కావాలి?' అన్నట్టు చూశాడు. ఆయన కళ్ళలో చిత్రమైన వెలుగు! ఒక్క క్షణం నేపు.... తర్వాత ఆయనకు ఏదో అద్భుతం కలిగింది. అయినా తమ యింతుకుని కొడుకును 'చూర్చోమ'ని నైగచేసి కొద్ది క్షణాల నిశ్శబ్దం తర్వాత ఎంతో ఆర్థంగా, ప్రేమగా "నాయనా! శ్రీహరీ! నీకు వీణ నేర్పువామని ఉందిరా! ఎన్నాళ్ళగానో అనుకుంటున్నాను. ఇతరులకు ఎందరికి చెప్పినా నాకు తృప్తిలేదు. నువ్వు నేర్చుకోవాలి, నువ్వు నన్ను మించినవాడివి కావాలి. ఆ గదిలో పున్న వీణ యిలా జాగ్రత్తగా పట్టుకురా" అన్నాడు. తనకు ఎంతో ఆశాభంగమైంది. అయినా చేసే దేమీలేక వీణ తీసుకువచ్చి ఆయన ముందు ఉంచి తాను కూడా అక్కడే చూస్తున్నాడివి. ఆయన వీణపైని కవచ తీసి తీగలను అప్యాయంగా మీటుతూ నెమ్మదిగా అర్ధనిమిలిత నేత్రాలతో ఏవేవో శ్లోకాలు ఉదహరించి సంగీత మహర్షాన్ని వర్ణించాడు. అంతసేపూ శ్రీహరిరావు మనస్సుకురికి దూరంగా చెరువులో పరుగులు పెడుతూ, తేరింతలు కొడుతూ, పందేలువేసుకుని ఆటలాడుతున్న స్నేహితులమీదే ఉంది. తండ్రి చెబుతున్న దేమిదో అతని ఋరకెక్కడంలేదు. ఎప్పుడెప్పుడు జారుకుని పారిపోతానో అనే ఆలోచన తప్ప మరేదీ మనసులోలేదు. ఇంతలో ఉన్నట్టుంటే ఆయన విపరీతంగా దగ్గుటం ప్రారంభించాడు. ఎడమచేతితో గుండె పట్టుకుని నిమిషాల తరబడి దగ్గు దగ్గు ఊపిరి ఆడక. అమానంతో వాధపడి, చివరకు కళ్ళు మూసుకుని గోడ కానుకుని చూస్తుండిపోయాడు. శ్రీహరీ మొదట్లో

తండ్రి అవస్థ చూసి కంగారుపడిన మాట వాస్తవమే. కాని కొద్ది నిమిషాల తర్వాత ఆయన కళ్ళు మూసుకుని ప్రశాంతంగా గోడ కానుకుని ఉండిపోవడంతో అతడు కుదుటబడ్డాడు. వెంటనే లేచి తలుపులు దగ్గరగా లాగి బాణంలాగా పరుగెత్తి వీధిలోకి వెళ్ళిపోయాడు. ఇంట్లో అతని తల్లి, అక్క ఇద్దరూ లేరు. శ్రావణమాసం కావడంవల్ల వారిద్దరూ అంతకు ముందే పేరంటాలకు వెళ్ళి ఇంకా తిరిగి రాలేదు. శ్రీహరి బాణం నుంచి దాగా లాగి వదలిన అమ్ములాగా అలా వేగంగా పరుగెత్తిపోయి స్నేహితులను సరిగ్గా వేళకు కలుసుకున్నాడు. అప్పుడే ఆట మొదలుపెట్టబోతున్నారు. అప్పటికి విశ్వనాథం దొంగ.... అతడు దూరంగా పరుగెత్తుకు వస్తున్న శ్రీహరిరావును చూసి 'అదుగో వాదొస్తున్నాడుగా.... మే మిద్దరం చప్పట్లు వేస్తాం' అన్నాడు. ఆ విధంగా నయినా దొంగ పెట్టడం తప్పుతుందని వాడి ఆశ. అయినా ఆ ఆశ ఫలించలేదు. అతడే మళ్ళీ దొంగ పెట్టవలసి వచ్చింది. అప్పటినుంచీ దాగా పొద్దు గూడేవరకూ కేరింతలు పెడుతూ పిల్ల లందరూ హుషారుగా ఆడుకున్నారు. తర్వాత కాసేపు కబుర్లు చెప్పుకున్నారు. ఆ తర్వాత యిళ్ళకు బయలుదేరారు. అప్పటిదాకా జిగాన్ని తన కోటి కిరకాలతో ముంచి ఎత్తిన సూర్యబింబం ఏ కొండ మాటునో క్రుంగిపోయింది. నల్లని చీకటి ఒక మహాసముద్రం వలె ప్రపంచాన్ని ఆవరించి తన పాలన ప్రారంభించింది. ఆకాశం నల్లని జలార్ద్రమైన మేఘాలతో నిండి, ఉండి ఉండి గర్జిస్తున్నది. శ్రీహరిరావు ఒంటరిగా నడుస్తున్నాడు. నల్లని చీకటి ప్రతిపదార్థాన్నీ గాఢంగా, భయంకరంగా కౌగిలించుకుంటున్నది. దానికి రోడు చిన్న చిన్న చినుకులు కూడా పడటం మొదలైంది.

శ్రీహరిరావు మరొక ఫర్లాంగు దూరం నడవవలసి ఉండగానే వర్షం పెద్దదయింది. నల్లని ఆకాశంలో కొయ్యవై ఉన్న ఏవో అజ్ఞాత

భయంకర శక్తులు భూమి మీద కని తీర్చుకుంటున్నట్లు దారుణంగా వర్షం
నిలిచి కురుస్తున్నది. చుట్టూ చిమ్మ చీకటి. కుంభవృష్టి.

అతడు తడుస్తూనే పరుగెత్తడం ప్రారంభించాడు. ఊరి పొలిమేరమీద
పెద్ద వేపచెట్టు, దాని క్రింద గ్రామ దేవత గుడి, గుడిముందు కొద్ది గజాల
దూరంలో పాతిపెట్టబడిన రాయి అన్నీ ఒక మెరుపు వెలుగుతో కనిపిం
చాయి. శ్రీహరిరావుకు భయంలో గుండెలు దడదడ లాడినా అతడు
పరుగు మాత్రం మానలేదు. అతడు పరుగెత్తుతున్నా గ్రామ దేవత గుడి,
దాని ముందున్న రాయి, వీటిని గురించే అతని ఆలోచన.... దానిని
గురించిన వింత కథ ఒకటి ఉంది.... పెద్దవాళ్ళు చెప్పుకుంటూ ఉంటారు:
గ్రామదేవత రాత్రిళ్ళు ఊరికి తిరిగి వస్తున్న ఎవరెవరికో తెల్లని చీరతో,
సుమట పెద్ద కుంకుమబొట్టుతో కనిపిస్తూ ఉండేది. ఒకసారి ఆ ఊరికి
ఒక పొరుగుూరి వ్యక్తి వచ్చాడు. అత డెక్కడివాడో తెలియదు. వచ్చి
ఊరి మధ్య మరొక గుడి అరుగుమీద పడుకున్నాడు. రాత్రి దాగా పొద్దు
పోయిన తర్వాత గ్రామదేవత ఊరిమీద తిరుగుతూ అటు వచ్చింది. అత
డామెను చూసి తెలుసుకుని 'ఇదేమిటి? నువ్వీలా ఊరిమీద తిరుగుతూ
ఉంటే ఎలాగమ్మా? సామాన్య మానవులు, బలహీనులు నిన్ను చూసి
గుండెలు బద్దలై చచ్చిపోతారు. ఇలా రావడం నీకు తగదు....' అని
అప్పటికప్పుడు లేచి ఆమెతో ఊరి బయటి గుడి దగ్గరికి వెళ్ళి, ఆ గుడి
ముందు ఒక రాయి పాతి తన మంత్రశక్తితో దిగ్బంధనం చేశాడు. అంటే
మరెన్నడూ గ్రామదేవత ఆ రాయి దాటి యివతనికి రాలేదన్నమాట....
ఆ చుట్టుపక్కల చిన్న ఊళ్ళన్నిటినీ పొలిమేరలలో యిటువంటి గ్రామ
దేవతలు ఉన్నాయి. వారికి తలా ఒక పేరూ.....

శ్రీహరిరావు తమ వీధి మలుపు తిరిగేసరికి ఒక్కసారిగా మరొక
ప్రపంచంలోకి వచ్చినట్టయింది. వీధి మొదటినుంచే తమ ఇంటి పంచలో
వెలుగుతున్న పెట్రోమాక్కు లైటు కనిపించింది. ఆ పూళ్ళో వీరయ్య

ఇంట్లో తప్ప పెట్రోమాక్సు లైటు లేదు. అతడు దాన్ని ఎవరి ఇంట్లో ఏ సందడి అయినా తీసుకువచ్చి ఇచ్చి సహాయం చేస్తూ ఉంటాడు. ఇప్పుడా లైటు తమ ఇంటి కెందుకు వచ్చింది? అతడు తడిసి నిలువెల్లా నీళ్ళు కాచుతూ మెల్లెక్కుతూ ఉండగానే అరుగుమీద చూపునిఉన్న వీరయ్యలేచి పెద్దగా 'ఇదుగో చినవాబు గూడా వచ్చాడు' అంటూ అతని భుజం పట్టుకుని వరండాలోకి కాక మరొక ప్రక్కకు తీసుకుపోయాడు. వరండాలోనుంచి ఏడుపులు వినవస్తున్నాయి. ఒక ప్రక్క ఇంటి యజమాని శవం పడుకోబెట్టబడి ఉంది. శవానికి తలవైపు గాలికి రెపరెప లాడుతున్న చిన్న దీపం ఉంది.... ఎవరో 'పసివాడు అటువైపు తీసుకు వెళ్ళవద్దు. భయపడరాడేమో....' అన్నారు. వీరయ్య అతన్ని పంచలో రెండో వైపుకు తీసుకువెళ్ళాడు. వరండాలో ఏడుపులు మరింత ఎక్కువైనాయి. శ్రీహరి ఒక్కసారిగా 'బాపురు' మన్నాడు.

కొద్దిసేపు గడిచింది. అతడు వెక్కిరివెక్కిరి ఏడుస్తూనే ఉండి ఉండి శవంవైపు చూస్తున్నాడు. గొంతు నుంచి పాదాలవరకు రెల్లని గుడ్డ కప్పారు. ఆయన అంతకు ముందు దగ్గుతో ఎన్నాళ్ళుగా ఎంత బాధపడి నప్పటికీ ఇప్పుడు ముఖం ప్రశాంతంగా ఉంది. నిద్రపోతున్నవాడివలె ఉన్నాడు. రెండు కాళ్ళ బొటనప్రేళ్ళూ దగ్గరగా కలిపి తామరొ కట్టి ఉంచారు.... అలా చచ్చిపోయినవారి కాచి బొటనప్రేళ్ళు ఎందుకు కట్టి ఉంచుతారో, తలవైపు దీపం ఎందుకు ఉంచుతారో శ్రీహరిరాపుకు ఇప్పటికీ తెలియదు.... సరే, తన కిప్పటికీ తెలియని విషయాలు రెక్కకు మిక్కిలిగా ఉన్నాయనుకో. ఆ మరునాడే సూర్యోదయంపోపాటుగా పూర్ణ నలుగురూ పూనుకుని అన్ని ఏర్పాట్లూ చేశారు. శ్రీహరిరాపు చాలా చిన్న వాడు కావడంచేత అవసర విమల నిర్వహణకు ఎవరో ఒక మనిషిని మాట్లాడి తీసుకువచ్చారు. వాకిట పచ్చి వెదురుబద్దలతో ఏడుకట్ల సవారీ సిద్ధమైంది. శవాన్ని ఇవతనికి తీసుకువచ్చి స్నానం చేయించారు. తర్వాత

నలుగురు మనుషులు మోయగా, ముందొక మనిషి తడిగుడ్డలతో, చేతిలో నిప్పులున్న కొత్త కుండతో నడువగా, అభిమానులైన వారూ వీరూ వెంట రాగా శ్రీహరిరావు తండ్రి అంతిమ ప్రయాణం సాగిపోయింది. అతని తల్లి తలను నేలకు వాడుకుని విలపించడమూ, అతని అక్క వెక్కివెక్కి వీడవటమూ చూసి మళ్ళి శ్రీహరిరావు దాపురుమన్నాడు.

తండ్రి మరణం శ్రీహరిరావు మనసులో చెరగని ముద్ర వేసింది. అతడు ఆ పసియీడులోనే ఎంతగానో బాధపడ్డాడు. ఆనాడు తాను ఆటలకని పోటోతూడండగా ఆపి ఎంతో ప్రశాంతంగా మాట్లాడిన తండ్రి ప్రసన్న వదనం గుర్తుకు వచ్చినప్పుడల్లా క్రుంగిపోయేవాడు. మనసులో ఎక్కడో, ఏ మూలనో 'తండ్రికి తాను ద్రోహం చేశాన'ని అనిపిస్తూ ఉండేది. ఆయన వదిలి వెళ్ళిన వీణ ఒకమూల అలాగే ఉండేది. దాన్ని ఎంతోకాలం వరకూ ఎవరూ తాకనైనా లేదు. గుడ్డసంచీలో గోడమూల నిలబెట్టబడి ఉన్న ఆ వీణ ఎవరో మనిషి మునుగు వేసుకుని చూర్చుని ఉన్నట్టుండేది. చీకటిరాత్రులలో తల్లినో, అక్కనో తొగిలించుకొని పడుకునే శ్రీహరిరావు ఎప్పుడైనా మెలకువ వచ్చి అటు చూస్తే గుంబెలు భయంతో దడదడలాడేవి.

అతనిలో ఇప్పటికీ సంగీతంపట్ల ఉండే విపరీతమైన మక్కువకు కారణం ఆనాటి సంఘటన అని శ్రీహరిరావు నమ్మకం. ఇప్పటికీ అతడు ఎక్కడ ఏ కచేరీ జరిగినా, ఎంత దూరమైనా సరే నడిచివెళ్ళి విని వస్తూ ఉంటాడు. ఒకదేశ ప్రదేశ రుసుము ఉండి కొన్ని కచేరీలకు లోపలికి రానివ్వకపోతే బయట నిలబడి అయినా వినికాని కదలలేదు. తండ్రి తనకు సంగీతంపట్ల అభిమానం కలిగించాడు. కాని ఆయన కల ఫలించనేలేదు. తనకు అభిమానమే కానీ ప్రదేశం లేదు. అటువంటి అవకాశమే జీవితం. తన కెన్నడూ ప్రసాదించలేదు. పైగా హృదయవిచారకమైన విషయం ఏమిటంటే తన తండ్రి ప్రాణప్రదంగా చూసుకుని మిగిల్చిపోయిన ఆ

వీణను చూడ అమ్మివేయవలసిన దుర్గతి పట్టింది. ఆ విషయం తలుచు
 కున్నప్పుడల్లా అతని కళ్ళవెంట నీళ్ళు తిరుగుతాయి. అందుకు కారణ
 భూతుడైన బావగారిని తలుచుకుంటే చిరాకు చూడా కలుగుతుంది....
 అతని అక్కకు ఈ సంబంధం స్థిరపడేసరికి పచ్చాలుగు సంవత్సరాల
 వయస్సు. తాము ఉంటున్నది పల్లెటూరు. ఆడపిల్లకు అంత యీమ వచ్చే
 వరకూ పెళ్ళిచేసి పంపకుండా ఇంట్లో ఉంచుకోవటం ఒక పెద్ద అపచారం.
 పన్నెండేళ్ళు చూడా నిండకుండానే ఏ ముసలివాడికో, కుంటివాడికో
 గుడ్డివాడికో అయినా సరే ఇచ్చి పెళ్ళిచెయ్యి, ఫరవాలేదు. అలా చెయ్యక
 పోయావో నలుగురూ నీచూడే చెప్పుకుంటారు. నీకు పరిస్థితులు కలిసి
 రాకపోయినా, స్తోమతు లేకపోయినా సరే వారి కనవసరం. కాకులు
 పొడిచినట్టు పొడుస్తారు. ఊళ్ళో తలెత్తుకు తిరుగనివ్వరు. తమ
 విషయంలోనూ అదే జరిగింది. తన తండ్రి చనిపోయేనాటికి కొంత అప్పు
 తప్ప నిలవ కానీగూడా లేదు. ఆయన బ్రతికి ఉండగా అందరూ ఆయన
 దగ్గర అప్పుడప్పుడు ధన సహాయం పొందినవారే. కాని ఆయన పోయిన
 తరువాత ఎవరూ 'ఇదుగో.... ఆ మూరాజుకు ఇంత బాకీ ఉన్నాం' అని
 తెచ్చి ఇచ్చిన పాపాన పోలేదు. ఒక్క వీరయ్య మాత్రం తన అక్క
 పుస్తకంకోపాటు రెండు వందల రూపాయలు చూడా తెచ్చి ఇచ్చి తన
 ఋణం తీర్చుకున్నాడు. పొలం చేస్తున్న రైతులేమో పొగాకు పండించి
 అమ్మి డబ్బు చేసుకోవడమైతే నేర్పాడు కాని, భూకామందులను కానీ
 ఇవ్వడం చూడా వారికి కష్టమైంది. శ్రీహరిరావు తల్లి కొడుకును వెంట
 పెట్టుకుని వారి చుట్టూ ప్రాధేయపడుతూ తిరిగితే నలుగురూ కొంతకు
 కొంత ముట్టజెప్పేవారు. అది కాస్తా ఇంట్లో జరుగువాటే చెల్లిపోయేది.
 దానికి రోడు 'ఆడపిల్ల పెద్దమనిషై చూస్తుందే' అంటూ చుట్టుపక్కల
 వారు.... ఈ పరిస్థితులలో వీరయ్య ఒక్కడే వీళ్ళకు దిక్కు అయినాడు.

అతడు కాలికి బలపం కట్టుకుని ఆ వూరూ, యీ వూరు తిరిగి విచారించి యీ సంబంధం కుదిర్చాడు.

ఈపాటికి దావగారు ఇంటికి వచ్చే ఉంటాడు. ఆఫీసు వేళ అయిందిగా....బొద్దున్న పాలమనిషి రాలేదని కోపంకో బజారుకు వెళ్ళిపోయాడని చెప్పిందికదా అక్కగారు? బహుశా సుభ్రంగా, సుష్టుగా కాఫీ త్రాగే వచ్చిఉంటాడు. ఆమెకు లేక వాధవడితే మాత్రం ఆయనకు పట్టించా? ఈ దావగారివల్లనే తన తండ్రి మిగిల్చిపోయిన వీణను చూడ అమ్మవలసి వచ్చింది. ఈయన తక్కువవాడా? పెళ్ళి అయిన కొత్తలో ఒకసారి పండుగకు వచ్చి చూడూలు ఛోవతులు చదివిస్తే వాటిని విసిరికొట్టి అలిగి లేచి పోబోయినాడు. తర్వాత పక్కనే ఉన్న వీరయ్య వచ్చి బతిమాలి 'అసలు సంగతేమిట'ని అడిగితే "పట్నంలో చదువుకుంటున్న నాకు ఆ అసహ్యపు ముతక ఛోవతులు పెడితే వూరుకుంటానా?" అని కోప్పడ్డాడు. అక్కయ్య అప్పుడు గోడ ప్రక్కనే నిలబడి కళ్లు తుడుచుకున్నది. వీరయ్య అది విని "ఓసే. ఇంతేకదా! ఈమాత్రం దానికే ఇంత తొందర ఎందుకు? నేను మీకు కావలసినట్టు అన్నీ జరిపిస్తాను. సరేనా?" అని ఒప్పించి లోపలికి వచ్చి శ్రీహరిరావు తల్లితో ఆలోచించాడు. ఆమె కేమీ పాలుపోలేదు. "ఏం చెయ్యాలో నువ్వే చెప్పు వీరయ్యా! అన్నిటికీ నువ్వే ఉన్నావు." అన్నదామె. వీరయ్య దగ్గర చూడ అప్పుడు డబ్బు ఏమీ లేదు. అతడూ ఇబ్బందులలో ఉన్నాడు. అతడు ఇల్లంతా కలయజూచాడు. అతని చూపులు గదిలో మూలగా ఉన్న వీణమీద నిలిచాయి.

శ్రీహరిరావుతల్లి అర్థంచేసుకుని తల వంచుకుని "సరే....ఇక ఏమీ మిగిలితేదు అది తప్ప. దాన్ని పట్నం తీసుకువెళ్ళి...." అంటూనే కంఠం వూరుకుపోగా ఆగిపోయింది. ఆమె తల ఎత్తేసరికి కళ్ళలో నీటిపొర నిలిచింది.

వీరయ్య ఒక్కక్షణం ఆగి “సరే....ఏం చేస్తాం....ఇక ఇదే శరణ్యం” అంటూలేచి ఆ వీణను తీసుకుని పెరటిగుమ్మంలోనుంచి తన యింటికితీసుకు వెళ్లి ఆమధ్యాహ్నమే ఎద్దుల బండిలో పట్నం పోయి అక్కడ ఏ సంగీత పరికరాల షాపులోనో దాన్ని తెగనమ్మి తబ్బు తీసుకువచ్చి యిచ్చాడు. అందులో కొద్దిగా ఇంటి ఖర్చులకు ఉంచుకుని శ్రీహరిరావు తల్లి అతనిచేత ఒక యాభై రూపాయలు అల్లుడి చేతిలో పెట్టించి చాటున ఉండి “మీకు వచ్చిన బట్టలు కుట్టించుకోండి బాబూ” అని చెప్పింది. అలా తన తండ్రి చివరి జ్ఞాపకచిహ్నం కూడా కాళ్ళు వచ్చినట్టు ఇంట్లోనుంచి నడిచి వెళ్ళి పోయింది. తన దావగారు యిప్పటికీ ఏమీ మారలేదు. ఆ తత్వం యిక మారదు కాబోలు :

శ్రీహరిరావు ఉలిక్కిపడ్డాడు. ఎలక్ట్రిక్ బెల్ మరొక అరగంట అయిపోయినట్టు సూచిస్తూ ‘గణగణ’ మని మ్రోగుతున్నది. వాచర్ల టూట్ల చప్పుడూ, కాయితాల రెపరెప ధ్వనులూ వినవస్తున్నాయి. అందరూ ఏకాగ్రతతో ఏమిటో వ్రాస్తున్నారు.

మళ్ళీ కొద్ది క్షణాలలోనే పరీక్ష హాలులో నిశ్శబ్దం వ్యాపించింది. శ్రీహరిరావు సర్దుకు కూర్చుని మళ్ళీ పై కప్పు వంక చూస్తూ ఆలోచనలో పడ్డాడు.

3

అతని తండ్రి చనిపోయినప్పటినుంచీ ఇంటి పరిస్థితులు తారు మారైనాయి, అప్పుడప్పుడు నిత్యావసర వస్తువులకు - బియ్యమూ, ఉప్పు, పప్పు వంటి వాటిచే....యిబ్బందిగా ఉండేది. అడవిల్ల పెళ్ళిరో

అంతవరకు ఉంటూ వచ్చిన చెరువుక్రింది చూగాణి భూమి ఎకరన్నర చెల్లిపోయింది. అంతకుముందు అది ఉండి ఒకరించిందేమీ లేదు. వర్షాలు విపరీతంగా కురిసి చెరువు నిండితే ఏవో నాలుగు గింటలు రాలుతూ ఉండేవి. రైతులు దాన్ని పారికివేస్తూ వచ్చిన వాస్యంలో కొంత ముందే దాచుకుని, కొంత చూపించి అందులో సగం తమకు యిస్తూ ఉండేవారు. అదీ చెరువు నిండితేనే, లేని సంవత్సరం పంట ఎండిపోయేది. రైతు తమకు కూడా సున్నా చుట్టేవాడు.

ఆ ఎకరన్నర భూమి పోగా వారికి రైలుకట్ట పక్కన మూడెకరాల మెట్ట పొలం మిగిలింది. శ్రీహరిరావు తండ్రి ఎన్నో ఏళ్ళ క్రిందట ఆ భూమిని ఎవరో రైతుకు సాలీనా కేవలం పదిరూపాయల మక్తాకు ఒకేసారి పదిహేను సంవత్సరాలకు కౌలు వ్రాసి ఇచ్చాడు. ఆ రైతు ఆ పొలంలో పొగాకు వేసిన సంవత్సరం మరొక అయిదు రూపాయలు అదనంగా ఇచ్చేట్టు కౌలులో షరతు ఉంది! ఆ రైతు ప్రతి సంవత్సరమూ పొగాకే వేసి ఆ మూడెకరాల పొలం మీదనే వేలకు వేలు సంపాదించాడు. శ్రీహరిరావు తండ్రి బ్రతికుండగా ఆయన సకాలంలో వెళ్లి రైతుదగ్గర ప్రతి సంవత్సరమూ మక్తా సాధించుకు వచ్చేవాడు. ఆయన పోయిన తర్వాత సంవత్సరానికే కౌలుగడుపు చెల్లిపోయింది. శ్రీహరిరావు తల్లి ఒకనాడు కొడుకును వెంటవెట్టుకొని అంత దుఃఖంలోనూ తప్పదు కనుక మైలు దూరమూ నడిచి రైతు ఇంటికి వెళ్లి చూట్లాడింది. ఆ రోగిలి అంతా రెక్కలేనంతమంది పనివాళ్ళతో హడావిడిగా ఉంది. పొగాకు పదునుచేసేవారు- కట్టలు కట్టేవారూ, ఇంకా యితరపనులు చేసేవారూ గండ్రగోళంగా తిరుగుతున్నారు. ఆ రైతు నల్లగా లావుగా ఉన్నాడు. మొహాన స్పోటకపు మచ్చలున్నాయి. అరుగు మీద గోడనానుకుని కూర్చుని పొగాకుపాయ తీసి చుట్టచుట్టుకుంటున్నాడు. శ్రీహరిరావు తల్లి తనగోడు చెప్పుకోవటమే తప్ప అతడు పెదవి కదిపి

ఒక్కమాట చూడ ఆడలేదు. అంతా అయినతర్వాత అన్నప్పంగా, “కౌలు మళ్ళీ రాసుకుందాం, మక్తా ఎక్కువచేసి రాసియిస్తాను” అన్నాడు. శ్రీహరి రాపు తల్లి “ఎక్కువచేసి ఇస్తానంటే సరిపోదు. ఎప్పుడో పదిహేనేళ్ళ క్రిందట తెలిసో తెలియకో తక్కువకు యిచ్చాము. ఇప్పుడు వారూ వీరూ నూరురూపాయలదాకా ఇస్తామని వస్తున్నారు. అలానువ్వే ఇస్తానంటే సరి, లేదా భూమి మరొకరికి ఇచ్చుకుంటాను.” అన్నది. ఆమె చాలా సాహసంచేసి ఆ మాటలు అన్నది. రైతు వెంటనే తల ఎత్తి గంభీరంగా “ఆ వచ్చేవా డెవడో రమ్మను.... అట్లాగే భూమి వదలిపెట్టాను” అన్నాడు. అప్పటికిగాని శ్రీహరిరాపు తల్లి తాను తొందరపడి మాట్లాడి పరిస్థితి పాడు చేశానని గ్రహించలేదు. ఇంటిదగ్గర వీరయ్య కోడూ చెయితునే ఉన్నాడు. “ఆరైతు భూమి స్వాధీనమూ చెయ్యడు. మక్తా రేయిను పెంచనూ పెంచడు. వాడిలో ఇతరులెవరూ పోటీకి వెళ్లి భూమి చెయ్యలేరక్కడ. ఎంతసేపటికీ మంచిగా మాట్లాడి ముళ్ళమీద గుడ్డను ఇవతలికి తీసుకున్నట్టు వ్యవహరించాలి, మనం” అంటూనే ఉన్నాడు.

ఆమె మళ్ళీ “అయితే నువ్వు ఎంత ఇస్తానంటావా?” అని - అడిగింది. అతడు నవ్వి, “నువ్వీ వాదలన్నీ ఏం పడగలవు లేవమ్మా. నేను పాతికో ముప్పయ్యో ఇస్తే మాత్రం నీకేం చాలుతుంది? ఆ పొలం ఏమూల ఎక్కడుందో చూడా మీకు తెలియదు కదా? ఏదో రేయి చేసుకుని అమ్మేసి విరగడ చేసుకోరాదూ?” అన్నాడు. అంటే కొనేందుకు చూడా వాడి మీదికి ఎవరూ పోటీకిరారు. వాడు చెప్పిందే ధర.

ఆమె కాదన్నది. ఇద్దరూ కాసేపు వాదించుకొని మక్తా సాలీనా నలభైరూపాయలకు ఒప్పందానికి వచ్చారు. ఆమెకా భూమి అమ్మటం అప్పట్లో సుతరామూ ఇష్టంలేదు. అయినా తరువాత రెండేళ్లకే ఏభూమి ఏ రైతుకు అమ్మ చూడదనుకున్నదో ఆ రైతుకు ఆ భూమినే అమ్మవలసి వచ్చింది.

తరువాత రోజులు చాలా నెమ్మదిగా గడిచాయి. శ్రీహరిరావు బడి ఉన్న రోజులలో పొద్దున వెళ్లి సాయంకాలం తిరిగి వచ్చేవాడు. సెలవు రోజులలో ఆటవిడుపు ఉండేది. బడి ఉన్న రోజులలో అతని తల్లికి చాలా వాదగా ఉండేది. అంతా తన్ను పదరిపోగా మిగిలినవాడు శ్రీహరిరావు ఒక్కడు ఆడపిల్లను అత్తవారు తీసుకువెళ్లి సంవత్సరాలు గడిచిపోయాయే గాని ఒక్క పండక్కు కూడా వారు ఆ పిల్లను పుట్టింటికి పంపలేదు. ఎప్పుడైనా అల్లుడే చూతున్న పంపమని జాబు వ్రాస్తే “మీరు ఇంతకు మునుపు చేసిన మర్యాదలు చాలు. వాళ్ళను పంపేందుకు వీలులేదు.” అని ఆపిల్ల చూమగారు నిర్మోహమాటంగా జవాబు వ్రాసేవాడు. తల్లి ప్రాణం కాబట్టి ఉండబట్టలేక, ఆమె జంకు విడిచి రానే అక్కడికి వెళ్ళి ఒకపూట ఉండి పిల్లను చూసుకుని వచ్చింది. దానితో అక్కడ అత్తమామలు, భర్త ఆమెకు నీచంగా, హీనంగా చూడటం తెలిసివచ్చి ఆమెకు అదొక మనో వ్యథ అయిపోయింది. ఆ పిల్లను అక్కడ అందరూ దాసిదానికన్నా హీనంగా చూస్తారని, రెల్లవారింది మొదలు అర్ధరాత్రిదాకా ఇంటెదు చాకిరీ చేయలేక మల్లెపువ్వు వంటి పిల్ల మసిబొగ్గులా తమారయిందని తల్లికి తెలిసింది. ఇంతకూ కారణం ఆమె బీదయింటి పిల్ల కావటం కట్నం కానుకలూ, మర్యాదలూ ఘనంగా జరక్కపోవడం.... శ్రీహరిరావుకు బావ గారిని తల్చుకుంటే అందుకే ఇప్పటికీ అసహ్యం. అతని అక్కగారి స్థితి చూడొకటి అలాగే ఉంది. ఇంట్లో ఆడదానికి ఉండవలసిన గౌరవనీయ మైన స్థానం ఆమెకు ఏమాత్రమూ లేదు. అత్తమామలు పోయినా, ఆమెకు కష్టాలు, మనోవ్యథా తప్పనేలేదు. ఆమె కవి జీవితపర్యంతమూ తప్ప వేమో! ఆ రోజులలో శ్రీహరిరావు తల్లి పొద్దు వాటారగానే వీధి గుమ్మం లోకి వచ్చి కొడుకు కోసం ఎదురుచూస్తూ ఉండేది. అతడు భుజాన సంచీలో, చేతిలో కారియర్లో నడిచివస్తూ వీధి మొదట్లో కనిపించగానే ఆమె కళ్లు తృప్తితో మెరిసేవి. అతన్ని లోపలికి తీసుకువెళ్ళి ఆమె వేడి

వేడి నీళ్ళతో స్నానం చేయించి దగ్గర కూర్చుని అన్నం తినిపించేది. తర్వాత తాను ఫలహారం ముగించి ఆరుబయట వెన్నెట్లో పక్కదేసి కొడుకును దగ్గర పెట్టుకొని పడుకునేది. శ్రీహరిరావుకు తల్లి అంటే మొదటినుంచీ అంతులేని ప్రేమ. అటువంటి రాత్రులలో తల్లి దగ్గర పడుకుని అతడు తమ స్కూలు కబుర్లు చెబుతూ ఉండేవాడు. తాను స్కూల్లో 'కొక్కో' ఆటలో ఎలా గెలిచిందీ, రంగడు ఇంటి కిచ్చిన రెక్కలు చేయక, పీరియడంతా ఎలా బల్లమీద నుంచోవలసి వచ్చిందీ చెప్పేవాడు. ఆమె కతని మాటలు ఎంతో ఆనందం కల్గించేవి. పట్నంలో బస్సుయా, లారీయా వేగంగా రోడ్లమీద పోతూవుండటం తలచుకొని ఆమె ప్రతి రోజూ అతడు బడికి వెళ్ళేటప్పుడు "జాగ్రత్తగా వెళ్ళు నాయనా!" అంటూవుండేది. తాను 'ఫరవాలేదు లేమ్మా' అని చెప్పి వెడుతూ ఉండేవాడు. అయినా ఆమెకు భయమే. నిజమే మరి. తనలో చదువుకుని, తనతో ఆడుకున్న ఉమాపతి కుంటివాడై జీవితాంతమూ ప్రక్కవారికి బరువుగా జీవచ్ఛవంలా తయారయింది లారీ ప్రమాదంవల్ల కదూ!....

ఆ తరువాత వేసవిలో ఒకరోజున పోర్టుఫారమ్ పరీక్ష ఫలితాల కోసం శ్రీహరిరావు 'చిచ్చుబుడ్డి' రో కలిసి పట్నం వెళ్ళాడు. స్కూల్లో ప్రవేశించేసరికి ఎండ మండిపోతున్నది. వెచ్చనిగాలి సమస్త విశ్వాన్నీ నిస్తేజం చేస్తూ బాణవేగంతో వీస్తున్నది. స్కూలు ఆవరణలో పిల్లలంతరూ పరీక్ష ఫలితాల కోసం గుమిగూడి అల్లరి చేస్తున్నారు. ఇంతలో హెచ్చార్తడు రూమునుంచి బండ్రోతు ఒకడు డైపు చేయబడిన నంబుల్లన్న కాయితాన్ని తీసుకువచ్చి ఆరు బయట నల్లబల్లమీద అంటించి వెళ్ళాడు. అక్కడిరో పిల్లలలో రొక్కిడి ప్రారంభమయింది.... ఉత్సాహంలో వెలిగిపోతున్న మొహాలతో కొందరూ, నిరుత్సాహంగా నల్లబడిన మొహాలతో కొందరూ ఇవతలకు వస్తున్నారు. శ్రీహరిరావు ప్రక్కనే నిలబడి ఉన్నాడు. అతని నంబుడు చూచా చూసి వస్తానని 'చిచ్చుబుడ్డి' పిల్లలను రోసుకుంటూ

లోపలికి వెళ్ళాడు. వాడసలే పొట్టివాడు కావడంవల్ల ఎక్కడున్నాడో కనిపించటం లేదు. శ్రీహరిరావు కేమో మనసులో అదుర్దాగా ఉంది.

ఇంతలో ఇద్దరు పిల్లలను పక్కకు తొలగించి 'చిచ్చుబుద్ధి' తల దైటికి పెట్టి "శ్రీహరీ: నేను పాసయ్యాను రోయ్: నీ నెంబరు నూత్రం కనిపించలేదు అయినా మళ్ళీ చూస్తాను" అంటూ చూయమయి పోయాడు.

శ్రీహరిరావు గుండెలు దడదడ లాడుతున్నాయి. అతని శరీరం ఒక్కసారి నిలువెల్ల ఒణికిపోయింది. తన నెంబరు లేదు.... తన నెంబరు లేదు.... తన నెంబరు లేదు. తాను తప్పాడు. ఇంక ఇంటికి ఏ మొహం పెట్టుకొని వెళ్ళగలడు? తనకోసం వేయి కళ్ళుగా ఎదురుచూసే తల్లికి ఏం సమాధానం చెప్పగలడు? "పాసయినా" నంటే కొండెక్కినంత సంరోషిస్తుం దామె. "తప్పిపోయాన"ని ఎలా ఆమెకు చెప్పడం ?

చిచ్చుబుద్ధి శ్రీహరిరావు చెయ్యి పట్టుకున్నాడు. ఆయాసంతో "ఒరేయ్: నీ నెంబరు లేదురా, ఎంతో జాగ్రత్తగా చూశాను...." అన్నాడు; కళ్ళతో సానుభూతి వర్షిస్తూ.

శ్రీహరిరావు సవరి సాగింపాడు. చిచ్చుబుద్ధి వెనక పరుగుత్తుకుని వస్తూ "ఒరేయ్, మనవాళ్ళను కూడా రానిప్పు. ముందే వెళ్ళిపోతాడేం?" అంటున్నాడు. శ్రీహరిరావు వెనుదిరిగి "మీరు తర్వాత రండి నేను మా బంధువుల ఇంటికి వెళ్ళి వాళ్ళను చూసి రావాలి" అని సాగిపోయాడు. చిచ్చుబుద్ధి ఇటు శ్రీహరిని వదలలేక. అటు మిగిలిన స్నేహితులను వదల లేకా, ఒక క్షణం నుంచుని ఆలోచించి తర్వాత నెమ్మదిగా స్కూలువైపు సాగిపోయాడు.

ఎండ తగ్గుముఖం పట్టింది. కాని వెచ్చని గాలి నిప్పులమీద నుంచి వలె వీస్తూనే ఉన్నది. ఇంకా చల్లనిగాలి మళ్ళలేదు. శ్రీహరిరావు

మనసు మనసులో లేదు. ఎటో తోచినవైపు నడక సాగించాడు. రైలు కట్ట ఎక్కి త్వరత్వరగా నడుస్తున్నాడు. తనకి దుఃఖం పొంగి పొరలి వచ్చింది. ఒకచోట కూర్చుని కొద్ది నిమిషాలసేపు ఏడ్చి మళ్ళా చొక్కా చివరలతో కళ్ళు తుడుచుకున్నాడు.

దాగా పొద్దుగూకి చల్లని గాలి మళ్ళింది. పట్టలన్నీ వరుసలు వరుసలుగా బట్టు బట్టుగా హుషారుగా ఎగురుతూ గూళ్ళకు తిరిగిపోతున్నాయి. 'వాటి కీ పక్షి హ లేవు....ఫలితా హ లేవు....ఎంత హాయిగా ఉన్నాయి' అనిపించింది తనకి. రైలు పట్టలమీద ఉన్న చిలుమును తినేందుకు వచ్చిందో, లేక పట్టాలు చాటే ప్రయత్నం చేసిందో ఒక పాముపిల్ల రెండు ముక్కలై పడివున్నది.

దూరాన రైలు వస్తున్నది. శ్రీహరి లేచి నడవసాగాడు. రైలు కూత పెడుతూ ముందుకు దూకి వస్తున్నది. శ్రీహరి అలాగే నడుస్తున్నాడు. రైలు దగ్గరలోకి వచ్చింది. శ్రీహరి పట్టాలు దిగి నిలబడ్డాడు. రైలు 'గుప్పు గుప్పు' మని పొగ వదులుతూ మాసుకుని ముందుకు వెళ్ళిపోయింది. శ్రీహరి మళ్ళీ పట్టాలు ఎక్కి నడవటం ప్రారంభించాడు. ఆ ప్రక్క సేషను ఏడు మైళ్ళు....అక్కడి నుంచి మళ్ళీ పొలంగట్లమీద అడ్డదారినపడి మైలున్నర పోతే అతని ఊరు.

ఇంటిదగ్గర అతని తల్లి సాయంకాలం నాలుగు గంటలకే వాకిట్లో నిలబడి అతనికోసం పొద్దుగూడేదాకా ఎదురు చూసింది. శ్రీహరి తోటి పిల్లలు ఎవరూ కనిపించలేదు. ఎది ఊరి చివరి ఇల్లు కావడంవల్ల వీధి గుమ్మంలో నిలబడితే రోడ్డుమీద మలుపు తిరిగినవారు కనిపించక తప్పదు. అలా ఆమె కళ్ళలో వర్షాలు పెట్టుకుని చూస్తూ ఎంతోసేపు నిలబడింది.... వీడు భోర్తు ఫారమె ప్యాసై తే నిత్తు ఫారంలోకి వస్తాడు. ఆతర్వాత స్కూలు ఫైనల్అంటే తన కష్టాలు ఇక రెండు సంవత్సరాలు.... ఆ తర్వాత

తన తమ్ముడు తన కిచ్చిన వాగ్దానం ప్రకారం వాడికి ఏదో ఒక ఉద్యోగం ఇప్పిస్తాడు. ముందు స్కూలుఫైనలు కావాలి.

ప్రొద్దు గూతున్నకొద్దీ ఆమెకు ఆదుర్దా హెచ్చింది. పిల్ల రెవరూ ఆమెకు కనిపించలేదు. వీరయ్య నీళ్ళ కావడి మోసుకుపోతూ “ఏమమ్మా! కుర్రాడు గట్టెక్కించాడా లేదా?” అని అడిగాడు సాగిపోతూనే.... “ఏదీ.... వీడింకా రాలేదమ్మా.... నాకూ ఆదుర్దాగానే ఉంది” అన్నదామె.

చిరు చీకట్లు వ్యాపిస్తూ ఉండగా రోడ్డు చివర నలుగు రైదుగురు పిల్లలు కనిపించారు. ఆమె ‘అమ్మయ్య’ అనుకుంది. కానీ, వాళ్ళు తమ ఇంటిముందుకు వచ్చేదాకా శ్రీహరి వాళ్ళలోలేదని ఆమెకు తెలియలేదు.... ఆమె పెద్దగా “నూ వాడేడి ఉమాపతి?” అని అడిగింది. ఉమాపతి నమాదానం చెప్పలేదు. చిచ్చుబుడ్డి మాత్రం “వాడింకా ఇంటికి రాలేదా? నాతో ఎవరో బంధువులను చూసి వస్తానన్నాడే.... మాతో కలవనేలేదు.... రిజిస్ట్రులో వాడి నంబరు లేదు....” అన్నాడు.

ఆమె క్రుంగిపోయింది. కళ్ళలో నీటి పొర కమ్ముకురాగా గుమ్మాని కానుకుని నిలుచుండి పోయింది. తర్వాత పావుగంట సేపటికి వీరయ్య వచ్చి సంగతి కనుక్కుని చేతి కర్ర తీసుకుని వెదకటానికి బయల్దేరి పోయాడు.

రాత్రి పదకొండు గంటలదాకా ఆమె ప్రాణా లుగ్గబట్టుకుని ఆందోళనతో ఇంట్లోకి, వాకిట్లోకి పిచ్చిపట్టిన దానిలా తిరిగింది. అప్పటికి వీరయ్య శ్రీహరి ఇంటికి చేరుకున్నారు. శ్రీహరి ఆ చిన్న పైల్వే సేషనులో ప్రయాణీకులు కాదునే బల్లమీద పడుకుని ఉన్నాడు.

ఆమె అతన్ని లోపలికి తీసుకువెళ్ళి వంటిమీద చేయివేసి చూస్తే వళ్ళు బేడిగా ఉన్నట్టనిపించింది. అది మొదలు శ్రీహరిరావుకు వరుసగా షణ్ శం రోజులపాటు వళ్ళు తెలియని జ్వరం....

దానితో చదువుకు స్వస్తి చెప్పటం బరిగింది. తర్వాత అతనికి చదువుకోవాలని అనిపించలేదు. అతని తల్లి, రెండు మూడుసార్లు చెప్పి చూసింది కాని అతడు మౌనంగా పూరుకోవడంవల్ల ఏం చెయ్యటానికి రోచక, తన తమ్ముడికి ఉత్తరం వ్రాసింది. ఆయన వచ్చి శ్రీహరిరావుకు హితబోధ చేశాడు, “ఒక సారి తప్పగానే అంతగా నీరసపడిపోతే ఎలా గుర్రా? అందరూ అన్ని క్లాసులూ ఎక్కడా తప్పకుండానే పై చదువులకు వెళ్ళారా? నా మాట విని మళ్ళీ స్కూలులోచేయ” అని చెప్పిచూశాడు. శ్రీహరిరావు మారు పలకలేదు. అతని మనస్సులో ఒకటే దృశ్యం కనిపించింది. అది అతన్ని నిరుత్సాహ పరుస్తున్నది, పోయిన సంవత్సరం తనతో చదువుకున్న వారందరూ ఉపాపతి, విశ్వనాథం, రంగదూ, నత్తి శంకరయ్య, జిడ్డు సూర్యం, చిచ్చుబుడ్డి అందరూ ప్యాసై పై క్లాసులకు వెళ్ళారు. తానొక్కడే వెనకబడిపోయాడు. తాను స్కూల్లో చేసే మళ్ళీ పాఠ పుస్తకాలనే సంచిలో వేసుకుని వారి వెంట బడికి పోవాలి. వాళ్లు కొత్త క్లాసులూ, కొత్త మాస్టర్లూ, కొత్త పుస్తకాలూ గురించి ఉత్సాహంగా మాట్లాడుకుంటూ హుషారుగా ఉంటారు. తాను పాఠ పుస్తకాలతో, పాఠ చదువుతో, నిరుత్సాహంగా నిలిచిపోవాలి. అది అతనికెంతో బాధాకరమైన విషయంగా రోచింది. అందువల్ల తన మేనమామ వెళ్లిన తర్వాత తల్లితో బచ్చితంగా ‘చదువుకో’ నని చెప్పివేశాడు. ఆమె నిట్టూర్చి ఊరుకుంది.

శ్రీహరిరావులో అప్పుడు బాగా చూపు వచ్చింది. ఎప్పుడూ మౌనంగా ఉండేవాడు. ఈడుకు మించిన గాంభీర్యం, ఎవరితోనూ ఎక్కువగా మాట్లాడక పోవడం అతని తల్లికి ఆదుర్దా కలిగించింది. అతడు చదువు మానేసిన మొదట్లో అప్పుడప్పుడు తన స్నేహితులు కొత్త కొత్త పుస్తకాలతో కొత్త క్లాసులకు ఉత్సాహంతో పోతూవుండగా చూచినప్పుడు

అతనికి వాద గానే ఉండేది. అయినా కాలక్రమేణా వాన్ని గురించి వాద పడటం మానివేశాడు.

అతడు రోజూ సాయంకాలంపూట ఊరికి మారంగా నడిచిపోతూ ఉండేవాడు.... ఆ ఊరికి ఒక ప్రక్క దట్టమైన వెదురు పొదలూ, కుంకుమ చెట్లూ, జీడిపూమిడి చెట్లూ, సరివి రోపులూ ఉండేవి. కొన్నికొన్నిచోట్ల పట్టపగలే చిమ్మ చీకటి వ్యాపించి ఉండేది. పిలిస్తే మారుపలికేటంత దారుణంగా చీకట్లు చిక్కగా వ్యాపించి ఉండేవి. కీచురాళ్ళ చప్పుడు, గాలి విసురుకు తల బాపుతున్న చెట్ల 'జుమ్మ' నే శబ్దమూ, అక్కడక్కడ చిత్ర విచిత్రమైన పక్షుల రొదలూ, గుండెలు 'బల్లు' మనిపిస్తూ ఉండేవి. ఆ దోపనే దాదాపు రెండు మైళ్ళు నడిచిపోతే సముద్రం.... అరమైలు దూరంలో ఉండగానే రెల్లని యిసుకనేల ప్రారంభం. నీరవ నిక్షేధులలో తమ ఊరికి కూడా సముద్రపు హోరు వినిపిస్తూ ఉండేది. పోగా పోగా నీలం రంగులో ఆకాశంతో కలిసిపోతున్న సముద్రమూ, పెద్ద ఘోషతో విపరీతమైన బలంతో ఎగిరెగిరి పడుతున్న కెరటాలూ, ప్రతి కెరటానికీ వెండి కిరీటాలు పెట్టినట్టు మెరిసే సురుగూ, అస్తమిస్తున్న సూర్యుని బంగారపు చివరి కాంతులు కెరటాలకు వేసే చిత్ర విచిత్ర పర్జాలూ, పైన ఆహ్లాదంగా ఎగురుతూ పల్లటీలు కొట్టే రకరకాల పక్షులూ, శరీరాన్ని సేదదీర్చి జీవంబోసే చల్లనిగాలి.... అక్కడ అంతా మనోహరంగా ఉండేది. ఆ విశాల జలరాశి ముందు ప్రశాంతంగా కూర్చున్నప్పుడు యీలలు జేస్తూ జేగంగా వీచే గాలి ఏ దూర సీమల మంచో చిత్ర విచిత్రమైన కథలను తీసుకువచ్చి వినిపిస్తున్నట్టుండేది. అలాకూర్చున్నంతసేపూ మనసంతా చిత్రమైన ఊహలలో నిండిపోయేది. ఈవిశాల సృష్టిలో మానవుడి దెంత అల్పస్థానం అనిపించేది.

శ్రీహరిరావు అప్పుడప్పుడు మధ్యాహ్నం పూటనే బయలుదేరివెళ్లి సముద్రతీరంలో గడిపి ప్రొద్దుగూకులూ ఉండగా తిరుగుముఖం పడుతూ

ఉండేవాడు. ఎక్కడికీ కదలనప్పుడు పగలంతా ఎవరెవరినో అడిగి తెచ్చుకున్న పుస్తకాలు చదువుతూ ఉండటమూ, సాయంత్రాలంపూట చెరువుగట్టుకు వెళ్లి చీకటి పడేవరకూ చూర్చుని రావడమూ, హానిరాగాలు తీస్తూ పుండటమూగా ఉండేది అతని జీవితం.

ఒక నాడతడు చెరువుగట్టున చూర్చునివుండి ఏమీ చేసక చిన్నచిన్న రాళ్లు ఏరి మారంగా విసురుతున్నాడు. పొద్దుగూరేండుకు బహుశా ఎంకో సేపు పట్టడేమో! సూర్యుడప్పుడే కమ్మరి కొలిమిలో ఎర్రగా కాలిబడిన పాషాణపు బంతివలె క్రిందికి దిగిపోతున్నాడు. చెరువు గట్టున ఉన్న పెద్ద మురిచెట్టు దట్టమైన శాఖలలోని గూళ్ళలో ఉండి పక్షిపిల్లలు కొదచేస్తున్నాయి. అప్పుడే చలిగాలి వీస్తున్నది. మరికొన్నింటి ఉండే చలి పెద్ద పులిలా మారంగా తన పాలన ప్రారంభిస్తుంది. కొంపా, గోడూ లేని దీనులు, అనాథలూ ఆ దుర్మార్గువు పాలనను భరించలేకనూ, భరించక చేసేది లేకనూ పళ్ళు పటపట లాడిస్తూ క్రుంగిపోతారు.

ఇంతలో వెనుకనుంచి ఎవరో అతన్ని పిలిచినట్టయింది. అతడు వెనుదిరిగి చూశాడు. ఒక నల్లని నడివయసు మనిషి వీధి పేరు చెప్పి 'వారి ఇల్లెక్కడ?' అని అడుగుతున్నాడు. అతడు అడుగుతున్నది కరణంగారి ఇల్లు. అతని వెనుక ఒక అమ్మాయి నిలబడి ఉంది. ఆమె శ్రీహరిరావు వంక సమాధానం కోసం ఉత్కంఠతో చూస్తున్నది.

శ్రీహరిరావు వారిని తనతో రమ్మని కరణంగారి ఇల్లు చూపించాడు. వారిద్దరూ ఆ ఇంట్లోకి వెళ్ళిపోయిన తర్వాత తన ఇంట్లోనే పు సడవటం ప్రారంభించాడు.

అతని మనసులో ఇప్పుడా పిల్ల కళ్ళు మెదులుతున్నాయి. అతడు అంతవరకెన్నడూ అంత అందమైన అమ్మాయిని చూడలేదు. అస్తమిస్తున్న సూర్యుని అరుణకాంతులలో నిలువెత్తు శిల్పంవలె నిలబడి ఉండి

అమె తన పంకరు చూస్తున్న దృశ్యం గుర్తుకు వచ్చింది. అమె అంద
మంతా ఒక ఎత్తు. ఆ కళ్ళ అందం మరొక ఎత్తు. ఆ కళ్ళ స్వచ్ఛనీరము
లతో నిండిన కాసారాలవలె, నిర్మేయమైన శరక్కాలపు ఆకాశ భంజాల
వలె కాంతు లీసుతున్నాయి. అమె అవయవ సౌగంధం సరేసరి. అద్భుత
మైన పుట్టుక, స స్థిక ర్త తన పనిచూస్తూ ప్రక్కన నిలబడిన అర్థాంగికి
అసూయ కలిగించే నిమిత్తం తన సర్వశక్తు లా వెచ్చించి యీ సౌందర్య
రాశిని సృష్టించాడేమో!

మరునాడు శ్రీహరిరావు భోజనం చేస్తూవుండగా, తల్లి ఎటుటనే
కూర్చుని అవీ ఇవీ మాట్లాడుతున్నది. ఆ మాటలలోనే కరణంగారి ఇంట్కి
వచ్చిన కొత్త మనుష్యుల ప్రసక్తి చూడ వచ్చింది. శ్రీహరిరావు అంత
వరకూ అన్యాయం గా వింటున్నవాడల్లా ఆ విషయాన్ని మాత్రం శ్రద్ధగా
నిన్నాడు. కరణంగారి కొక తమ్ముడున్నాడు. ఆయన కొక్క చాచురే
సంభాసం.... ఆ పిల్లపేరు వైదేహి తల్లి ఆ పిల్ల చిన్నతనంలోనే
పోయింది. అప్పటినుంచి అమె తండ్రి వైరాగ్యం పొంది మళ్ళీ యీ
సంసార జంజాటంలో పడదలుచుకో లేదు. ఆ పిల్ల పోషణ చూస్తూ
అలాగే కాలం గడిపాడు. అమెకు పచ్చాయగు సంవత్సరాలు పచ్చాయి.
ఇంతలో ఆయన హఠాత్తుగా ఏదో విషజ్వరంవల్ల కన్ను మూశాడు....
ఆ పిల్ల దిక్కులేనిదై పోయింది.... పెదతండ్రి వెళ్ళి అన్ని పనులూ పూర్తి
చేసి అమెను ఇక్కడికి తీసుకువచ్చాడు. శ్రీహరిరావుకు అనుమానం
కలిగింది. “నిన్న పోలేరును కావోయి వెంటబెట్టుకొని ఒక అమ్మాయి -
అమ్మ కావోయి - కరణంగారి ఇంట్లోనం ఉడిగించింది. నేను చూపిం
చాను. అప్పుడు ఆయన వెంట లేడే” అన్నాడు. అతని తల్లి “ఏదో పని
ఉండి వెనుక పక్కతో అగిడి యి ఉంటాడు. ఎలాగూ పోలేరు రోడు
నాన్నాడు కదా అని వారిని ఇంట్కి వెళ్ళమని పంపించాడేమో” అన్నది.

తర్వాత ఆమె తన ఇంటిని గురించి, తన పరిస్థితులను గురించి మామూలు పాట మొదలుపెట్టింది.

శ్రీహరిరావు తర్వాత ఒకనాటి సాయంకాలం సముద్రతీరాన కూర్చుని ఉన్నాడు. ఎప్పుడూ అలాంటివన్నీ “వై దేహి”ని గురించి నవ్వే.... “ఎంత చక్కని పేరు” అనుకున్నాడు ముందుగా. తర్వాత అతని మనోఫలకంమీద మళ్ళీ అదే దృశ్యం.... చిత్రంగా నిలబడి సమాధానం కోసం ఉత్కంఠతో తనవంక చూస్తున్నది ఆమె.... అస్తమిస్తున్నసూర్యుని బంగారు కిరణాలు అసలే కుండనపు దొమ్మిపంజీ ఆమె శరీరానికి మరింత శోభ నిస్తున్నాయి. చిలిపిగాలులు ఆమె ముంగురులతో చెలగాట మాడుతూ పుండగా బంగారపు పుల్లలపంజీ నన్నని ప్రేళ్ళతో వాచిని పైకిరోస్తున్నది.... చెంపలకు చేరదేసి ఉన్న ఆ నల్లని తళతళలాడే కన్నులతో పోల్చదగిన వీ సృష్టిలో ఏమున్నాయి?

శ్రీహరిరావు తనకు తెలియకుండానే ఆమెను గురించి ఆలోచిస్తున్నాడు. అతని మనస్సులోకి మరేదీ రావడంలేదు. తా నామెను ప్రేమిస్తున్నావా? ఏమో! కాని.... ఆమెను మళ్ళీచూచాలనీ, ఆమెను గురించే ఆలోచించాలనీ అనిపిస్తున్నది. ఆమెను గురించి ఆలోచిస్తూ అలా ఎంతసేపు కూర్చున్నాడో అతనికే తెలియదు.... ఒక చిలిపి కెరటం ఉద్వేగం లేచి వచ్చి అతని నాచాలను తడిపి పోయింది. దానితో అతడి ప్రపంచంలోకి వచ్చి చూస్తే అప్పుడే ఉదయించి పైకి వస్తున్న చంద్రబింబపు స్వచ్ఛ కాంతులతో ఒకవైపు సముద్రభాగమంతా కరిగించిపోసిన వెండిపరే మిలమిల మెరుస్తున్నది. సూర్యాస్తమయం ఎప్పుడయిందో, చంద్రోదయం ఎప్పుడయిందో, అతనికి తెలియలేదు. అతడింతసేపూ ఏదేవో కలలు కంటూ మరొక ప్రపంచంలో ఉన్నాడు. అప్పుడే పొద్దుపోయింది.... చాలా దూరం నడిచిపోవారి. పైగా అతడు ఇంటినుంచి మధ్యాహ్నమే బయలుదేరి వచ్చాడు. ఇంటిదగ్గర అతని తల్లి ఎంత ఆరాటపడుతున్నదో!

అతడు విసురుగా నడిచి ఇల్లు చేరుకునేసరికి డిరు చూటుమణిగి వుంది. కాగా పొద్దుపోయినందువల్ల వీధులన్నీ నిర్మానుష్యంగా ఉన్నాయి. ఉండీ, ఉడిగీ ఎక్కడో ఏపక్షి చేస్తున్న చప్పుడో ఏ యింట్లో ఏ పసివాడు ఏడ్చిన శబ్దమో వినబడుతున్నది.

అతడు గుమ్మంలో అడుగు పెడుతూనే పంచలో చలిగాలికి రెపరెపలాడుతున్న బుడ్డిదీపం పక్కన కూర్చునివున్న తల్లిని చూశాడు. ఆమె కొంగు చెవుల చుట్టూ కప్పుకుని పరభ్యానంగా కూర్చుని వుంది. ఆమె ప్రక్కనే దీపపు వెలుగులో మట్టి నేలమీద ఒక కాట్టవుంది. రోపలికి వస్తున్న కొడుకును చూడగానే ఆమె గద్గదస్వరంతో “ఇంత పొద్దుపోయే వరకూ ఎక్కడ వున్నావురా? ఇంటిదగ్గర ఒక్కదాన్నీ వుంటానన్న అలోచనై నా లేదా నీకు?” అన్నది. ఆమె యింతవరకూ కనీసం ఆ మాత్రపు ప్రశ్నలుకాదా ఎన్నడూ అడుగలేదు. అతడు నివ్వెరపోయి అంతలో నడుకుని “నముద్రందై పు వెళ్ళాన న్మా : అక్కడ కూర్చుంటే కాలం గడిచి పోతున్నదే తెలియలేదు. పొరపాటయిపోయింది” అన్నాడు. ఆమె అర్చిమైన స్వరంతో నెమ్మదిగా “ఇవాళ అక్కయ్య పుత్తరం వ్రాయించింది. నీకు తెలుసుగా! ఆ కొంపలో దానికి పుత్తరం కొనియిచ్చి వ్రాసిపెట్టేవాళ్లు ఇంకా ఉండరా లేదు. మరి.... ఎవరిచేత వ్రాయించిందో పీచ్చితల్లి పుత్తరం చదువుతూ ఉంటే కడుపు తరుక్కుపోతున్నది. అయినా నా కన్నీ దాధకలిగించేవిగానే ఉన్నాయి. అటుచూస్తే దానికాపురం ఆలాఉంది...ఇటుచూస్తే నువ్వేమో చదువు మానేసి యిల్లా వాకిలీ పట్టకుండా తిరుగుతున్నావు ... ఇల్లు గడవటం కష్టమైపోతున్నది....అయినా నువ్వు యీ విషయాలేవీ పట్టించుకోకపోలే ఎలాగురా? నేను ఒక్కరెనూ ఎంతకాలమని ఇలా వేగగలను?” అన్నది.

శ్రీహరిరావు మనస్సు చివుక్కుమన్నది. నిజమే పయసుకు చిన్నవాడే అయినా ఇంట్లోనే పెద్దవాడు కాను. తన చిన్న యాడు చూసే

తల్లి తనతో ఎన్నడూ యిలా మాట్లాడలేదనే విషయం గ్రహించేందుకు అతనికి మెండ్లోనేపు పట్టలేదు. అలా చెప్పించుకోవలసి వచ్చినందుకు అతడు సిగ్గుతో తల వంచుకున్నాడు.

అతని దృష్టి వుత్తరం మీదికి మళ్లింది. దాన్ని చేతుల్లోకి తీసుకుని దీపంవత్తి పెద్దదిచేసి చదివాడు. ఎవరో పిల్లవాడు వ్రాసిన వ్రాతలాడింది. అక్షరాలన్నీ తప్పులు. మాడబలుక్కుంటూ చదువవలసి వచ్చింది. తీరా చూస్తే అందులో ఆమె పడుతున్న బాధలేవీ లేవు. ఉత్తరంలో కేవలం కొద్ది వాక్యాలు మాత్రమే ఉన్నాయి. 'తమ దగ్గరి నుంచీ కొన్ని నెలలుగా ఉత్తరం రాలే' దనీ, 'కారణం తెలియద'నీ 'తమ్ముడు బాగా చదువుకుంటున్నాడా?' అనీ, వ్రాయించిందామె. 'తనకు అత్తగారి యింటి దగ్గర బాగానే ఉన్నద'ని చూచా చివరలో ఉంది. శ్రీహరిరావు తలమెత్తి "అక్కడ తనకు బాగానే ఉన్నదని వ్రాసిందే" అన్నాడు. అతని తల్లి కళ్ళు తుమచుకుని "కాకపోతే తను పడుతున్న బాధలన్నీ వ్రాయిస్తుం దనుకున్నావా? మన మెక్కడ దిగులుపడిపోతామో నని అలా వ్రాయించింది. అక్కడి అసలు సమాచారం నాకు తెలియదా? బంగారు తల్లిని అనవసరంగా ఆ యమ కూపంలో పడేశాము" అన్నది.

శ్రీహరిరావుకు ఆ రాత్రి అంతా ముందు గదిలో కిటికీప్రక్కన మంచంలో పడుకుని భవిష్యత్తును గురించి ఆలోచించటంతో సరిపోయింది. అయినా అర్ధరాత్రి దాటి అతనికి నిద్ర ముంచుకుని వచ్చే వేళకు చూచా అతని ఆలోచనలు తెగలేదు.

తర్వాత రెండు రోజులకు అతడొక నిర్ణయానికి వచ్చి తల్లి నడిగి ఐదు రూపాయలు తీసుకుని, ఆమె అనుజ్ఞకూడా తీసుకుని తన మేనమామ గారి ఊరికి వెళ్లాడు. ఆయన హఠాత్తుగా పూడిపడిన శ్రీహరిరావును చూసి "ఇలా పచ్చాడేంరా శ్రీహరి! అమ్మ కులాసాగా ఉందా?" అని అడిగాడు. శ్రీహరి తల పూపుచూ 'అఁ' అంటూ ఉంచగా తేచుకుని చూపుర్ని రేక

దేసి “దుర్గా! దావ వచ్చాడు. కాళ్ళ కడుక్కునేందుకు నీళ్ళ తీసుకురా!” అన్నాడు. దుర్గా ఆయన కొక్కతే చూతురు. ఆ పిల్లకు పదమూడేళ్ళ దాటు తున్నాయి. చామనచాయలో బక్కపలుచగా ఉంటుంది. శ్రీహరిరావు ఆ పిల్లను అప్పుడప్పుడు తప్ప ఎన్నడూ కలుసుకోలేదు. అందువల్ల వారిమధ్య పరిచయం వచ్చింది లేదనే చెప్పాలి. కాకపోతే తన కొక దావ ఉన్నాడనీ, పోర్టుఫారం తప్పి పోయిందనీ, అతడేమాత్రపు సంపాదనపరుడైనా తన తండ్రి గంటేసి తనను తనకిచ్చి పెళ్ళి జరిపిస్తాడనీ, పరాయి సంబంధాల కోసం వెటకటం ఆయనకు చికాకనీ, దుర్గాకు తెలుసు.

ఆ పిల్లకు మొదటినుంచీ పోగ భాగ్యాలమీద మనసు.... వాళ్ళ అంతగా కలిగినవారేమీ కాదు. ఏదో లోటులేకుండా జరిగిపోవటం తప్ప ఆ కుటుంబంలో ఆదంబరాలు ఏమాత్రమూ లేవు. ఆమె తల్లి ఒక మెత్తని ఇల్లాలు. ఎన్నడూ ఆమెకు జత చీరలకు మించి ఉండేవికావు. చిరుగులు పట్టినా ఓపికగా కుట్టుకుంటూ వాగుచేసుకుంటూ వాటితోనే కాలక్షేపంచేసేది. భర్తగాని, మరెవరయినా గాని గమనించి ‘అయ్యో!’ అనుకుని ఆమె అవసరాలు తీర్చవలసిందే తప్ప ఆమెకు అవిపోవవు. అటువంటి తల్లి కడుపున పుట్టిన దుర్గాకు చిత్రమైన నడవడి అప్పింది. ఆమెకు మొదటి నుంచీ స్నేహితురాళ్ళంతా వాగా కలవారి పిల్లలు. వారిలో కొందరికి కాళ్ళ చూడా ఉండేవి. ఆమె సావాసకత్తె లందరూ ఎల్లప్పుడూ ఖరీదైన దుస్తులతో, ముఖాలకు ఖరీదైన పూవర్లు, స్నోలతో, కాళ్ళకు ఖరీదైన చెప్పులతో, చేతులలో సువాసనలు విరజిమ్మే ఖరీదైనజేబు ముహూర్తానికి నిరంతరం ఆదంబరంగా ఉండేవారు. వాళ్ళ ఇళ్ళలో రేడియోలు, స్టోఫాయి, పంకాలు, అద్దాల బీబువాలు.... అంతా నయ : సందకరంగా ఉండేవి. తనది వేపలం మధ్య తరగతి సంసారమని దుర్గాకు తెలుసు. అయినా మొదటి నుంచీ ఆమెకు అటువంటి ఇళ్ళలో జీవితం సుఖంగా ఉండేవోలనీ, ఆదంబరాల మధ్య దర్జాగా, తీవ్రంగా కాలం వెళ్లుతున్నారనీ ఉండేది. అటువంటి ఆలోచన

లున్నందువల్ల ఆమెకు తన వావను తలుచుకుంటే ఏమిటోగా ఉండేది....
తనకు తెలిసినంతవరకూ అతని ప్రకృతి మృదువైనది కాదు. ఆ నిర్ణయాని
కామె చాలినంత ఉపపత్తితోనే వచ్చింది.

శ్రీహరిరావు వచ్చిన చూడో రోజున మెక్కడో మెవరో దక్షి
ణాది సంగీత విద్వాంసుడు కచేరీ చేస్తున్నాడని విని వెళ్ళి, రాత్రి పది
గంటలదేశ చలిలో, భోయన కురిసే వానలో నిలువెల్లా తడిసి ఇంటికి
వచ్చాడు. అతని చూడూ, అత్త ఇద్దరూ కొంచెం కంగారు పడ్డారు. ఒకరు
తల తుడుచుకునేందుకు తుండూ, మరొకరు అతని సంచిలో నుంచి పొడి
గుడ్డూ అందించారు. అతని చూడు “పోనీ....వానల రోజులు కదా!
వెళ్లేటప్పుడు గొడుగు తీసుకుపోక పోయావా?” అన్నాడు.

మధ్య గదిలో మంచంలో వెచ్చగా పడుకుని దుప్పటి మవతల
మధ్య కలలు కంటున్న దుర్గ మనసులో “ఒట్టి అనాగరికపు మనిషి”
అనుకున్నది.

అన్నట్టు ఇప్పటికి మాత్రం ఆమె తత్వం చూరిందా? ఏమీ లేదు....
లేకమాత్రం చూడూ మారలేదు.ఆమె అలాగే ఉంది. తరువాత జీవి
తంలో చూడూ ఆమె అతని అభిరుచుల నన్నిటినీ అసహ్యించుకోవడం
అలవాటు చేసుకుంది. అతనికి కాకరకాయ కూర అంటే పంచ
ప్రాణాలూ....ఆమె ఆ పేరు వినగానే మొహం చిట్లించి అసహ్యం నటించి
“ఛీ! చేదు విషం” అనేది. అతడే లొంగిపోయి తన ఒక్కడికోసం ఇంట్లో
మిగిలిన వా రందరూ వాధపడటం యెందుకు తెమ్మని ఆ మారపేరు యెత్త
టమే చూనిదేశాడు ఆమెకు సంగీతమంటే ద్వేషం లేదు. కాని,
శ్రీహరిరావుకున్న సంగీతాభిమానంవల్ల ఆమె దాన్ని ద్వేషించటం నేర్చు
కుంది....అత దెప్పుడైనా కులాసాగా సంగీతం విషయం మాట్లాడితే
“పోనిమ్మరూ! వెధవ సంగీతం” అని చూచుకునేది. ఏనాడైనా మంచి
సంగీత కచేరీకి వెళ్ళి పొద్దుపోయి ఇంటికి వచ్చిన తర్వాత నాలుగు మెతు

కులు తిని పడుకోబోతూ ఏదో జ్ఞాపకం చేసుకుని హఠాత్తుగా “లేవకే నా యెంకి లేవలే నిదురా ఈ పాటి నుఖము నే నింతవర తెలుగనే.... లేవకే....” అని గొంతుతెత్తగానే “పొద్దుపోయింది. ‘అర్ధరాత్రిపూట అంకమ్మ శివాల’ న్నట్టు ఇప్పుడు పాట లేమిటి? పడుకోక.... పిల్లలు లేస్తారు....” అనేది. ఆ మాటతో శ్రీహరిరావు మనస్సు గాయపడిపోయేది. అతని ఉత్సాహమంతా నీరుకారిపోయేది.... అయినా లొంగిపోవటం ఒక్కసే తనకు చేతనైంది. తన జీవితమే అంత మొదటి నుంచీ.... అటు వంటి మాటలు విన్నప్పుడు బాధతో మరొక వైపుకు తిరిగి పడుకునేవాడు.

తర్వాత రెండు మూడు రోజులకు శ్రీహరిరావు తన మేనమామ ఇంటికి వచ్చిన పని అయింది. ఆ పూళ్లో పేరుపొందిన ఒక పెద్ద లాయరును ఆశ్రయించాడతడు. ఆయన మధ్య పయస్కుడు. మెత్తని మనసు కలవాడు. కల్పవృక్షంవంటి ప్రాక్టీసు కలవాడు. శ్రీహరిరావు గోడు అంతా విని తలమెత్తి చూసి ‘నువ్వు చదువెందుకు మానేశావు?’ అని ప్రశ్నించాడు. శ్రీహరిరావు తన బాధలన్నీ చెప్పుకున్నాడు. వెనక రాబడి ఏమీ లేనందువల్లనూ, బరుగువాటు కష్టం కావడం వల్లనూ అతడు చదువు మానేయవలసి వచ్చిందని లాయరుగారికి అర్థమైంది. కాస్సేపాగి “సరే.... మీవా రెవరో యీ పూళ్లో ఉంటున్నారన్నావుగా! మీ అమ్మను తీసుకు వచ్చి ఇక్కడ స్థిరపడు. నేను ఏదో ఏర్పాటు చేస్తానులే” అన్నాడు. తర్వాత అతడు అక్కడి గుమాస్తాను కలుసుకుని మాట్లాడితే అంతా అర్థమైంది. ఉదయం నుంచీ, సాయంకాలం దాకా అక్కడి రకరకాల దాహ్యమెంట్లకు కాపీలు తీయటం అతనిపని, అందుకు అతనికి ముప్పై అయిదు రూపాయలదాకా జీతం ఉంటుంది.

ఆ మాత్రపు దానికే శ్రీహరిరావుకు కొందెక్కినంత సంతోషం కలిగింది. తన కాళ్ళమీద రాను నిలబడి తల్లిని కష్టపెట్టకుండా గడపగలిగే రోజులు వచ్చాయని అతడు సంతోషించాడు. ఆ భావమే

అతనికి ఎంతో సంతృప్తి కలిగించింది. అతడు మేనమామలా, అత్తగారికి ఈ విషయం చెప్పాడు. వారు ఈ వార్త విని పొంగిపోయారని చెప్పేందుకు వీలులేదు. కాకపోతే మేనమామ మాత్రం “ఏదో ఫర్వాలేదు. అక్కడ ఉండి సోమరిగా చూర్చోవటం కంటే ఇది సయం కదూ? ఇదైనా మంచిదే. ఇలా కాలం గడుపుకుంటూ ఇతరచోట్ల ప్రయత్నించి మంచి దేదైనా దొరికితే స్థిరపడవచ్చు” అనుకున్నాడు. దుర్గ మాత్రం “దస్తావేజులకు కాపీలు వ్రాయటం ఉద్యోగ మనిపించుకుంటుందా? చాలీ అనిపించుకుంటుంది. ఉద్యోగమంటే సరళ అన్నగాదు చేపెడి. ఆయనకు నెలకు ఎనిమిది వందలు జీతమట.... ఆయనవెంట ఎల్లప్పుడూ నౌకల్లు ఉంటారు. ఎప్పుడూ కాబులో తప్ప క్రింద కాలు పెట్టను. ఆయన కాలేజీ సిగరెట్లు ఇంగ్లండులో తయారవుతాయని సరళ చెప్పింది. అదీ ఉద్యోగాలంటే” అనుకున్నది.

శ్రీహరిరావు తన సంచీ తీసుకుని బయలుదేరి “మంచిరొజు చూసుకుని అమ్మను తీసుకు వచ్చేస్తాను. అన్నట్టు ఆ పక్కయిందో కెండు గదుల భాగం అద్దెకు చూట్లాడి ఉంచండి. నెలకు ఆరు రూపాయల అద్దె ఎక్కువే. అయిదు రూపాయలైతే తాళం తీసుకుని ఉంచండి....” అని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు. దుర్గ లోపలి గుమ్మాని కాసుకుని చూస్తూ నిలబడి పోయింది... ఆమె తల్లి “పిల్లవాడు బుద్ధిమంతుడే” అని అనడమూ, తండ్రి అంగీకరిస్తూ తల వీపడమూ దుర్గ చేమాత్రమూ సచ్చలేదు.

శ్రీహరిరావు రైలుదిగి హుషారుగా హసినరాగం తీస్తూ పొలంగట్ల వెంట నడిచి యిల్లు చేరుకున్నాడు.... అప్పటికి వెన్నెల మనోహరంగా వ్యాపిస్తున్నది. ఆకాశంలో పలుచని జలతారు మబ్బులు వ్యూరంగా తేలిపోతున్నాయి. ఊరి మధ్యఉన్న దేవుగోపాలస్వామి ఆలయం నుంచి గంటలు చినబడుతున్నాయి. ఎక్కడనుంచో మనోహరమైన సన్నాయి

వాద్యం మెల్లగా పీస్తున్న గాలిలో తేలుతూ మంద మందంగా విని పిస్తున్నది.

అతని పిలుపు కర్ణపుటాలకు సోకగానే అతని తల్లి ఆసందంతో ఉరుకులు పరుగులుగా వెళ్ళి తలుపు తీసింది. అతడు లోపల అడుగు పెడుతూనే హడావిడిగా “అమ్మా! మంచిరోజు చూడు.... సామాన్లన్నీ సర్దయ్.... మనం వెళ్ళిపోతున్నాం....” అన్నాడు. ఆమె కళ్ళల్లో నీళ్ళు ఉబురుతున్నాయి. నెమ్మదిగా అడిగి సంగతులన్నీ తెలుసుకుని ఆమె సంతృప్తి చెందింది. ‘అదేమీ పెద్ద ఉద్యోగం కాకపోయినా తమ కది చాలు.... తమ కాళ్ళమీద తాము నిలబడి ఏలోటూ లేకుండా యిలా బరిగి పోతే చాలు. అంతకన్నా ఇంకేం కావాలి?’ అనుకున్న దామె.

అతడు భోజనం చేస్తూ చూడా ఏదేవో కబుర్లు చెప్పాడు. ఆమె అన్నిటినీ సంకోషంతో విన్నది. ఆమెకు కొడుకును చూస్తూవుంటే ఒక విధంగా అప్పుడు గర్వం కలిగింది.

అతడు వాగివాగి ఇక మాట్లాడేందుకు ఏమీ లేక మెదలకుండా మజ్జిగ అన్నం కలుపుకుంటున్నాడు. ఇంతలో గాలి విసురుకు సన్నాయి వాద్యం మెత్త మెత్తగా హాయిగా వినిపించగా ‘ఎక్కడినుంచి?’ అన్నట్టు అతడు తల్లి ముఖంలోకి చూశాడు. ఆమె “అనాడు కరణంగారి ఇంటికి రాలేమా? నువ్వు ఇల్లు చూపించిన అమ్మాయి. ఆ పిల్లకు నిక్షేపంలాంటి సంబంధం కుదిరింది. ఇవాళే పెళ్ళిచూతున్న చేశాడు. ఈ రాత్రి బండికే పెళ్ళివాడు తరలివస్తారు. రైలుదగ్గరికి పాతికబండ్లు వెళ్ళినయ్” అన్నది. తర్వాత ఒక్కక్షణం ఆగి “మనమూ చేశాం పిల్ల పెళ్ళి.... ఏం లాభం? పువ్వులాంటి పిల్లను ఆ కుంపట్లో పడేశాము.... ఏమిటో” అన్నది.

శ్రీహరిరావు మౌనంగా విన్నాడు. మజ్జిగ అన్నం పూర్తిగా తిన ముందానే చెయ్యి కడుక్కుని లేచి పోదోయాడు. తల్లి నివ్వెరపోయి

“అదేమిటా? అన్నం వదిలేశావేం?” అని అడిగితే “కడుపునిండిందూ, ఇక సహించదు” అని చెప్పి ముందుగదిలోకి వెళ్ళిపోయాడు.

వాకిట్లో గాలి విగించింది. ఎక్కడా ఆకయినా కదలటంలేదు. ఆకాశంలో చంద్రబింబం ఏ మబ్బుచాటున చిక్కుబడి పోయిందో. ఉక్క పోస్తున్నది. అంటే కొద్దిసేపట్లోనే కుంభవృష్టిగా వర్షం కురవబోతున్నదన్నమాట.

శ్రీహరిరావు వరండా చివర నిశ్చలంగా నిలబడి ఉన్నాడు. ఆ ఇంటి ముందు నుంచి వరుసగా బంట్లు — బహుశా పెళ్లివారివి కాదోలు — కదిలిపోతున్నాయి. ఆ దీధి చివరి వరకూ ఎద్దుల మేడలలోని మువ్వల గలగల ధ్వని వినిపిస్తూనే ఉంది. ఆకాశం సిరా పులిమిన కాయితంవలె నల్లని మబ్బులతో నిండిఉంది. విరజుచిఉన్న పారిజాతాన్ని దులిపినట్టు ఏ చిన్నగాలి విసురుకో వర్షం ప్రారంభం కావచ్చు. సన్నాయి నొక్కులు ఉండి ఉండి వినబడుతూనే ఉన్నాయి.

చల్లనిగాలి మళ్ళింది. వరండాలో చివర నిలబడివున్న శ్రీహరిరావు మీద పెద్ద పెద్ద వర్షపు చినుకులు పడ్డాయి. అలా చూస్తూ ఉండగానే కొద్ది క్షణాలలోనే తన నెవరో తరుముకుని వచ్చినట్టు వర్షం తొడవేస్తూ కురవటం ప్రారంభించింది..

శ్రీహరిరావు తల్లి గుమ్మంలోకి వచ్చి “అలా బట్టులో నిలబడ్డా వెంటిరుదా?” అన్నది. అతడామె చూట విని యివతలికి వచ్చాడు. చేతిలో దీపం వెలుగులో అతని చ్ఛానవదనాన్ని చూసి తల్లి ఆత్రుతగా “ఏమిటా? అలా ఉన్నావేం?” అని అడిగింది ఆ శ్రశ్నలో అతడు యీ ప్రపంచంలోకి వచ్చి “అం ఏం లేదులే” అన్నాడు.

ఆ రాత్రి అంతా అతనికి నిద్ర పట్టలేదు. ఏవేదో ఆలోచనలతో మనస్సు ఏకలం అయిపోయింది. పచ్చని నుదుట పడుతున్న ముంగురులకు

బంగారపు పుల్లలవంటి నన్నని వ్రేళ్ళతో పైకి తోసుకుంటూ తనవంక చూస్తున్నట్టు చెక్కబడిన అమరశిల్పంవలె ఆ అమ్మాయి గుర్తుకు వస్తున్నది. అతడామెను ఎందుకో అభిమానించాడు. ఆమెను గురించి ప్రశాంత సంధ్యవేళలలోనూ, నిద్రపట్టని వెన్నెల రాత్రులలోనూ ఎంతగానో ఆలోచించాడు. ఎన్నెన్నో కమ్మని కలలు కన్నాడు కాని తెల్లవారితే, అంటే మరికొన్ని గంటలలో, ఆమెకు పెళ్ళి జరిగిపోతున్నది ఆమె పరాయిదై పోతున్నది ఈ రాత్రి ఎప్పటికీ తెల్లవారకుండా ఇలాగే ఉండిపోతే! అతడు తన పిచ్చి ఆలోచనలకు నవ్వుకున్నాడు. ఆమె తనను గురించి ఇలా ఆలోచించదు. బహుశా తనను మరిచిపోయి ఉంటుంది కూడా. తాను మళ్ళీ కలుసుకున్న దెప్పుడు? తెలియనప్పుడు ఇల్లు చూపినంత మాత్రంలో ఆమె తనను అజ్ఞాంతమూ గుర్తుపెట్టు కుంటుందనుకోవడం వెళ్లి కమా? మరి తాను ఆమెను గురించి ఇంతగా ఆలోచించడానికి కారణం ఏమిటి? ఏమో! అతని కదే అర్థం కావడం లేదు. అయినా ఇప్పుడు ఆమెను గురించి ఆలోచించడం పాపం కూడా ... అతడు కళ్ళు గట్టిగా మూసుకుని నిద్ర పట్టించుకునే ప్రయత్నం చేశాడు.

అతనికి మెలకువ వచ్చి కళ్ళు విప్పేసరికి ఇంకా చీకట్లు దాగా విడిపోలేదు. అప్పుడే పెళ్ళివారి ఇంట్లో నుంచి మంగళ వాద్యాలు విన వస్తున్నాయి. అతడు లేచి కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని పంచలో చూపుని ఉండగా వారి ఇంటికి పట్టు చీరెల రెపరెపలలో నలుగురు ముత్తయిమవులు పెళ్ళిపిలుపుతో వచ్చారు. గుమ్మానికి కుంకుమ పెట్టి 'తప్పకుండా' రమ్మని మరీ మరీ చెప్పి వారు వెళ్ళిపోయారు.

దాగా ఎండ వచ్చింది. శ్రీహరిరావు తల్లి పంచలోకి వచ్చి "మహారత్నంవేళ అయింది. నువ్వెళ్ళిరా శ్రీహరీ! మరీ మరీ చెప్పి వెళ్ళు. వెళ్ళకపోతే నాగుండడు" అన్నది. శ్రీహరిరావు ముందు తల అడ్డంగా దిశపాడు కాని తర్వాత ఎందుకో మనస్సు చూపుకుని

“అలాగే” అని సమాధానం చెప్పి పంచె కట్టుకుని చొక్కా తొడుక్కుని భుజాన కండువారో బయలుదేరాడు. అతడలా గుమ్మం దాటుతూ ఉండగా తల్లి ఎందుకో ఉన్నట్టుండి “మర్గ నీతో చనువుగా మాట్లాడిందటరా?” అని అడిగింది. అతడు వెనుదిరిగి తల్లి ముఖంలోని చిరునవ్వు చూసి ముందు నెవ్వర పోయి తర్వాత తల ఊపి బయటికి వెళ్ళి పోయాడు.

అతడు పెళ్ళిసరికి మంగళసూత్రధారణ జరుగుతున్నది. అందరినీ వాడు అలాని చేతిరోసూ అక్షతలు ఉంచాడు. అందరిరోపాడు అతడూ వాటిని వధూవరులమీద చల్లాడు. అతడు నుంచుని వున్న చోటికి వధువు మాత్రమే ఎదురుగా కనిపిస్తున్నది. అతడు పెళ్ళికొడుకును చూడలేక పోయాడు. అతనికి చూవాలనీ అనిపించలేదు. పెళ్ళికూతురు తల పంచు కుని ఉంది. పలుచని ముసుక్కలతో అక్షతలూ, పసుపు పడిన నల్లని చేతబంధంతో ఆమె ఒక బంగారు శిల్పంవలె వెలుగులను చిమ్ముతూనే ఉన్నది.

శ్రీహరిరావు ఎందుకో నిట్టూర్చాడు. తర్వాత ఇక వెళ్ళిపోవామని వెనుదిరగగానే కరణంగాడు ఎటో హావావిడిగా పోతున్నవాడు అని, “ఎవరూ! శ్రీహరేనా?” అంటూ దగ్గరగా వచ్చి “గుర్తుపట్టలేక పోయానురా! ఎలా ఉంది మీ అమ్మ?” అని అడిగాడు. శ్రీహరిరావు “వాగానే ఉన్నామండీ కొద్ది రోజులలో చూ డేనమామగారి పిల్ల పోదామనుకుంటున్నాము. అక్కడ నాకు పని దొరికింది ” అని చెప్పాడు.

ఆయన “అలాగా? పోనే నాయనా! ఏదో కష్టాలపాలై ఆమాత్రం నిలదొక్కుకున్నావు. ఇంతచూ మీ అమ్మ మంచితనలూ, వోర్నూ కారణ మనుకో మహా మోగ్యురాలు గుమ్మా ఒక ఇంటివాడివైతే ఆమెకు అంతకు మించి కావలసిందేమి ఉంది? అయినా మీ డేన మామ కూతురు ఉందిగా బయటికి పోనక్కర్లేదు. పోదామనుకున్నా మీ

మామ ఊరుకోడు అన్నట్టు ఏదో పనిమీద వెడుతూ నీకో మాట్లాడుతూ ఉండిపోయాను. ఉండు నాయనా. భోజనం చేసి వెళ్ళ వచ్చు " అంటూ మరోవైపుకు వెళ్ళిపోయాడు.

శ్రీహరిరావు ఈసారి ఆశ్చర్యపడలేదు. పొద్దున అతని తల్లి ఆమాట అన్నప్పుడు అతనికి ఆ విషయం కొత్తగా తోచి అతడు ఆశ్చర్య పడిన మాట నిజమే. ఆయన మాటాడిన తర్వాత ఉదాసీనంగా నవ్వు కుంటూ వీధిలోకి వచ్చాడు. అతనికి దుర్గ జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఆ పిల్లకూ, అతనికి మధ్య చనుచూ, స్నేహమూ ఎప్పుడూ లేవు.... పెద్దల మనసులలో యీ ప్రస్తావన మొదటినుంచీ ఉందేమో కాని వారికి వీరికి మొదటినుంచీ రాకపోకలు తక్కువ కావడంవల్ల వీరిద్దరికీ మధ్య ఎటువంటి పరిచయమూ ఏర్పడలేదు. ఇటీవల శ్రీహరిరావు వారి యింటికి వెళ్ళినప్పుడు ఆమె కదలికలూ, పద్ధతీ అంతా చాలా ముఖావంగా కనిపించాయి. ఆమె అన్ని రోజులూ అతనికో పెదవి కదిపి ఒక్కమాటకూడా ఆడలేదు. అందువల్ల ఆమె తనను గురించి ఏమనుకుంటున్నదో అతనికి తెలియదు. తన కామె పట్ల ప్రత్యేకంగా ఏ భావమూ లేదు అయినా పెళ్ళి ప్రసక్తి వచ్చి నప్పుడు "ఇప్పట్లో చేసుకోనంటే తీరిపోతుంది" అనుకున్నా డతడు కాని, అతనిలో పెద్ద రోపం ఏమిటంటే తనేమి అనుకుంటున్నాడో ఎదుటివారికి చెప్పలేక పోవడం అవతలివారు ఒత్తిడిచేస్తూ రెండు మాటలు అనగానే లొంగిపోవడం.... మొదటినుంచీ యీ లక్షణాలవల్లే అతడు చెడిపోయాడు. అతడు లొంగనిదల్లా ఇంతవరకూ ఒక్క విషయంలోనే, ఉద్యోగంలో మామూళ్లు (అంటే లంచాలు కామా ?) తీసుకోవటం మాత్రం అతనికి చేతకాదు. అది కేవలం భయంవల్లనే కావచ్చు. ఆ విషయంలో మాత్రం ఎదుటివారెంత ఒత్తిడిచేస్తే తర్వాతి జీవితంలో దానిపట్ల అంత విముఖు డవుతూ వచ్చాడు.

కొన్నాళ్ళ తర్వాత ఒక మంచిరోజు నిర్ణయం అయింది. ఆనాడు రాత్రి సరిగా ఏడు గంటలపేళ బయలుదేరి ఎద్దులబండిలో సామానురోసహా స్తేషనుకు చేరుకుని పదకొండుగంటల బండి అందుకునేట్టు నిర్ణయం జరిగింది. పీరయ్య వారికి దాగా సహాయం చేశాడు. ఆ ఏటి తామ్రాకు మక్తా సొమ్ము రైతుదగ్గర ఒకటికి రెండుసార్లు తిరిగి సాధించుకువచ్చాడు. అతడే ఎద్దుబండి చూడా చూట్లాడి సిద్ధంగా ఉంచాడు.

ఆనాడు ఉదయం శ్రీహరిరావు పంచలో నిలబడి ఉండగా కరణం గారి యింటిముందు నుంచి రెండు బండ్లు బయలుదేరుతూ ఉన్నాయి. ఎవరో మంచి శకునం చూసుకుని ప్రమాణ మపుతున్నట్టున్నాడు. బండ్లు దగ్గరగా వస్తున్నకొద్దీ శ్రీహరిరావు ఉత్కంఠతో అచే చూశాడు. తమ ఇంటిముందుకు వచ్చేసరికి ముందు బండిలో పెళ్ళికూతురూ, పెళ్ళికొడుకూ, కరణంగారూ, మరెవరో ఇద్దరు ఆడవాళ్ళూ కనిపించారు. వెనక బండిలో ఏదో సామాను వస్తున్నది.

అతడు పరధ్యానంగానే దూరదూరంగా ఆ బండివెంట నడిచాడు. ఆ నాలుగుమైళ్ళ దూరమూ అలాగే నడిచి వారిరోపాటు స్తేషనుకు చేరుకున్నాడు. వా రక్కడికి వెళ్లిన కొద్ది నిమిషాలకే రైలు రావడంతో బండి వాళ్లు త్వర త్వరగా సామాన్లన్నీ రైల్లో ఎక్కించారు. వధూవరులూ, కరణంగారూ, మిగిలిన యిద్దరు ఆడవాళ్ళూ ఒక పెట్టెలో ఎక్కి కూర్చున్నారు. శ్రీహరిరావు స్తేషను బయట నిలబడి కటకటాలలోనుంచి చూస్తున్నాడు. అమె కిటికీ ప్రక్కన కూర్చున్నది. అమె కెదురుగా ఆమె భర్త కూర్చున్నాడు. శ్రీహరిరావు మరెవరినీ చూడటంలేదు. కేవలం వైదేహి ముఖ పద్మం మీదనే అతని చూపుల తుమ్మెదలు నిలిచిఉన్నాయి. ఆ చూపులలో ఇప్పుడు చిత్రమైన గౌరవభావం తప్ప మరేమీ లేదు. అలా ఎంతసేపో లేదు. రైలు చూతవేసి ముందు నెమ్మదిగా కదిలి తర్వాత వేగంగా, మరింత వేగంగా పరుగెత్తుతూ కొద్ది క్షణాల్లోనే కనుచూపుమేర దాటిపోయింది.

శ్రీహరిరావు ఆ రైలు ఒదిలిన పొగ చూచా కనుపించనంతవరకూ చూసి తర్వాత వెనుదిరిగి పొలంగట్లవెంట అడ్డదారినవడి ఇంటికి చేరుకున్నాడు.

అనాడు పొద్దు గూతునున్న సమయంలో వారి ఇంటిముందు బండి వచ్చి ఆగింది. వీరయ్య సామానులను ఒక్కొక్కటిగా తెచ్చి బండిలో ఉంచి 'అమ్మా! ఇక కదిలిరండి.... ఆలస్యం కాగూడదు....' అంటున్నాడు. శ్రీహరిరావు యివతలికి వచ్చాడు. అతని తల్లి లోపలినుంచి నెమ్మదిగా యివతలికి వచ్చి తాళంవేసి ఎందుకో శిలాప్రతిమలా అలాగే నిలబడి పోయింది. ఒక్క క్షణం తర్వాత వీరయ్య కేక విని చూటిచూటికి వెనుదిరిగి చూస్తూ ఆ విశాలావరణలో నడిచివచ్చి బండి ఎక్కి కూర్చుండి. ఆమె కళ్ళవెంట భారాపాతంగా అప్రపులు రాలుతూ ఉండే "అదేమి టమ్మా ఊరుకో" అన్నాడు శ్రీహరిరావు.

వీరయ్య అలాగే నిలబడి "తప్పు తల్లీ! అలా కంట తడి పెట్ట కూడదు. ఇంటికొచ్చిన దిగులేమీ లేదు. మన చిరకి కొత్తగా వచ్చిన బడిపంతులు ఉంటానన్నాడు, ఉండమన్నాడు. మన క్కాపలసింది అద్దె కాదు రోజూ ఇంటిముందు చిమ్మ ముగ్గుపెట్టి, పొద్దు గూకగానే దీపం వెలిగించేవాళ్ళు కావాలి ఆయన ఇంటిని నిక్షేపంలా చూసు కుంటాడు. తాళంచెవి ఇలా ఇచ్చి...." అన్నాడు.

ఆమె తలవీపి కళ్లు తుడుచుకుని శ్రీహరిరావుచేత తాళంచెవి అతని కిప్పించింది. వీరయ్య తన కొడుక్కు దాన్ని ఇచ్చి 'మీ అమ్మకిప్పురా?' అని చంపించి వీధి చివరకు చూసి "అదుగో రత్తమ్మగారు మంచి శకునం" అని ఎగిరి గంతేసి బండి ఎక్కి ఎద్దులను ఆదిలించాడు. అవి మెడలో మువ్వలు 'గణగణ' మ్రోగుతూ ఉండగా దేగంగా నడవటం ప్రారంభించాయి.

శ్రీహరిరావుకు తాను చిన్నతనంనుంచి అడుకున్న స్థలానా, తిరిగిన స్థలానా వెనుకబడి పోతూవుండే కొంచెం దిగులు కలిగింది. అయినా

తనూ యించుకున్నాడు. తాను ఇప్పుడు దిగులుపడితే ఎలా? ఇంకా ఈ విధంగా ఎన్ని చూళ్ళు, ఎన్ని స్థలాలు, ఎన్ని ఉద్యోగాలు మారవలసి ఉంటుందో. అతని తల్లిమాత్రం ఉండి ఉండి కళ్ళ నీళ్లు రుడురుడుంటూనే ఉంది.

స్తేషనులో ఉండి కదులుతూ ఉండగా వీరయ్య “అప్పుడప్పుడు వస్తూఉండండి.... మరిచిపోవద్దు” అంటూ చేయి ఊపుతూ నిలబడ్డాడు. అతని కళ్ళలోనూ ఎందుకో నీటి పొర నిలిచింది. తల్లి సరేసరి.... దుఃఖం ఆపలేక ఒక్కసారిగా ఆమె పమిటకొంగులో మొహం దాచుకుంది. కొద్దిసేపటికే రైలు ఆ పరిసరాలనూ, పచ్చని పొలాలనూ, ఊళ్ళనూ వెనక వదిలి పరుగు ప్రారంభించింది.

వాడు చేరవలసిన ఊరు చేరుకుని కొత్త యింట్లో ప్రవేశించాడు. ఇల్లంతా కలిసి రెండే రెండు గదులు. మట్టిగోడలు, మట్టినేల, అతనికి కొత్తలో ఉత్సాహం ఇచ్చింది తన పని ఒకటి. అతడు ముందుగా వెళ్లి ఆ లాయరుగారితో మాట్లాడి వచ్చాడు. ఆయన అతన్ని ‘మరునాటినుంచే పనిలోకి రమ్మ’న్నాడు.

మరునాడు ఉదయం బయలుదేరబోతూ ఉండగా వీపున చొక్కా చిరిగి ఉండటం గమనించాడు. వెంటనే తల్లిని పిలిచి చూపించి ‘కొంచెం కుట్టిపెట్టవమ్మా’ అన్నాడు. ఆమె ఆ చొక్కా అలాగే తొడుక్కోమని చెప్పి పెద్ద పెద్దలో వెదికి ఒక కోటు తీసుకువచ్చి అతనికి తొడిగింది. అది అతని తండ్రిది. ఆయన ‘పెద్ద పెద్ద కచేరీలకు వెళ్ళినప్పుడు వుంటుంది లెమ్మ’ని యెప్పుడో కుట్టించుకున్న కోటు అది. ఆయన తర్వాత దాన్ని యెన్నడూ తొడుక్కోనే లేదు. అది అలాగే పెట్టె అడుగున వుండిపోయింది.

అతడా కోయి రొమ్ముని పనిలో ప్రవేశించాడు. ఇక అనాటి నుంచి దాదాపు ఎనిమిది నెలల పరకు అదే పని. రొమ్మ లాయకుగారి ఇంట్లో పంచలో మూలగా చిన్న వస్తువు ముందు గావుని పరుసగా రకరకాల కాయితాలకు కాపీలు తీస్తూ ఉండేవాడు. మొదట్లో ఆపని ఉత్సాహంతోనే చేసేవాడు. కాని రాను రాను అంత కష్టమైన పని మరొకటి వుండదనిపించేది. ఇక అతడు వారినీ పీసినీ ఆశ్రయిస్తూనే, యితర ప్రయత్నాలు చేస్తూనే రకరకాల వుద్యోగాలకు అప్లయి చేస్తూనే పని కొనసాగించాడు. దాదాపు మొనిమిది నెలల తర్వాత అతనిమీద అభిమానంతో ఒక పెద్దమనిషి చేసిన ప్రయత్నాలు ఫలించినందువల్ల అతనికి అరవై రూపాయల రూపాయల వేతనంతో ప్రభుత్వంవారు కరుణతో ఇచ్చిన ఉద్యోగం లభించింది. ఇక అప్పటినుంచీ అతని కదే దిక్కయింది. ఆ వుద్యోగంలోనే అనేకమైన డిక్కు మారాడు. రకరకాల వ్యక్తులతో పరిచయం లభించింది. రకరకాల పై ఉద్యోగులు అతనిపట్ల రకరకాలుగా ప్రవర్తించారు. అతని జీవితం మొదలుగా దొడుగుగా లేకుండా అలాగే నెమ్మదిగా జరిగిపోతున్నది.

4

నాలుగవ అరగంట అయిపోయినట్టు సూచిస్తూ గజగజమవి చెల్లెల గొడుగున్నది. శ్రీహరిరావు మళ్ళీ యీ ప్రపంచంలోకి వచ్చాడు. వాల్లో కొద్దిమంది పేర్లు చేర్చి పెళ్లి జోయిస్తున్నారు. తన ప్రక్కనున్న బంధువర్గ అడ్డాయి ఉప్పుదే లేచి పెళ్లి జోతున్నాడు. మొదటి వరుసలో అడవిల్ల కలం శశుమవ్వు ఉంచుతుని దేన్ని గురించో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నది. వాచర్లదూ జిరాకవైఖా కుర్చీలలో కూర్చొని ఉన్నాయి. శ్రీహరి రావు తన ముందున్న పేనరు గారి కెగిరిపోతూవుంటే దాన్ని పట్టుకుని

అపి తన కలాన్ని తేలులోనుంచి తీసి దానిమీద బరువుగా వుంచాడు. తర్వాత పై కప్పువంక చూస్తూ చూచుచున్నాడు.

తనకు గవర్నమెంటు ఉద్యోగం దొరికిందని విసగానే తల్లి, మేనమామ, ఆయన భార్య అందరూ మెంతగానో సంతోషించారు. అన్నెను మరి. ఆ రోజులలో ఆ ఉద్యోగం, ఆ జీతమూ, నిజంగానే అందరి దృష్టిలోనూ గొప్పగా వుండేవి. ఇక దుర్గ.... ఆమె ఆ రోజులలో ఏమనుకున్నదో ఆమెకే తెలియాలి.

తన మేనమామ నెమ్మది నెమ్మదిగా తన తల్లితో పెళ్లి ప్రస్తావన తీసుకురావడం శ్రీహరిరావు గమనించాడు. అయినా పట్టించుకోనట్టు తప్పుకు తిరిగాడు. కాని అలా మెన్నాళ్ళో తప్పుకునేందుకు వీలులేక పోయింది. కొత్త ఉద్యోగంలో చేసి రెండు నెలలపాటు జీతం తీసుకునే సరికి పెళ్లి విషయం వాగా బహిరంగంగానే చర్చకు వచ్చింది. అతనిమేనత్త వారి ఇంటికి వచ్చినప్పుడల్లా “ఏమమ్మా! శ్రీహరీ! ముహూర్తం పెట్టించమంటావా?” అని అడుగుతూ ఉండేది. అతడు బలవంతంగా నవ్వి ఏ సమాధానమూ చెప్పకుండా మెటో పోయేవాడు.

ఒకనాడు అతని అత్తమామ రిద్దరూ మాట ఇచ్చి పుచ్చుకోవడం కోసం వచ్చి చూచుచున్నారు. శ్రీహరిరావు తల్లి తనమీద ఏమీ భారం ఉంచుకోకుండా “పిల్లల కిష్టమేలే నా అభ్యంతరం మేమీలేదు” అన్నది.

అప్పుడు మేనమామ “ఏమిరా నాయనా! మీ అమ్మ వారమంతా నీమీదే పెట్టింది. ఏం చెబుతావు?” అని అడిగాడు.

శ్రీహరిరావు ఇబ్బందిలోపడి నెమ్మదిగా “ఇప్పుడు పెళ్లి కేంతోందర? ఇప్పుడు వద్దు....” అన్నాడు.

అతని మేనమామ గట్టిగా “అదేమన్నమాట? ఏ యీశువో బరుగవలసిన ముచ్చటలా యీశువో బరిగిపోవాలి. నువ్వు ‘వీర!’ అనడమే తరువాయి” అన్నాడు.

శ్రీహరి సందేహిస్తూ తల వంచుకుని వుండగా అతని తల్లి “ఇంతకీ దుర్గ ఏమంటుందో కనుకున్నావుట్రా తమ్ముడూ” అని అడగటం అతని కెంతో సంతోషం కలిగించింది. పిల్లతల్లి ఆమూట విని “ఆ! పసిపిల్ల.... దాని ఇష్టానికేమొచ్చె.... మనం పెద్దలం నిర్ణయిస్తే అది కాదంటుందా?” అన్నది. శ్రీహరిరావు దానితో ఇరుకున పడినప్పటికీ, చివరకు తల వూపక తప్పు లేదు.

పెళ్ళి ప్రయత్నాలు జరుగుతూ వుండగా దుర్గ మాటిమాటికీ చిరాకు పడుతూ వుండటమూ, మొప్పుదూ ఒంటరిగా చూస్తుంటూ వుండటమూ, మొవలైనా పలకరిస్తే విసుక్కోవటమూ, అవీ ఇవీ విసిరికొడుతూ వుండటమూ సాగించింది. అయినా ఆమె తల్లిదండ్రు లిజేమీ పట్టించుకోలేదు. ఆమె నోరు విప్పి వారిలో “నాకీ సంబంధం ఇష్టంలేద”ని మెలా చెప్ప గలదు? అలా ఆమె చూస్తూవుండగానే జరగవలసినవన్నీ జరిగిపోయాయి.

అయితే శ్రీహరిరావు మనసును కలతపెట్టిన విషయాలు కొన్ని వున్నాయి. పెళ్లిలో దుర్గ తలంబ్రాలు పోయవలసిన ఘట్టంలో మెదలకుండా చూస్తుంది. బంగారం ముక్కలుగా కొట్టి పోసినట్టున్న అక్షతలు కానుకలకు చేతులతోనూ మెత్తి దుర్గ కబరీభరంమీద పోశాడు. అవి ఆమె ధరించిన ముఖ్యంగాలమీద తళతళలాడుతూ మిలమిలలాడుతూ బంగారపు ముక్కలవలెనే కాంతు లీనుతూ పడి జారిపోయాయి. ప్రతిగా ఆమె పోయవలసి వుండేదాదా మెదలకుండా చూస్తున్నది పురోహితుడూ, పెద్దలూ కెందుకూమసార్లు చెప్పి చూసినా లాభం లేకపోయింది. అంతటితో ఆ ముచ్చట తీరిపోయింది.

తర్వాత తలుపుల దగ్గర పేర్లు చెప్పవలసినచోట కొంచెం నేపు వెట్టు చేసినా చివరకు తొంగి శ్రీహరిరావు ‘దుర్గ’ అని చెప్పివేశాడు. కాని దుర్గదేత చూడడం భర్తపేరు ఎవరూ చెప్పించలేక పోయారు. వారూ వీరూ “అమ్మా! చెప్పుతల్లీ, లేకపోతే తప్పు” అని ఎంతగా

బతిమాలినా కొయ్యబొమ్మలా నిలబడిపోయిందే గాని ఆ పిల్ల తన సొమ్మేం
పోతుందనో పెదవి కదపనైనా లేదు. చివరకు ఆమె తల్లికి కోపంవచ్చి
కఠినంగా చూట్లాడగా నిశ్శబ్దంగా ఏడుపు సాగించింది దానితో
అందరూ “సరే ముచ్చటలకేమొచ్చేలే ఏడుపు లెందుకు
ఫరవాలేదు. లోపలికి రండి” అని స్పృహలు చేశారు. “చిన్నతనం
లెమ్మ”నుకున్నారందరూ.

శ్రీహరిరావుకు నవ్వు వచ్చింది పై వృత్తాంతం తలుచుకోగానే
దుర్గ స్వతహాగా మంచిదే ఆమెకు అంతరాంతరాల్లో తనపట్ల గాఢమైన
అభిమానమూ ఉన్నదని అతనికి తెలుసు. కాని ఆమెలో ఏదో అసం
తృప్తి. ఇప్పటికీ ఎప్పుడూ నిశ్శబ్దంగా ఉంటుంది. పిల్లలమీద ప్రేమాను
రాగాలున్నప్పటికీ ఒక్కొక్కప్పుడు వాళ్ళను చావగొడుతూ ఉంటుంది.
ఆమెకు నగలమీదా, భరీదైన చీరలమీదా, ఛోగభాగ్యాలమీదా ఉన్న
మోజు ఇప్పటికీ తీరలేదు. అది ఇప్పట్లో - అంటే ఈ తరంలోనే -
తీరేది కాదు. రాను మాత్రం ఏం చేయ గలదు ?

తర్వాత పిల్లలూ, సంసారం, ఎప్పుడూ ఎవరికో ఒకళ్ళకు
జబ్బులూ, ఉద్యోగంలో బదిలీలు, చాలీచాలని, ఇంక్రిమెంట్లు లేని
జీతమూ, ఇవన్నీ అతనికి మనస్తాపం కలిగించినవే. పిల్లలు నలుగురిలో
విడుపులేకుండా ఎప్పుడూ ఎవరికో ఒకరికి దగ్గో, పడిశమో, జ్వరమో
రాను మూడు రోజుల క్రితం ఇక్కడికి వచ్చేటప్పటికి రెండోపిల్ల కోరింత
దగ్గుతో విపరీతంగా వాధపడుచున్నది. ఆ పిల్ల దగ్గుతో మెలికలు తిరిగి
పోతూ అమాసంతో వాధపడుతూ ఉంటే అతని తల్లి ఎవరి దగ్గుకో
తీసుకుపోయి మెక్కి ఒక పసుపు తాడు వేయించుకు వచ్చింది. అయినా
దగ్గు తగ్గలేదు. ఇప్పుడెలా ఉందో ఏమిదో, పైగా వర్షాలు, చలిగాలికి
ఆ దగ్గుతో మరింత వాధ

ముందు బల్లమీద తేలు రుమాలు పెట్టుకుని దొంగ చూడలు చూస్తున్న పుత్రరామ బంధువులు మనతలు విప్పి మొహం తుడుచుకుంటున్నట్లు సజిస్తూ రాను వ్రాసుకుని వచ్చిన కాయితాలను మెల్లిగా ఆన్సర్ బుక్ క్రిందికి వేస్తున్నాడు. తర్వాత తీరకగా సిద్ధాంతాలు కాపీకొట్టవం ప్రారంభించాడు. తర్వాత కొద్ది నిమిషాలకు వాచర్ అతన్ని గమనించి వట్టుకుని పేపరు లాక్కుర్తి బయటికి 'వెళ్ళిపోమ్మ' న్నాడు. వాడేదో చెప్పబోతే వినకుండా 'బుప్పట్' అని అరిచాడు. అతడు నెమ్మదిగా, దిగులుగా బయటికి వెళ్ళిపోయాడు.

జూర్లో ఉండకూ తలెత్తి అటు చూశాడు. అతడు బయటికి వెళ్ళి పోగానే ఉండకూ మళ్ళీ తమ తమ పనులలో రీసమైగా ఉ.

ప్రజారావుకు అమర్తా కలిగింది, మళ్ళీ పేపరు చేతిలోకి తీసుకుని అన్ని లెక్కలా చదివి 'ఏ ఒక్కటయినా లొంగకపోతుందా' అని మళ్ళీ ప్రశ్నించింది. అని, ఏమీ ప్రయోజనం కనిపించలేదు. చివరకు వినుకొత్త పెద్ద బల్లమీద ఉంచి ముందు అరచేత్తో మద్దుకుంటూ అలాగే కూర్చుండిపోయాడు.

రవి లెక్కలు చెయ్యటం పూర్తిచేశాడు. తిరిగి ఒక్కసారి రాను వ్రాసిగదంలా మళ్ళీ చూసుకున్నాడు. ప్రశ్న పత్రం చదివి తేలులో ఉంచు కున్నాడు. కలం మూసి ఆన్సర్ బుక్ మీద ఉంచి వెనక్కు తిరిగి చూశాడు. అతనికి ప్రజారావు ప్లానెటరీ వీనింగ్ గుమట చెయ్యి ఆనించుకుని కనిపించాడు. అతని ముందున్న పేపరు అర్థం పర్థంలేని కొట్టివేతలతో నిండివుంది రవికి జారి కలిగింది.

ప్రజారావుకు ఎవరో కారిమీద గీతుతున్నట్టుంది. అతడు కళ్ళు తెరచి చూచేసరికి రవి ముఖం లెక్కకు తిప్పి ఒక్కోనే న్న గచేసి రాను కొంచెం ఒక్కటే తిరిగి, పేపరును మళ్ళీ చూసుకుంటున్నట్లు సజిస్తూ సిద్ధాంతాలు వ్రాసి ఉన్న పేజీలు తిప్పాడు.

శ్రీహరిరావుకు అర్థమైంది. ఎదురుగా ముఖ్యులతోపాటు వంటి దస్తూరీతో, కుట్రంగా గీయబడిన త్రిమణం బొమ్మలతో రెండు సిద్ధాంతాలు అతనికి కనిపిస్తున్నాయి. అవి అతన్ని ఆశ పెడుతున్నాయి ఒకసారి మొహం తిప్పు కున్నాడు మళ్ళీ అదే చూశాడు రెండు సిద్ధాంతాలూ ఒక్కొక్కవానికి పదకొండు మార్కుల చొప్పున మొత్తం ఇరవై రెండు మార్కులు మరొక రెండు రెక్కలు చూసి చెయ్యి గలిగితే మరొక పదహారు. మొత్తం ముప్పయి ఎనిమిది మార్కులు చాలు తాను ప్యాస్ అవుతాను. మిగిలిన పరీక్షలు తన కరణ రెక్కలోని కావు. ఈ రెక్కలలోనే పేచీ అంతా ఇలా చెయ్యగలిగితే తాను గడ్డిక్కిపోతాడు దానివల్ల ప్రమాదం మరొక పాతిక ముప్పయి రూపాయల అదనపు రాబడి

అతనికి విపరీతంగా చెమట పోస్తున్నది. ఎవమచేత్తో యిలాంటి మొహం కుడుచుకుంటూ బురుకుతున్న కుడిచేత్తో కలం అందుకున్నాడు ఎదుటి పేజీలోకి చూశాడు. మళ్ళీ రల తిప్పుకున్నాడు. మళ్ళీ చూశాడు. ఒక్క డబ్బం తర్వాత 'చి' అనుకుని కలం బల్లమీద ఉంచేసి మనసు మార్చుకున్నాడు.

అయినా అతని గ్రహచారం దాగులేదు. ఒక వాచర్ గబగబ నడిచి వచ్చాడు. రవి నర్దుకు మార్చుకున్నాడు. ఆయన నేరుగా శ్రీహరిరావు దగ్గరికి వచ్చి "ఏమండీ! ఏమిటి మీరు చేస్తున్నావని? ఆ పనివాడి దగ్గర కాపీ చేస్తున్నారా? ఇన్నేళ్ళు వచ్చాయి. ఆమాత్రం ఎదుర్కొనేవారే లేదేమండీ ఈసారికి దయవలచి పడులుతున్నాను. లేకపోతే మద్దల్ని పైకి తీసుకుంటే ఉండును. కూర్చోండి" అని గద్దించాడు.

ఆయన దగ్గరకు రాగానే శ్రీహరిరావు తన సంకల్పం లేకుండానే నిలబడ్డాడు. ఆయన అలా గద్దిస్తూవుంటే దిగ్భ్రమమైంది కొయ్యబొమ్మలా

నిలబడిపోయాడు. రోపల మనసంతా కుతకుత లాడిపోయింది. విపరీతం...
దాదాపడిపోయాడు. అవమానంతో మొహం కందగడ్డ అయిపోయింది.
చేతులతో మొహం కప్పుకుని కూలబడిపోయాడు.

అతడు బయటికి వెళ్ళిపోతా మమకున్నాడు. కాని ఇది సమయం
కాదు. అందరూ యీ గోలకు తన వంకరే చూసి నవ్వులు తాగానే మళ్ళీ
తమ తమ పనుల్లో మునిగిపోయి ఉన్నారు. తా నిప్పుడు లేచి బయట
దేరితే మళ్ళీ అందరూ తనను చూస్తారు. ఆ చూపులను తాను భరించ
లేడు. అందువల్ల యీలా మార్చోడమే మంచిదనిపించింది. అయినా పండు
నిప్పులమీద మార్చున్నట్టుగా ఉంది. రోపల మనసేమో అవమానంతో
జ్వలించిపోతున్నది.

కొద్ది నిమిషాల అనంతరం చివరి బెల్ మ్రోగింది. అంతా బిలబిల
లాడుతూ లేచి యివతలికి వస్తున్నారు. శ్రీహరిరావు అందర్నీ తప్పు
కుంటూ పంచలోకి వచ్చి ఒక్కసారి గుండెల నిండుగా గాలి పీల్చు
కున్నాడు. అక్కడ స్తంభాని కానుకుని రవికోసం ఎదురుచూస్తూ నిల
బడ్డాడు. రవి యివతలికి వచ్చాడేగాని వారిని వీరిని అడిగి తన రెక్కల
అన్నర్లు రిఫర్ చేసుకుంటున్నాడు.

శ్రీహరిరావు చాలా అసహనంగా ఉన్నాడు. అందుకు ఒక కారణం
విపరీతమైన ఆకలి.... రెండవది సరేసరి.... అనుకుంటేనే దాదాగా ఉంది.

రవి అతనివైపు నడిచివచ్చాడు. అతని రెక్కలన్నీ రైటునాటు.
అతడు పేపరు మడిచి జేబులో పెట్టుకుంటూ సానుభూతితో శ్రీహరిరావు
వంక చూసి “ఏమైనా ప్రయత్నం చేశారా?” అని అడిగాడు.

శ్రీహరిరావు తల డిపి “చేశాను. కాని ఏం లాభం....” అన్నాడు.
ఇద్దరూ నడవటం ప్రారంభించారు.

శ్రీహరిరావు నెమ్మదిగా “ఇవాళ ఒక రెక్క చూడా చెయ్యకుండా పేపరు ఇవ్వాను.... ఇక మిగిలిన పరీక్షలు వ్రాయడం దేనికి? దండుగ.... నేను మధ్యాహ్నం బండికే బయలుదేరి పూరికి వెళ్ళిపోతాను” అన్నాడు.

రవి అది విని “ఈసారి రెక్కలు తీసుకోవద్దు మేస్తారూ! యే సివికోస్, హిస్టరీమో తీసుకోండి” అన్నాడు.

శ్రీహరిరావు మనసులో “ఇక ఈ పరీక్షకు వచ్చేదీ లేదు. వ్రాసేదీ లేదు. మళ్ళీ ఫీజు కట్టేందుకు శక్తి చాలవద్దు. ఉన్న ఒక్క ఉంగరమూ దీనికి వెల్లిపోయింది. ఇంకా ఉంగరాలు తన దగ్గర మిప్పిపోలేవుగా....” అనుకున్నాడు.

ఇద్దరూ బస్సులో చూడా నిశ్శబ్దంగా చూస్తున్నారు. బస్సు దిగగానే కొంతమారం నడిచిన తర్వాత రవి ఒక ఇంటిముందు ఆగి “ఇదే చూ ఇల్లు. లోపలికి రండి. చూసి ఒక్కనిముషం చూర్చుని వెళ్ళవచ్చు” అన్నాడు.

శ్రీహరిరావుకు ఆకలిగా ఉంది. “ఏ పాటు తప్పినా సాపాటు తప్పదుగా.... అయినా సరే ఈ కుర్రవాణ్ణి నిరుత్సాహపరచటం దేనికి? ఒక్క నిముషం ఆగి వెంటనే వెళ్ళిపోదాం” అనుకుని అతడు రవివెంట లోపలికి వెళ్ళాడు.

అది పెద్దఇల్లు. ముందు గదిలో పేములర్చీనా, ఒక గుండ్రని ఖరచుని బల్లా, రేడియో, షంకా, గుమ్మలకు పలువరు రెక్కల అంకా ఒక పెద్ద ఆఫీసరు ఇల్లని చెప్పక చెబుతున్నాయి.

రవి అతన్ని ముందుగదిలో హార్సోచెట్టి “ఉండండి. ఇప్పుడే వస్తాను” అంటూ లోపలికి వెళ్ళాడు. శ్రీహరిరావు బర్చీలో చూర్చుని చుట్టూ చూశాడు.... ఏ ప్రక్క చూసినా చక్కని అలంకరణ కనిపిస్తున్నది. అక్కడ చూర్చుంటే మనసుకు ఏదో చక్కని అనుభూతి కలుగుతున్నది. ఎందరెందరో సంపన్నులు ఉన్నారు, లక్షాధికారులు ఉన్నారు.

అయినా ఇంటిని పుభ్రంగా అందంగా ఉంచుకోవటం ఒక కళ.... డబ్బు
న్నంత శాస్త్రంలో అది రాదు. తన ఊరిలో తమ పీఠిలో ఉంటున్న వడ్డీ
వ్యాపారికి ఉంది లక్షలకొద్దీ డబ్బు. ఉండి ఏం ప్రయోజనం? ఇల్లు ఇర
కాటం.... సన్నగా పొడుగ్గా ఉంటుంది. గాలి, వెలుతురూ రాదు.

ఈదీవైపు గోతమీద ప్రేలాడుతున్న ఛాయాచిత్రం అతని దృష్టి
నాకర్పించింది. వారేనేమో రవి తల్లిదండ్రులు. అతడు లేచి వగ్గరకు వెళ్ళి
చూశాడు.... రవి తండ్రి మంచి తేజస్వి. తీసి, హోదా ఆయన ముఖంలో
ఉద్బోధితులన్నాయి. ఆ ప్రక్కనే రవి తల్లి కాటోలు కుర్చీమీద ఒకచెయ్యి
అనించుకుని నిలబడి ఉంది. ఆ ముఖం తనకు పరిచితమైనదిగా తోచింది.
అవును. ఆమెను తాను ఎక్కడో చూశాడు. ఎక్కడ? ఏమో గుర్తు
రావటంలేదు.

ఇంతలో రవి ఆ గదిలోకి ఫ్లాస్కుతో, గాజు గ్లాసుతో వచ్చి కాఫీ
గ్లాసులోకి పంచుతూ “మేష్టారూ! కొంచెం కాఫీ తీసుకోండి” అన్నాడు.

శ్రీహరిరావు వెనుదిరిగి చూసి “ఇప్పుడు కాఫీ ఏమిటి? ఇంటిదగ్గర
నాకోసం కనిపెట్టుకుని ఉంటారు. భోజనంవేళ అయిందికదా?” అన్నాడు.

గుమ్మం వెనక రవి తల్లి నిలబడి ఉంది. కర్టెన్ ఒకచేత్తో రొంగించి
పెట్టుకుని ఆమె “పరవాలేదు. తీసుకోండి” అన్నది. శ్రీహరిరావు గ్లాసు
అందుకుని కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

రవి గుమ్మంవైపు తిరిగి “నేను చెప్పలేదు అమ్మా! ఆయనే నీకు”
అన్నాడు.

ఆమె అలాగే నిలబడి ఇండిరపిల్ “అలాగా” అని శ్రీహరిరావువంక
తిరిగి “నిన్న రాత్రి వీడు ఒంటిగంట వరకూ ఇంటికి రాకపోయేసరికి నేను
దిగులుషడిపోయానండీ. ఇక ఉండబట్టలేక వాళ్ళ నాన్నగారిని లేపి పంప
దోతూ ఉండగా వీడు ఎదురువచ్చాడు. వీడికంటే పెద్దవాళ్ళద్దరూ గుంటూ

రులో కాలేజీలో చదువుతూ హాస్టళ్ళలో ఉంటున్నారు.... ప్రస్తుతం మాదగ్గర ఉన్నది వీ దొక్కడే.... అందుకని నిన్నరాత్రి బాగా గాభరాపడిపోయాము" అన్నది.

శ్రీహరిరావు గ్లాసు ఎదురుగా ఉన్న బల్లమీద ఉంచి తల ఎత్తి చూసి "మీ అబ్బాయి చాల తెలివైనవాడండీ. నాకు చాలా సహాయం చేశాడు కూడాను. అది ఫలించలేదు కాని...." అన్నాడు.

ఆమె "అదేమిటన్న"ట్టు చూసింది. రబీ మాట్లాడలేదు. శ్రీహరి రావు "ఇక వెళ్ళి వస్తానండీ. మా అక్కగారు నాకోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది. పైగా బండివేళకూడా అవుతున్నది" అంటూ లేచాడు.

ఇంతలో చిలిపి విసురుగాలి తరంగం ఒకటి రివ్యూన పీచింది. గుమ్మంలో నిలబడిఉన్న ఆమె ఒక్కసారి నుదుట పడుతున్న నల్లని ముంగురులను బంగారపు పుల్లలవంటి నన్నని ప్రేళ్ళతో పైకి తోసుకున్నది.

శ్రీహరిరావు మెదడులో మెరుపు మెరిసినట్టయింది. అతడు క్షణంలో నగంలోనే మళ్ళీ ఆమెవంక చూశాడు. ఆ కళ్ళు అతని కెవరినో గుర్తు చేశాయి. ఆమె.... వై దేహి.... నందేహం ఏమాత్రం లేదు.

అతడు మెట్లుదిగి బయటకు వచ్చాడు. ఎందుకో కాళ్ళు తడబడ్డాయి. అయినా తమాయించుకున్నాడు. తనవెంట వాకిలిదాకా వచ్చిన రవిని భుజంతట్టి వాత్సల్యం కురిసే కన్నులతో చూస్తూ "బాగా చదువుకో" అని చెప్పి త్వర త్వరగా సాగిపోయాడు.

ఆ తర్వాత కొద్ది నిమిషాలలోనే అతడిల్లు చేరుకుని భోజనం చేస్తూ ఉండగా అకస్మాత్తుగా మేఘాలు క్రమ్ముకువచ్చి అయిదే అయిదు నిమిషాలసేపు వర్షం కురిసింది.

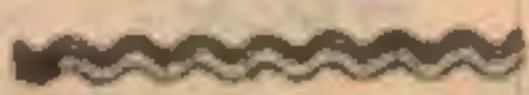
మరొక గంట తర్వాత అతడు పక్కగుడ్డలు మడతపెట్టుకుని, తాటితో కట్టుకుని, చేతినంచి సత్తుకుని ప్రయాణానికి సిద్ధమయ్యాడు, అతని

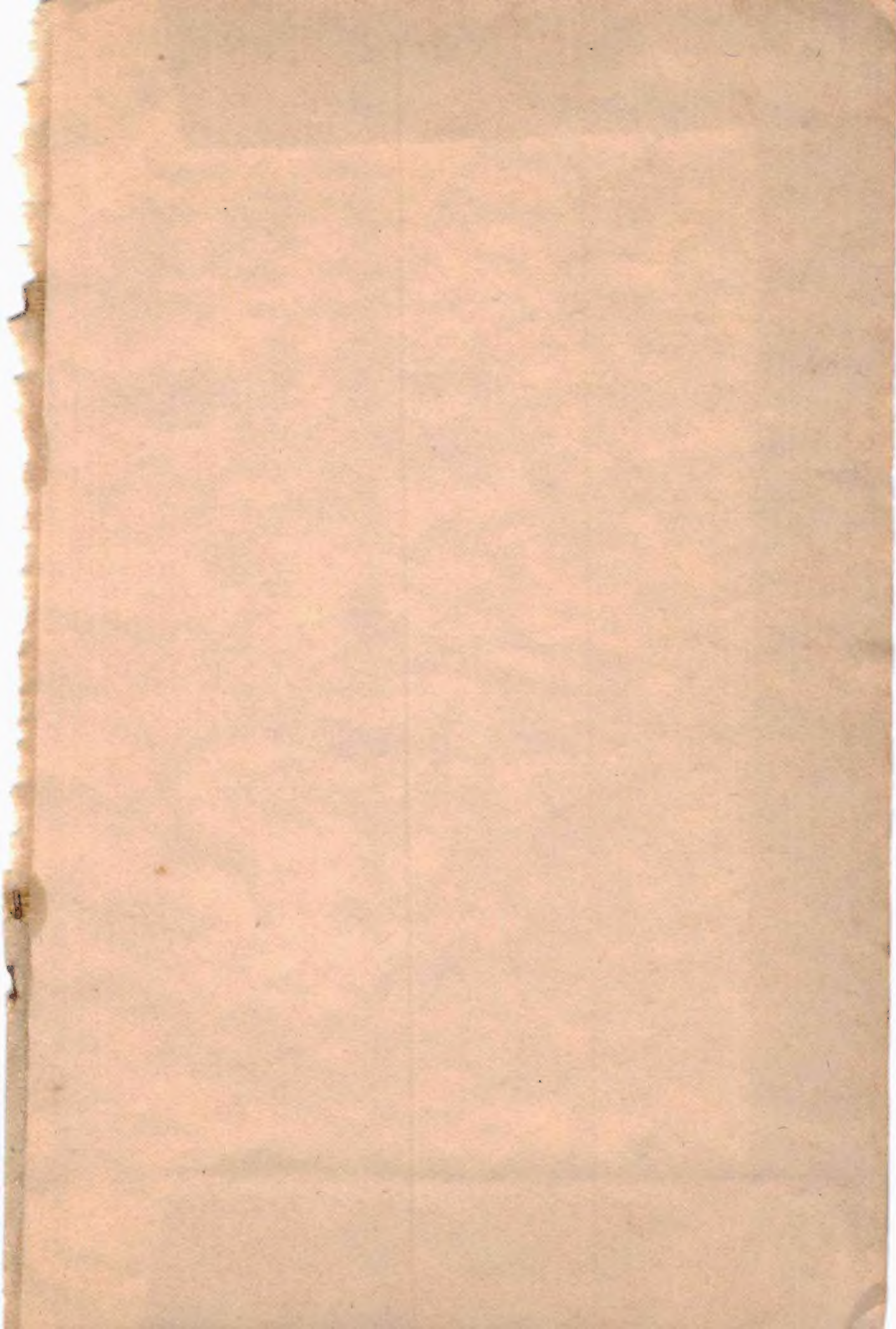
బావగారు ఇంట్లో లేడు. అక్కడ పేకాటలో పీకలలోతున మునిగిపోయి ఉంటాడు ఇప్పుడు. ఆయనతో చెప్పివెళ్ళే వ్యవధిలేదు. బండి మరొక అర గంటలో వచ్చేస్తుంది. అడ్డదారిన పోతే తప్ప యిప్పుడైనా అందుతుందనే నమ్మకంలేదు. అందువల్ల అతడు గుమ్మంలో ఏదో చెప్పరాని దిగులును గుండెల్లో, కళ్ళలో నిలుపుకుంటున్న అక్కగారితో “బావకు నువ్వు చెప్పు నాకు బండి టైమయింది” అన్నాడు. తర్వాత ఒకచేతిలో పక్క చుట్ట తోను, మరొకచేతిలో సంచీతోనూ అతడు బయటికి వచ్చాడు. అతని అక్కగారు గుమ్మందాకా వచ్చి “ఒరే తమ్ముడూ! వెళ్ళగానే జాబు వ్రాయి. అమ్మనుపంపడం మర్చిపోకు ” అన్నది గద్గదస్వరంతో.

అతడు త్వరత్వరగా నడిచిపోతున్నాడు. అది స్టేషనుకు అడ్డదారి. ఎత్తయిన గట్టు. అప్పుడే వర్షం పడినందువల్ల బురదతోనిండి జారుతున్నది. అతడు ఒక చేతిలో పక్క చుట్టతో మరొక చేతిలో సంచీతో జాగ్రత్తగా ‘బ్యాలెన్సు’ చూసుకుంటూ ముందుకు సాగిపోతున్నాడు. అతని కప్పుడు తాను చిన్నతనంలో చూసిన ఒక దొమ్మరి ఆట గుర్తుకు వచ్చింది అందులో ఒక దృశ్యం.....ఒక పచ్చని అందమైన పిల్ల ఎత్తుగా కట్టబడిన తీగమీద చేతిలో పొడుగాటి వెదురుబొంగుతో యిలాగే నడిచింది. తా నిప్పుడు చేస్తున్నది కూడా తక్కువ ‘ఫీట్’ కాదు. ఇలా నడవటం సామాన్యమా?

పరీక్ష విషయం, తనకు జరిగిన అవమానం విషయం గుర్తుకువచ్చి కొంచెం బాధ కలిగించింది. అయినా “అబ్బే! ఈ మాత్రపుదానికి బాధ పడటం పురుషక్షణం కాదు. ఇంతకుపూర్వం మనం ఎన్ని చేదుమాత్రలు మింగివుండలేదు గనుక?” అనుకుని హుషారు తెచ్చుకున్నాడు.

అప్రయత్నంగా అతని నోటివెంట యీల వచ్చింది.

మా నూతన ప్రచురణలు

రంగభూమి

— ప్రేమచంద్

పాతరోజులు

— గొల్లపూడి నారాయణ

గంగు

— వట్టికోట అశ్వరుస్వామి

ఎండమావులు

— హరికిషన్

విస్మృత యాత్రికుడు

— రాహుల్

దివ్యా

— యశపాల్

కథలు వది

— ఆదివిష్ణు

బంగారు పంజరం

— మహాదేవశాస్త్రి జోషి

ప్రతులు :

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం

:: విజయవాడ ::